

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON DAVLAT SAN‘AT VA MADANIYAT
INSTITUTI**

“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSYORLIGI”

FANIDAN

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi:	100 000 – Gumanitar soha
Ta‘lim sohasi:	150 000 – San‘at
Ta‘lim yo‘nalishi:	5150400 – Rejissyorlik (Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi)

Toshkent 2014

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VA SPORT ISHLARI
VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON DAVLAT SAN’AT VA MADANIYAT INSTITUTI

“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI SAN’ATI” KAFEDRASI

“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSYORLIGI”

FANIDAN

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi: 100 000 – Gumanitar soha

Ta’lim sohasi: 150 000 – San’at

Ta’lim yo‘nalishi: 5150400 – Rejissyorlik (Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi)

TOSHKENT 2014

**« Qo‘g‘irchoq teatri san‘ati» kafedrası
« Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi»**

fanidan

O‘QUV -USLUBIY MAJMUA

Ushbu o‘quv-uslubiy majmua “Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi” fani bo‘yicha yaratilgan bo‘lib, unda mazkur fanning namunaviy, ishchi dasturlarii, seminar va amaliy mashg‘ulotlarning mavzulari, glossariy, baholash mezonlari, mavzular bo‘yicha texnologik xaritalar jamlangan.

Mazkur o‘quv-uslubiy majmua 5150400 – Rejissyorlik (Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi) ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan.

Tuzuvchilar:

Ashurova M.M - “Qo‘g‘irchoq teatri san‘ati” kafedrası dotsenti O‘zDSM

Abdullayev D.D. - “Qo‘g‘irchoq teatri san‘ati” katta o‘qituvchisi O‘zDSMI

O‘quv-uslubiy majmua O‘zDSMI Badiiy O‘quv-uslubiy kengashining 201__ yil
__ _____dagi __- sonli qarori bilan tavsiya etilgan

MUNDARIJA

- 1 O'quv dasturi
- 2 Ishchi o'quv dasturi
- 3 Ta'lim texnologiyasi
- 4 Masalalar, mashqlar to'plami
- 5 Testlar
- 6 Nazorat uchun savvollar (JN ON YN)
- 7 Umumiy savollar
- 8 Tarqatma materiallar
- 9 Glossariy
- 10 Adabiyotlar ro'yxati
- 11 Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar matni
- 12 Baholash mezonlari
- 13 Normativ hujjatlar

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

Ro‘yxatga olindi
№ _____
201_yil «____» _____

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta
maxsus ta’lim vazirligining 201_ yil
«____»_____dagi
_____ - sonli buyrug‘i bilan
tasdiqlangan

QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSYORLIGI

fanining

O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100 000 - Gumanitar fanlar va san’at

Ta’lim sohasi: 150 000 - San’at

Ta’lim yo‘nalishi 5150400 - Rejissyorlik (Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi)

Toshkent - 2012

Fanning o‘quv dasturi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim o‘quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Kengashning 201_yil «_____» _____ dagi _____ -sonli majlis bayoni bilan ma’qullangan.

Fanning o‘quv dasturi O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Yusupov Sh.Y. - “Qo‘g‘irchoq teatri san’ati” kafedrası dotsenti O‘zDSM

Abdullayev D.D. - “Qo‘g‘irchoq teatri san’ati” katta o‘qituvchisi O‘zDSMI

Taqrizchilar:

Ikramov X.I. -“San’atshunoslik” kafedrası professori, s.f.n. O‘zDSMI

Xo‘jayev F. - O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist, Respublika qo‘g‘irchoq teatrining aktyori .

Fanning o‘quv dasturi O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti O‘quv-uslubiy kengashida tavsiya qilingan (2012 yil _____ dagi «_____» - sonli bayonnoma)

Kirish

Dasturda teatr san'atida rejissyor kasbining ahamiyati juda katta ekanligi ko'rsatilgan. Teatr ijodkorlarini har tomonlama salohiyati, yuksak intellektual bilimi va malakasini shakllantiruvchi mavzular tanlangan. Shuningdek, hozirgi paytdagi zamon talabi bo'lgan pedagogik texnologiyalari asosida dars o'tish tasnifi, tartibi keltirilgan.

Ushbu dasturda o'quv fanining maqsadi, vazifalari ko'rsatilgan. Shu bilan birga "Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" faning maqsadi bilim, malaka va ko'nikmalarga talablar, uning boshqa fanlar bilan aloqasi, ko'rgazmalilik va o'qitishda zamonaviy vositalarni qo'llash, dars jarayonida talabalarning mustaqil ishlash ko'nikmalari masalalari yoritilgan. Hamda talabalarning mustaqil ta'lim olishini boshqarish, ta'lim jarayonida interfaol metodlarni, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. "Qo'g'irchoq teatri rejissyor" fanidan bu dastur o'z ichiga yuqorida keltirilgan zamonaviy rejissyor xarakteriga xos xususiyatlarni tarbiyalashda eng birinchi ko'makdosh bo'lib xizmat qiladi.

O'quv fanining maqsadi va vazifalari

Fanning maqsadi - teatr san'atining barcha jabhalaridan xabardor bo'lgan ijodkor shaxsni, kadrlarni tayyorlash, amaliy va nazariy tomondan aktyorlik san'atidan boxabar bo'lish, ssenografiya, muzika sohasida davrning ilg'or g'oyalarini ilg'ab olish, spektakl orqali badiiy g'oyani ro'yobga chiqarish.

Quyidagilar asosiy vazifalar sifatida qaraladi: fan tizimida pedagogik texnologiyalar o'rnini asoslash; fanning mazmun tomonini ochib berish; ta'lim jarayonida talabaning qobiliyatini rivojlantirish; bo'lg'uvsiz Qo'g'irchoq rejissyori san'at va borliqni chuqur xis etgan holda o'z o'y-fikrini, xissiyotlarini spektakl orqali tomoshabinga yetkazish.

Fan bo'yicha talabalarning bilimi, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar

Talabalar quyidagilarni bilishlari talab etiladi:

ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va strategiyasi; shaxsning ma'naviy-ahloqiy sifatlarini faol shakllantirib keyingi amaliy faoliyatida ta'lim jarayonini pedagogik texnologiya tamoyillariga mos ravishda rejissyorlik maqsadiga muvofiq tashkil etish va amalga oshirish; o'qitishga yakkatartibda yondoshish asosida ijodiy faoliyatni rejalashtirish va mashg'ulotning o'quv maqsadlarini qo'ya bilish; mashg'ulotlarni modellashtirish, mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni oldindan ko'ra bilish va xatolarni oldini olish strategiyasini ishlab chiqish; o'quv jarayonini "jonli", ijodiy, o'quvchi shaxsini barkamol rivojlanishiga imkon beradigan darajada tashkil etish va o'qitishni zamonaviy interfaol metodlarini egallash; o'quvchilar idrok etish faoliyatlarini boshqarish metodlarini bilish; o'qitish va bilimni diagnostika hamda nazorat qilishning turli vositalari va usullaridan samarali foydalanish, o'zining talablari va ta'lim standartlarining yangi talablariga mos ravishda mustaqil yangi metodik usullarni yaratish, ***tasavvurga ega bo'lishi;***

dramaturgik va badiiy adabiyotlar bilan samarali ishlash; dramatik asar qarama - qarshiliklar asosiga qurilishini; voqea dramatik asarni harakatga keltiruvchi kuch ekanligini; drama qaxramonlarining o'z oldiga qo'ygan maqsadini qo'lga kiritishida harakat asosiy vosita ekanligini; dramatik asarning kompozitsion yaxlitligini ta'minlovchi omillarni; janrlar xaqidagi tushuncha, dramatik janrlarning asosiy jihatlari, ularning qisqa va lo'nda bo'lishligi, harkatlarga boyligi va shunday sifatlarni ta'minlovchi omillar; peyesani tahlil qilish to'g'risidagi nazariy qo'llanma, Stanislavskiy sistemasidagi bu usul va uning shogirdali tomonidan sistemani takomillashtirish va o'zlashtirilish; estetik tarbiyada teatrning tutgan o'rni, dunyoqarashni shakllantirishda ma'naviy - g'oyaviy qurol ekanligi; "aktyorlik mahorati maktabi" aktyor shaxsini har tomonlama organik mutanosiblikda tarbiyalashga xizmat qilishi; ijodiy o'quv jarayonining asl maqsadi, yorqin shaklga ega bo'lgan obraz yaratishga ko'maklashish; ijodiy o'quv jarayonining maqsad va mohiyati, sahnada yorqin shakliy jihatdan yangicha obraz yaratish; ichki va tashqi texnikadan foydalangan holda, obrazning hislat va xususiyatlarini, bir holatdan ikkinchi holatga o'ta bilish; obraz yaratish jarayon va bosqichlarini bilish; aktyor ijodining tabiatidan kelib chiqqan holda ***bilishi va ulardan foydalana olishi***;

rejissyorning rol taqsimlagan vaqtida qo'g'irchoq bilan obrazga kira olishi, tanlangan repertuar, professional mahoratni oshirish; estetik didni tarbiyalashga va shaxsni ijodiy o'sishiga xizmat qilaish; dramatik asarning janr va stilistik o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda oliy maqsad va uzluksiz harakatni to'g'ri aniqlay bilish; dramaturgning maqsad va g'oyasini to'g'ri ochib berish; o'z-o'ziga talabchanlikni oshirish; sahna san'ati hamda badiiy asarlarni to'g'ri talqin qila bilish; kechinma san'at bilan taqlidiy san'at maktabi o'rtasidagi farqni bilish va teatrdagi uchraydigan xavaskorlik darajasidan farqlay olish, ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak***.

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Fan I-VIII semestrda o'qitiladi va quyidagi ilmiy fanlar bilan yaqin aloqada o'rganiladi: Qo'g'irchoq teatri aktyorligi maxorati, O'zbek musiq san'ati, Sahn nutqi, Sahn harakati va jangi, Pantomimo asoslari, Ssenariynavislik mahorati, Rejissura tarixi va uning muammolari, Raqs san'ati asoslari, Psixologiya, Falsafa va mantiq, Etika, Estetika, Qo'g'irchoq boshqarish asoslari, Qo'g'irchoq yasash texnologiyasi,

Fanning san'at sohasidagi o'rni

O'zbekistonning madaniy va ijtimoiy hayotida Qo'g'irchoq teatr san'atining o'rni va ahamiyati. Fanning maqsadi va vazifalari. Qo'g'irchoq teatr san'atining estetik va badiiy tarbiyadagi o'rni. Qo'g'irchoq teatr san'atining sintetik (jamlangan) tabiati. Qo'g'irchoq teatr san'atining ruhiy ta'sir kuchi va tomoshabinning qalbi hamda ongini poklashdagi (katarsis) ahamiyati. Rejissura – g'oyaviy, mafkuraviy, madaniy, ma'rifiy kasb.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Mazkur fanni o'rganish jarayonida: ma'ruza va amaliy, yakka tartibdagi mashg'ulotlarida faol bo'lish texnologiyalari, muammoli o'qish, "o'yin" texnologiyalaridan foydalaniladi

Asosiy qism

Fanning nazariy mashg'ulotlari mazmuni

Rejissyorlik asoslari

«Aktyorning ichki texnikasi» unsurlarini o'zlashtirish; etyudlar orqali charxlash; rejissura fani bo'yicha nazariy va amaliy mashqlar; aktyorlik mahorati; talabanning o'zigagina hos bo'lgan jihatlari va imkoniyatlari; voqelikni tabiiy qabul qilish, sun'iylikdan asrash; talabada tashabbuskorlikni, rejissyorlik va aktyorlik qobiliyatini rivojlantirish; ma'naviy boyliklarni qabul qilib, unga o'zgacha shakl va mohiyat bera olish layoqatini tarbiyalash; hayotiy xaqiqat bilan badiiy xaqiqat o'rtasidagi taffovutni anglab yetish; ijodiy hissiyot jo'shqinligini, tasavvurning boyligini oshirish; kuzatuvchanlik, badiiy did va tashkilotchilik salohiyatini tarbiyalash; aktyorlik mashqlari yuzasidan amaliy mashqlar bilan birgalikda rejissyorlik kasbiing asoslarini o'zlashtirish; etyudlarda ko'zlangan maqsad, uning g'oyasi; uslubiy jihatdan to'g'ri tushintira berish; aktyorlik mahoratining «Qabul qilib olish va ta'sir etish» kabi asosiy unsunlariga alohida e'tibor qaratilish; «etyud» ustida ishlash jarayoni; sahnada kechayotgan voqealar orqali tomoshabinga ta'sir etish; rejissyor texnikasi unsurlarini o'zlashtirish; rejissuraga xos barcha ifodaviy vositalar, nazariy va amaliy o'zlashtirishlar; voqealar kechadagan muhitni yaratish;

Dramatik parchalar ustida ishlash

Muallif yaratgan shart-sharoitni, voqiylikni o'zlashtirish; yozuvchi tomonidan taklif etilgan o'zga dunyo, o'zga timsollar, o'zga g'oyalarni qabul qilish; muallifning badiiy didi, uning avfzallik tomonlarini aniqlash; mavzuni yoritish, ko'tarilgan muammoni tushinish; kompozitsion qurilmani topish; ta'sirchan vositalarni belgilash; hayotiy va badiiy-sahnaviy xaqiqatni bir-biridan farqlay olishlik; rejissyor – talaba; adabiyot va dramaturgiya; muallif fikrini aniqlash; rejissyorlik mahorati unsurlarini takomillashtirish; mashq va etyudlarda ma'rom va sur'at (tempo-ritm); mizansahna va sahna kompozitsiyasi; borliqni timsoliy (obrazno) aks ettira olish; ijodiy hissiyotini uyg'ota bilish; tarixiy jarayonni, siyosatni, ruhshunoslikni hamda san'atning boshqa turlarini o'z maqsadiga bo'ysindira bilish; rejissyorlik improvizatsiyasida-mavzuni badiiyligi, mizansahnaning ta'sirchanligi; ma'rom va sur'at (tempo-ritm); sahnaviy muhit; kompozitsiya yaxlitligi, janr, stil, manb'ning o'ziga xos uslubiyatlari; voqea va xodisalar, xayot maromi, ruhiy va jismoniy hissiyotlar, muhit, insonlarning xislat va xususiyatlarini o'rganish.

Amaliy mashg'ulotlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Rejissura mahorati asoslari bo'yicha nazariy bilim bilan birgalikda amaliy mashg'ulotlar orqali, quyidagi omillardan foydalangan xolda sahna asarini yaratish mumkin. Sahna bezagi, rekvizit orqali muhit yaratish usullari. Sifat va ma'rom mashqlari. Mizansahna yaratish bo'yicha dastlabki mashqlar. Etyud kompozitsiyasi. Voqealar tizimi. Etyud jarayonida tabiiylikka erishish. Iprovizitsion xolat. Rekvizit sahna elementlari, chiroq, musiqa, tovushdan foydalanib etyud yaratish. Chiroq, musiqa, tovush partiturasini tuzish. Tahlilni amaliyotda qo'llash, psixofizik xatti-xarakat orqali tekshirib chiqish. Etyutdan parchaga o'tish jarayoni. So'z va so'z tubida yotgan ma'noni anglash, so'zning ta'sirchanligi ustida ishlash. Janr va ijro uslubiyanini aniqlash. Parchada muhitni yaratish vositalari va usullari orqali amalda sinab tajriba ortiradi. Qo'g'irchoq tetr san'ati g'aroyib tabiatiga bog'liq. Chunonchi u qo'g'irchoq saxnasidagi tez ritmik xarakatlarni angalash qobiliyatini tarbiyalaydi. Talabalarning extiyotkorliksiz va muddatidan oldin qo'lqopli qo'g'irchoq bilan bog'liq bo'lib qolishi primitiv shtamp unga muxrlanib qolishni yoki inson xulqini tashqi taqlid etish kabi ilojsiz xarakatlarga olib keladi Shuning uchun xam qo'g'irchoq bilan o'ynayotgan aktyor uchun qo'lqop qo'g'irchoq ustida ishlash trostlik qo'g'irchoq bilan ishlashda keyingi davr xisoblanadi. Shu bilan bir qatorda trostlik qo'g'irchoqni egallash qo'g'irchoq olami va qo'g'irchoq saxnasiga kirish uchun dastlabki qadam xisoblanadi.

Amaliy mashg'ulotlar o'quv jarayonida hamda professional teatlarda o'ttkazish nazarda tutilgan.

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Rejissyor mustaqil ravishda quyidagi unsurlarga e'tibor bergan xolda ijod qilishi kerak. Dramatik asar g'oyasi, oliy maqsad, dramaturg dunyoqarashi. Voqealar rivoji va bu jarayonda ishtirokchilarga hos bo'lgan hususiyatlarni aniqlash. Dramatik asardagi asosiy qarama - qarshilik, ishtirokchilarning qarama-qarshiliklaridagi o'rni, uzliksiz hatti-harakati, qaxramonlarning asardagi mavqei, uzliksiz xarakatlarni ta'minlaydigan pyesning asosiy voqeasi. Har bir rolning uzliksiz harakati, uning timsoliy mag'zi (zerno obraza), rol va aktyorning maqsad sari to'qnashuvlari. Ishtirokchilar umrguzaronlik qiladigan muhit. Aktyorning timsoliy (obraznoye) tashqi va ichki omillari, muallifning tili, tushintirish so'zlari. Pyesaning strukturasi (qurilmasi) va kompozitsiyasi jihatdan o'ziga hosligi. Pyesaning janri va uslubi.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarning mavzulari:

1. Qo'g'irchoq teatri tarixi
2. An'naviy qo'g'irchoq turlarini shakllanish jarayoni.
3. Qo'g'irchoq teatrining asoschilari xaqida
4. Qo'g'irchoq teatri san'ati kafedrasini asoschisi V.S.Iogelson xayoti va ijodi.
5. Zamonaviy texnologiyalarni qo'g'irchoq teatridagi tutgan o'rni
6. Zamonaviy qo'g'irchoq teatrining dolzarb muammolari
7. Bola tarbiyasida qo'g'irchoq teatrining axamiyati
8. Yaponiyaning Kabuki qo'g'irchoq teatri xaqida ma'lumot

Spektakl sahnalashtirishdan oldin bo'ladigan tayyorgallik ishlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Asar to'g'risida yozma va tasviriy san'atga murojaat etish

orqali yetarli ma'lumot to'plash, asar voqealari kechadigan davr, ijtimoiy va siyosiy muhit, kiyinish, yurish-turish madaniyatini o'rganish, adabiyotshunoslar, teatrshunoslar bilan uchrashish, asar ishtirokchilarining hayotiy ikr-chikirlari to'g'risida ma'lumot to'plashi lozimdir.

Kurs ishi (loyihasi) bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar.

Fan bo'yicha kurs ishi, loyihasi namunaviy o'quv rejada ko'zda tutilmagan.

Dasturning axborot-uslubiy ta'minoti

Mazkur maxsus kursni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikatsiya ko'llanilishi nazarda tutilgan:

- pedagogik texnologiyalar nazariya asoslari bo'limiga tegishli ma'ruza darslarida zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida taqdimot texnologiyalaridan;

- yakka tartibdagi "Ustoz - shogird" tizimdan.

Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlari olib borilayotganda o'qitishning innovatsion va interfaol metodlari qo'llanilib, kompyuterli, informatsion va boshqa zamonaviy o'qitish texnologiyalari, ijodiy vaziyatlarni modellashirish, ijodiy mazmundagi amaliy rolli va didaktik o'yinlar, faniga taalluqli bo'lgan tarqatma materiallar, axborot vositalari, o'qitish ko'rgazmalari – videotasma, ovoz yozish uskunalari, fotorasmlar, plakat, jadval va diagrammalaridan foydalaniladi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

Darsliklar va o'quv qo'llanmalar

1. Ашурова М. Х. Қўғирчоқ театрида саҳнавий образ яратишнинг асосий йўналишлари. –Т., 2006.
2. Ашурова М.Х. Қўғирчоқ театри актёри бўлими талабаларида кўғирчоқнинг бадиий ифодалаш хусусиятини тарбиялаш. –Т., 2006.
3. Ашурова М.Х. Қўғирчоқ театри санъати актёрлик мактаби. –Т., 2007.
4. Истиклол ва миллий театр. Тўплам. –Т., 2002.
5. Шукуров Ў. Миллий театримиз намоёндалари. –Т., 2002.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Ашурова М. Х. Қўғирчоқ театрида саҳнавий образ яратишнинг асосий йўналишлари. –Т., 2006.
2. Ашурова М.Х. Қўғирчоқ театри актёри бўлими талабаларида кўғирчоқнинг бадиий ифодалаш хусусиятини тарбиялаш. –Т., 2006.
3. Истиклол ва миллий театр. Тўплам. –Т., 2002.
4. Шукуров Ў. Миллий театримиз намоёндалари. –Т., 2002.
5. www.senat.gov.uz
6. www.parliament.gov.uz
7. www.gov.uz
8. www.uza.uz
9. www.ziynet.uz
10. www.infocom.uz

**O‘O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON DAVLAT SAN‘AT VA MADANIYAT INSTITUTI

Ro‘yxatga olindi:

“TASDIQLAYMAN”

O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor

№ _____

201_ y. «___» _____

“___” _____ 201_ yil

QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSYORLIGI

FANINING

ISHCHI O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 - Gumanitar soha

Ta‘lim sohasi: 150 000 - San‘at

Ta‘lim yo‘nalishi: 5150300- Rejissyorlik (qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi)

Toshkent – 201_

Fanning ishchi o'quv dasturi o'quv, ishchi o'quv reja va o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Abdullayev D. - O'zDSMI, «Qo'g'irchoq teatri san'ati» kafedrası mudiri

Mirsaidova N. - O'zDSMI, «Qo'g'irchoq teatri san'ati» kafedrası o'qituvchisi

Taqrizchilar:

Qodirova S.- O'zDSMI «San'atshunoslik va madaniyatshunoslik» kafedrası professori, s.f.d., professor;

Xo'jayev F. – O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist

Fanning ishchi o'quv dasturi “Qo'g'irchoq teatri san'ati” kafedrasining 201_ yil “___” dagi “___” - son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ **Abdullayev D.D.**

Fanning ishchi o'quv dasturi “Teatr san'ati” fakulteti kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2014 yil __ avgustdagi __-sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: _____ **Ismoilov.R.X.**

Kelishildi:

O'quv bo'lim boshlig'i _____ **O'rozov A.N.**

Kirish

Dasturda teatr san'atida rejissyor kasbining ahamiyati juda katta ekanligi ko'rsatilgan. Teatr ijodkorlarini har tomonlama salohiyati, yuksak intellektual bilimi va malakasini shakllantiruvchi mavzular tanlangan. Shuningdek, hozirgi paytdagi zamon talabi bo'lgan pedagogik texnologiyalari asosida dars o'tish tasnifi, tartibi keltirilgan.

Ushbu dasturda o'quv fanining maqsadi, vazifalari ko'rsatilgan. Shu bilan birga "Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" faning maqsadi bilim, malaka va ko'nikmalarga talablar, uning boshqa fanlar bilan aloqasi, ko'rgazmalilik va o'qitishda zamonaviy vositalarni qo'llash, dars jarayonida talabalarning mustaqil ishlash ko'nikmalari masalalari yoritilgan. Hamda talabalarning mustaqil ta'lim olishini boshqarish, ta'lim jarayonida interfaol metodlarni, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. "Qo'g'irchoq teatri rejissyor" fanidan bu dastur o'z ichiga yuqorida keltirilgan zamonaviy rejissyor xarakteriga xos xususiyatlarni tarbiyalashda eng birinchi ko'makdosh bo'lib xizmat qiladi.

Fanning maqsad va vazifalari

Fanning maqsadi - teatr san'atining barcha jabhalaridan xabardor bo'lgan ijodkor shaxsni, kadrlarni tayyorlash, amaliy va nazariy tomondan aktyorlik san'atidan boxabar bo'lish, ssenografiya, muzika sohasida davrning ilg'or g'oyalarini ilg'ab olish, spektakl orqali badiiy g'oyani ro'yobga chiqarish.

Quyidagilar asosiy vazifalar sifatida qaraladi: fan tizimida pedagogik texnologiyalar o'rnini asoslash; fanning mazmun tomonini ochib berish; ta'lim jarayonida talabaning qobiliyatini rivojlantirish; bo'lg'uvsi Qo'g'irchoq rejissyori san'at va borliqni chuqur xis etgan holda o'z o'y-fikrini, xissiyotlarini spektakl orqali tomoshabinga yetkazish.

Fan bo'yicha talabaning malakasiga qo'yiladigan talablar

- Talabalar quyidagilarni bilishlari talab etiladi:
- ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va strategiyasi; shaxsning ma'naviy-ahloqiy sifatlarini faol shakllantirib keyingi amaliy faoliyatida ta'lim jarayonini pedagogik texnologiya tamoyillariga mos ravishda rejissyorlik maqsadiga muvofiq tashkil etish va amalga oshirish; o'qitishga yakkatartibda yondoshish asosida ijodiy faoliyatni rejalashtirish va mashg'ulotning o'quv maqsadlarini qo'ya bilish; mashg'ulotlarni modellashtirish, mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni oldindan ko'ra bilish va xatolarni oldini olish strategiyasini ishlab chiqish; o'quv jarayonini "jonli", ijodiy, o'quvchi shaxsini barkamol rivojlanishiga imkon beradigan darajada tashkil etish va o'qitishni zamonaviy interfaol metodlarini egallash; o'quvchilar idrok etish faoliyatlarini boshqarish metodlarini bilish; o'qitish va bilimni diagnostika hamda nazorat qilishning turli vositalari va usullaridan samarali foydalanish, o'zining talablari va ta'lim standartlarining yangi talablariga mos ravishda mustaqil yangi metodik usullarni yaratish, ***tasavvurga ega bo'lishi;***

- dramaturgik va badiiy adabiyotlar bilan samarali ishlash; dramatik asar qarama - qarshiliklar asosiga qurilishini; voqea dramatik asarni harakatga keltiruvchi kuch ekanligini; drama qaxramonlarining o'z oldiga qo'ygan maqsadini qo'lga kiritishida harakat asosiy vosita ekanligini; dramatik asarning kompozitsion yaxlitligini ta'minlovchi omillarni; janrlar xaqidagi tushuncha, dramatik janrlarning asosiy jihatlari, ularning qisqa va lo'nda bo'lishligi, harkatlarga boyligi va shunday sifatlarni ta'minlovchi omillar; peyesani tahlil qilish to'g'risidagi nazariy qo'llanma, Stanislavskiy sistemasidagi bu usul va uning shogirdali tomonidan sistemani takomillashtirish va o'zlashtirilish; estetik tarbiyada teatrning tutgan o'rnini, dunyoqarashni shakllantirishda ma'naviy - g'oyaviy qurol ekanligi; "aktyorlik mahorati maktabi" aktyor shaxsini har tomonlama organik mutanosiblikda tarbiyalashga xizmat qilishi; ijodiy o'quv jarayonining asl maqsadi, yorqin shaklga ega bo'lgan obraz yaratishga ko'maklashish; ijodiy o'quv jarayonining maqsad va mohiyati, sahnada yorqin shakliy jihatdan yangicha obraz yaratish; ichki va tashqi texnikadan foydalangan holda, obrazning hislat va xususiyatlarini, bir holatdan ikkinchi holatga o'ta bilish; obraz yaratish jarayon va bosqichlarini bilish; aktyor ijodining tabiatidan kelib chiqqan holda ***bilishi va ulardan foydalana olishi***;

- rejissyorning rol taqsimlagan vaqtida qo'g'irchoq bilan obrazga kira olishi, tanlangan repertuar, professional mahoratni oshirish; estetik didni tarbiyalashga va shaxsni ijodiy o'sishiga xizmat qilaish; dramatik asarning janr va stilistik o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda oliy maqsad va uzluksiz harakatni to'g'ri aniqlay bilish; dramaturgning maqsad va g'oyasini to'g'ri ochib berish; o'z-o'ziga talabchanlikni oshirish; sahna san'ati hamda badiiy asarlarni to'g'ri talqin qila bilish; kechinma san'at bilan taqlidiy san'at maktabi o'rtasidagi farqni bilish va teatrda uchraydigan xavaskorlik darajasidan farqlay olish, ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak***.

O'quv rejadagi boshqa fanlar bilan bog'liqligi

Fan I-VIII semestrda o'qitiladi va quyidagi ilmiy fanlar bilan yaqin aloqada o'rganiladi: Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi, Qo'g'irchoq teatri aktyorligi maxorati, O'zbek musiq san'ati, Sahna nutqi, Sahna harakati va jangi, Pantomimo asoslari, Ssenariynavislik mahorati, Rejissura tarixi va uning muammolari, Raqs san'ati asoslari, Psixologiya, Falsafa va mantiq, Etika, Estetika, Qo'g'irchoq boshqarish asoslari, Qo'g'irchoq yasash texnologiyasi.

Fanning san'at sohasidagi o'rni

O'zbekistonning madaniy va ijtimoiy hayotida Qo'g'irchoq teatr san'atining o'rni va ahamiyati. Fanning maqsadi va vazifalari. Qo'g'irchoq teatr san'atining estetik va badiiy tarbiyadagi o'rni. Qo'g'irchoq teatr san'atining sintetik (jamlangan) tabiati. Qo'g'irchoq teatr san'atining ruhiy ta'sir kuchi va tomoshabinning qalbi hamda ongini poklashdagi (katarsis) ahamiyati. Rejissura – g'oyaviy, mafkuraviy, madaniy, ma'rifiy kasb.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Mazkur fanni o'rganish jarayonida: ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarida faol bo'lish texnologiyalari, muammoli o'qish texnologiyalari, "o'yin" texnologiyalaridan foydalaniladi.

"Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" fanidan mashg'ulotlarning mavzular va soatlar bo'yicha taqsimlanishi:

4 kurs

7 semestr

№	Mavzular nomi	Auditoriya soatlari			Mustaqil ta'lim
		Ma'ruza	Amaliy mashg'ulot	Yakka mashg'ulot	
1.	Qo'g'irchoq teatri haqida tushuncha 1.Qo'g'irchoqlar bilan etyudlar qo'lqopli qo'g'irchoq, soya qo'g'irchoq	2	6	1	4
2.	Qo'g'irchoq teatri spektakli yaratilishida rejissuraning o'rni	-	8	1	4
3.	Qo'g'irchoq boshqarishning uslublari 1.Simli qo'g'irchoq boshqarish mashq va etyudlar 2.Planshet qo'g'irchoqlar bilan etyudlar	2	6 8	1	4
4.	Qo'g'irchoq konsertlari rejissurasi	-	8	1	
5.	Rejissyorlik tahlili 1. Rejissyorning sahnalashtirish rejasi 2. Rejissyorning etyud va mashqlar ustida ishlashi qo'g'irchoqlar bilan	2	8 8	1	4

6.	V.S.Meyrxoldning ish uslubi 1. Mashq va etyudlar qo‘g‘irchoqlar bilan	2	6 8	1	4
7.	Ta’sirchan vositalar	-	8	1	4
8.	Aktyorlik treningi	-	8	1	4
9.	Qo‘g‘irchoq tomoshalari ijtimoiy hodisa sifatida	-	8	2	4
10.	Stanislavskiy sistemasi	-	8	2	4
11.	Teatlashtirilgan tomosha yaratish uslubi	-	8	2	4
12.	Mizanssena - rejissuraning tili 1. Mezsansena qo‘yish etyudlar va mashqlarda	2	6 8	2	4
13.	Qo‘g‘irchoq spektakl va tomoshalarida teatrlashtirish uslubi	-	8	2	4
	JAMI:	10	170	18	52

8 semestr

1.	“Hayot gulshani” musiqali kompozitsiya ustida olib boriladigan ijodiy ish. 1.Qo‘g‘irchoqlar bilan etyudlar 2.Soya turi bilan 3.Qo‘lqop turi bilan mashqlar	2	2 2	1	4
2.	Parchalarning analizi. “Bahor”, “Uchrashuv”,	-	4	1	4
3.	“Muhabbatim”, “Bu hayot”,	-	4	1	4
4.	“Baxtim”, “Ko‘zingni och”, “Hayot naqadar go‘zal	-	6	1	
5.	Qo‘g‘irchoqning aktyor ijodiga ta’siri va uni hatti – harakat qilish omillari. 1.Etyudlar va mashqlar qo‘l va shariklar bilan	2	3 3	1	4
6.	Harakter va xarakterlik xususiyatini aktyor ijodida tutgan o‘rni.	-	6	1	4
7.	Etyud ishlash jarayonida uch xatti – harakat birligi (ichki, tashqi va so‘z). 1. Muskuullarni bo‘shatish va xatti-harakat mashqlar 2. Sahnaviy xotira va diqqat etyudlar	2	3 3	1	4
8.	Etyud ishlash jarayoni va uning analizi (tema, g‘oya, asosiy maqsad va h.k).	-	6	1	4

9	Etyud ishlash jarayonida aktyorlik elementlarining birligi va ketma – ketlik hamda mantiq yo‘nalishi.	-	6	2	4
10.	Etyud ishlash jarayonida aktyorning plastik hatti – xarakterini va topilishi va uni ijodga singdirilishi.	-	6	2	4
11.	Teatlashtirilgan tomosha yaratish uslubi 1. Qo‘l plastikasi 2. Qo‘g‘irchoq boshqarish prinsiplari 3. Sinxronlik, ekzersiz.	2	3 3	2	4
12.	Mizanssena - rejissuraning tili	-	6	2	4
13.	Qo‘g‘irchoq spektakl va tomoshalarida teatrlashtirish uslubi 1. Soya qo‘g‘irchoq turi bilan etyudlar ishlash	2	3 3	2	4
	JAMI	10	72	18	52

Fanning nazariy mashg‘ulotlari mazmuni Rejissyorlik mahorati asoslari

- Teatr san‘atining o‘ziga xosligi.
- Teatr san‘ati – sintez san‘at
- Diqqat - ijodning asosiy omili.
- Diqqat turlari va uning bosqichlari
- Mushaklar erkinligi
- Saxnaviy ishonch
- Tasavvur va fantaziyani rivojlantirish mashqlarining o‘rni
- Saxnaviy xatti xarakat
- Qabul (idrok) qilish va kuzatuvchanlik
- Sur‘at va maromning aktyor ijodidagi o‘rni.
- Hissiyot va marom haqidagi tushunchalar
- Sezish va xis qilish xotirasi
- Tasavvurdagi buyumlar bilan xatti xarakat

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalari: *Aqliy xujum, o‘z-o‘zini nazorat, dialogik yondoshuv, muammoli ta‘lim. Ma‘ruza, namoyish etish, savol-javob.*

Adabiyotlar: A1; Q5; Q7; Q5; Q6; Q14.

Rol ustida ishlash tamoiylari Rejissyor tarbiyasining asosiy tamoyillari

- Badiiy saviyani o‘stirish
- Estetik tarbiya va intizom
- Rol ustida ishlash

- Ijodiy siqqlik va aktyor ijodida fikr jamlash
- Plastik xarakatning asosiy qonuni
- Ichki va tashqi erkinlik
- Mushaklar erkinligi va saxnaviy diqqat
- Voqelikni oqlash
- Saxnada ro'y berishi mumkin bo'lgan tasodiflar va ularni oqlash
- Pyesa va rolning xatti-xarakat taxlili
- Parchani etyud asosida ishlash usuli
- Xatti xarakat
- "Agarda?" berilgan shart sharoit
- Bo'laklar va vazifalar
- Rolni analiz qilishda katta va kichik bo'laklarning ahamiyati
- Elementar- psixologik vazifalar
- Saxnaviy munosabat
- Oliy maqsad
- Yetakchi xatti-xarakat
- Sahnaviy voqealar tizimi
- Oliy maqsad
- Yetakchi xatti-xarakat

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Aqliy xujum, o'z-o'zini nazorat, dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Ma'ruza, namoyish etish, savol-javob.*

Adabiyotlar: A1; Q5; Q7; Q5; Q6; Q14.

Obraz ustida ishlash uslubiylarlari

- Kechinma san'at va "Beixtiyoriy ijod"
- K.S.Stanislavskiy sistemasini yaratilishi
- Usul va tizim
- Rol ustida ishlash
- Rol xayotining tashqi tomoni
- Janr va ijro uslubiylat
- Voqealar tizimi, shart-sharoitlar, xatti-harakat, yetakchi xatti-harakat
- V.Shekspirning "Romeo va Djuletta" pyesasi asosida tahlil
- Spektakl ustida ishlash jarayoni.
- Rolning oliy maqsadi
- Artist rolining yetakchi xatti-xarakati
- So'z ustida ishlash jarayoni
- Spektaklning muxiti (Atmosfera)
- Muxit va ijro
- Obyektiv muxit va subyektiv xis – tuyg'u
- Muxit va mazmun. Muxit burchi
- Xatti-xarakat
- Psixofizik jarayon va uning bosqichlari
- Aktyorni obraz ustida ishlashi
- Ruhiy hatti-harakat
- Aktyor ijodida sodda jismoniy harakatlarning ahamiyati
- Aktyorning professional etikasi

- Aktyorlik mahorati ta'limoti
- Stanislavskiy sistemasining 5-ta tamoyili xaqida.
- Spektakl jarayonida xatti-xarakat
- Jismoniy xarakat va biomexanika usuli
- Spektakl jarayonida improvizatsiya (badiiyxa)
- Moslama
- Matn mohiyatini aniqlash
- Tabiiy ijod orqali berilgan siymo-timsol(obraz)

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *Aqliy xujum, o'z-o'zini nazorat, dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Ma'ruza, namoyish etish, savol-javob.*

Adabiyotlar: A1; Q5; Q7; Q5; Q6; Q14.

Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi fani bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining kalendar tematik rejasi

1	Teatr san'atining o'ziga hosligi. Teatr san'ati -sintez san'at	1 soat
2	Diqqat - ijodning asosiy omili. Diqqat turlari va uning bosqichlari	1 soat
3	Mushaklar erkinligi	1 soat
4	Saxnaviy ishonch	1 soat
5	Tasavvur va fantaziyani rivojlantirish mashqlarining o'rni	1 soat
6	Saxnaviy xatti xarakat	1 soat
7	Qabul (idrok) qilish va kuzatuvchanlik.	1 soat
8	Sur'at va maromning aktyor ijodidagi o'rni. Hissiyot va marom haqidagi tushunchalar	1 soat
9	Sezish va xis qilish xotirasi	1 soat
10	Tasavvurdagi buyumlar bilan xatti xarakat	1 soat
11	Rejissyor tarbiyasining asosiy tamoyillari. Badiiy saviyani o'stirish. Estetik tarbiya va intizom.	1 soat
12	Rol ustida ishlash	1 soat
13	Ijodiy siqqlik va aktyor ijodida fikr jamlash. Plastik xarakatning asosiy qonuni. Ichki va tashqi erkinlik. Mushaklar erkinligi va saxnaviy diqqat.	1 soat
14	Voqelikni oqlash. Saxnada ro'y berishi mumkin bo'lgan tasodiflar va ularni oqlash	1 soat
15	Pyesa va rolning xatti xarakatli taxlili. Parchani etyud asosida ishlash usuli	1 soat
16	Xatti xarakat. "Agarda?" berilgan shart sharoit.	1 soat
17	Bo'laklar va vazifalar_Rolni analiz qilishda katta va kichik bo'laklarning ahamiyati. Elementar- psixologik vazifalar	1 soat
18	Munosabat. Oliy maqsad. Yetakchi xatti-xarakat.	1 soat
19	Sahnaviy voqealar tizimi. Oliy maqsad. Yetakchi xatti-xarakat.	1 soat
20	Kechinma san'at va "Beixtiyor ijod".	1 soat

21	K.S.Stanislavskiy sistemasini yaratilishi. Usul va tizim.	1 soat
22	Rol ustida ishlash. Rol xayotining tashqi tomoni	1 soat
23	Janr va ijro uslubiyoat Voqealar tizimi, shart-sharoitlar, xatti-harakat, yetakchi xatti-harakat M.Ashurovaning “Sog‘lom tanda sog‘ aql” pyesasi asosida tahlil.	1 soat
24	Spektaklning muxiti (Atmosfera) Muxit va ijro. Obyektiv muxit va subyektiv xis – tuyg‘u. Muxit va mazmun. Muxit burchi.	1 soat
25	Rolning oliy maqsadi,yetakchi xatti-harakati	1 soat
26	Xatti-xarakat. Psixofizik jarayon va uning bosqichlari	1 soat
27	Ruhiy hatti- harakat. Aktyor ijodida sodda jismoniy harakatlarning ahamiyati. Imo- ishora vositasi.So‘z vositasi.	1 soat
28	So‘z harakati va uning mantiqiyiligi Matn va uning ostiga yashiringan tub ma’no.	1 soat
29	Sahnaviy munosabat. Improvizatsiya (badiha) va moslama.	1 soat
30	Aktyorni rol ustida ishlashi. Rol ustidagi tasavvur. Rolning tashqi tavsifi. Harakter va xarakterlilik.	1 soat
31	Badiiy saviyani tarbiyalash .	1 soat
32	Aktyorning professional etikasi	1 soat
33	Aktyorlik mahorati ta’limoti.	1 soat
34	Tabiiy ijod orqali berilgan siymo-timsol(obraz).	1 soat
35	Stanislovskiy sistemasining 5-ta tamoyili xaqida.	1 soat
36	Diplom spektaklning yaxlitligi	1 soat
	Jami:	36 soat

Amaliy mashg'ulotlarning tavsiya etiladigan mavzulari

Amaliy mashg'ulotlarini tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi fani bo'yicha mashg'ulotlar asosan, amaliy tarzda o'tiladi. Amaliy mashg'ulot olib borilar ekan, bu jarayonda insonning butun ruhiy va jismoniy a'zolari faol bo'lishligi muhimdir. Mashqlar barcha hissiy va sezgi a'zolarining charxlanishiga xizmat qilishi kerak. Talaba tomonidan sahna sharoitida atrof-muhitni qabul qilish, ko'rish, sezish, eshitish, his qilish kabi unsurlarni yangitdan o'zlashtiriladi va nazariy bilimlarni mashq, etyud, parcha, spektakl ustida ishlash jarayonida amaliy mustahkamlanadi.

Fan, aniq fanlarni o'qitish jarayonidan o'z shakli va uslubi bilan tubdan ajralib turadi. Uning asosini ijodiy izlanish tashkil qiladi. Shu sababdan 4 yilga mo'ljallangan aniq taqvim mavzuiy rejani tuzish o'ta mushkul. Mashqlar, etyudlar, parchalar, diplom ustidagi ishlar strategik rejaga bo'ysunadi. Ularning mavzusi ijodiy izlanish natijasida aniqlanadi va har safar yangilik olib kelishi shart. Ularga aniq soat ajratish ham samarasizdir.

Shuning uchun mavzular va ularga ajratilgan vaqt shartli ravishda belgilash mumkin.

4 kurs 1 yarim yilligi. 7–semestr. Diplom oldi kurs ishi ustida ishlash.

1	1.Saxnada aktyorning psixofizik xatti xarakati 2.Saxnaviy ko'rinishlarda kutilmagan xolatlarni oqlash.	6
2	1. Sistema unsurlari bo'yicha mashqlar. 2. Dramaturgik parchalarda unsurlar ketma ketligi.	6
3	Rol ustida ishlash. 1.Rol xayotining tashqi tomoni. 2.Rol ustida ishlashda etyuddan foydalanish	6
4	Janr va ijro uslubiyati 1.Janrni aniqlash –taxlil 2.Saxnada aktyorning jonli ijro jarayoni ustida ish.	6
5	Spektakl ustida ishlash jarayoni. Rolning oliy maqsadi. 1.Asarning xatti xarakatli taxlili. 2. Rolning oliy maqsad sari vazifalari	6
6	Voqealar tizimi, shart-sharoitlar, xatti-harakat, yetakchi xatti-harakat 1. Boshlovchi voqea, bosh voqea, kulminatsion voqea, yechim va asosiy voqea-xotima 2.Avtor bergan shart sharoitda aktyor xatti xarakati.	6
7	So'z ustida ishlash jarayoni 1.Avtor so'zi ustida ish.	6

	2.Tekstning tub ma'nosini aniqlash.	
8	Muxit va ijro. Obyektiv muxit va subyektiv xis – tuyg'u. 1.Muhit yaratish usullari 2.Muxit o'zgarishi va aktyor xis tuyg'usiga ta'siri.	6
9	Voqea va berilgan shart-sharoit 1.Asar taxlilida voqealar tizimini aniqlash 2. Berilgan shart sharoitga ishonch.	6
10	Spektaklning muxiti (Atmosfera) 1.Spektaklda (kuchli va kuchsiz) muhitlar o'zgarishi. 2..Muxitning ichki dinamikasi (xarakati).	6
11	Muxit va mazmun. Muxit burchi. 1.G'oya – noyob badiiy asar ruxiyatidir. Muxit – uning qalbi.- tamoyiliga rioya qilish. 2.Berilgan muhit orqali o'zaro ta'sir o'tkazish hamda qabul qilish	6
12	Sur'at va marom aktyor ijodida 1.Berilgan shart-sharoitda tempo-ritm 2.Xatti-harakatning tempo-ritmini aniqlash	6
13	Hissiyot va marom haqidagi tushunchalar 1.Aktyor ijodida hissiyot 2.Xissiyotni uyg'otish uslubi (Aktyor ijodiy tasavvurni qo'zg'atuvchi –Manok).	6
14	Xatti-xarakat. Psixofizik jarayon va uning bosqichlari 1.Ruhiy-jismoniy harakatlarni belgilash 2. Spektakl jarayonida psixofizik jarayon.	6
15	Sezish va xis qilish xotirasi 1.Xotira va ularning turlari 2.Obraz yaratish jarayonida sezish va xis qilish xotirasi axamiyati	6
16	Hayotiy harakat va sahnaviy siqqlikni bartaraf etish usullari 1.Ijodiy siqqlik va aktyor ijodida fikr jamlash 2. Xatti-harakat va mantiq va izchillik	6
17	Aktyorni rol ustida ishlashi Ruhiy hatti- harakat 1.Rol ustida ishlash 2.Ruhiy va jismoniy harakatlar	6
18	Yaxlit saxnaviy asar saxnalashtirish 1.Saxnaviy asar saxnalashtirishda mezasssenalarni topish. 2.Spektakl yaratishda baletmeyster, rassom, ssenograf bilan xamkorlikda	6

**4-kurs 2 yarim yilligi.8 semestr.
Katta sahnada spektakl ustida ishlash.**

1	1.Dramaturgiya tanlash 2.Saxnada xayotiylik.	6
2	1.San’atda g’oyaviy fikrning «Eng oliy maqsad» orqali amalga oshirilishi. 2.Asar taxlili.	6
3	Aktyorlik mahorati ta’limoti. 1.Faollik va xatti-xarakat. Oliy maqsad. Jonli ijro. Qayta gavdalanish., 2. Obraz yaratish	6
4	Tabiiy ijod orqali berilgan siymo-timsol (obraz). 1.Munosabat — harakatning asosidir 2.Sahnaviy munosabatlar turi	6
5	1.Aktyorning spektakl jarayonida uzluksiz jismoniy xatti xarakat 2.Aktyorlik san’atida biomexanik usulning ahamiyati	6
6	Saxnaviy xatti xarakat 1.Spektaklda aktyor kutilmagan vaziyatlarni oqlash usullari. 2. Moslama turlari.	6
7	Spektakl jarayonida xatti-xarakat 1.Matn ustida ishlash, uning tub ma’nosini aniqlash. 2.Monologlar ustida ishlash jarayoni.	6
8	1.Muxit yaratish uchun chiroq, muzika, dekoratsiyalar 2.Asar janri va muxitning bir-biriga bog‘likligi.	6
9	Jismoniy xarakat va biomexanika usuli 1.Jismoniy harakatlar izchilligi 2.Biomexanik usul.	6
10	Ichki va tashqi erkinlik. Mushaklar erkinligi va saxnaviy diqqat. 1.Aktyor erkinligi 2.Mushaklar erkinligi va ifodaviyligi	6
11	Spektakl jarayonida improvizatsiya (badiyya). Moslama. 1.Yaxlit etyudda bo‘layotgan sharoitni baholash 2.Ko‘rish va baholash.	6
12	Rolni analiz qilishda katta va kichik bo‘laklarning ahamiyati 1.Munosabatlarni aniqlash 2.Munosabatlar to‘qnashuvi.	6
13	Rol ustida ishlash 1.Tana erkinligiga erishish hamda ifodaviyligi 2.Ifoda vositalari	6
14	Matn mohiyatini aniqlash 1.Etyudlarda kurash aktyor imkoniyatlarini ochishi 2.Saxnaviy kurvsh,	6
15	Artist rolining yetakchi xatti-xarakati	6

	1.Sezgi organlari va ularning etyudlarda ishlata bilish 2.Etyudlarda muhitni his qilish	
16	Oliy maqsad. Yetakchi xatti-xarakat. 1.Partnyolar bilan muloqotga o'tish 2.Organik kechinmalar	6
17	Saxnada ro'y berishi mumkin bo'lgan tasodiflar va ularni oqlash. 1.Qarama-qarshiliklarni aniqlash va xatti-harakat qilish 2.Berilgan shart-sharoitga qarshi kurash	6
18	Spektakl muxitida aktyor yashash sharoiti 1.Pyesani nima haqda ekanini aniqlash 2.Voqealar tartibini aniqlash	6

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Asosiy qism va amaliy mashg'ulotlarda ko'rsatilgan barcha mavzu bo'yicha talabalar albatta mustaqil ravishda ish olib borishlari taqozo etiladi. Mashqlar ustida mustaqil ravishda ishlanib dasrda ko'rsatiladi va muxokama etiladi., inson va xayvonlar xayotini kuzatish, etyud ustida ishlash, repertuar tanlash, asar tahlili va rol ustida ishlash, o'z qobiliyatining barcha qirralarini ochib, "mustaqil ishlar" ko'rigida ko'rsatishni nazarda tutadi. Mustaqil ishlar reyting baholariga ta'sir o'tkazadi.

Talaba darsda berilgan nazariy, amaliy ko'rsatmalarni, albatta, mustaqil ish orqali (auditoriyada, uyda) mustahkamlashi shart

Yuqorida sanab o'tgan ijodiy ishlardan tashqari talabalar mustaqil ravishda "ijodiy kunlar" o'tqazadilar. Ijodiy ishlar dasturida pantomima, akrobatik o'yinlar, masallar, sherlar, monolog, hikoya va etyudlar bo'lishi mumkin. Bundan tashqari mashhur yozuvchi, shoir, dramaturg, aktyor, rejissyorlar xayotiga bag'ishlangan adabiy badiiy kechalar tayyorlanadi. Ma'lum sanalarga bag'ishlangan tematik kechalar tayyorlanib namoyish etiladi.Talabalar institut miqyosida o'tqaziladigan tadbirlarning badiiy qismida o'z san'atlari bilan qatnashadilar.

Talabaning o'z ustida va rol ustida mustaqil ravishda ishlashiga alohida e'tibor qaratish tavsiya etiladi. «Ko'chirmachilik», «havaskorlik» darajasidagi ijroga qarshi kurash olib borish lozim. Har bir berilgan rol talabadan chuqur bilim va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Tanlangan mavzular talaba tomonidan mustaqil tahlil etilib, ishlanadi. Buning uchun o'z mulohazalarini, hayotiy tajribasini, kuzatuvchanligini, albatta, boyitib borishi kerak.

Katta sahnada spektakl topshirilgandan so'ng, ish nihoyasiga yetdi deb hisoblab bo'lmaydi. Har bir spektakldan so'ng u muhokama etiladi va ijrochilar tomonidan rol charxlanib boradi.

Talabalar oxirgi kurslarda bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash uchun qo'shimcha ravishda kino, TV, professional teatlarda yetakchi va epizodik rollarni ijro etishi maqsadga muvofiqdir. Bu jarayon talabaning kasb mahoratini oshirishda yordam

beradi. Aktyorlik mahorati bo'yicha o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni rejissyor sifatida ijrochilarga sindirishga xarakat qiladi.

№	Mavzu	Soat
1	Ma'ruzalarda berilgan mavzularni qo'shimcha adabiyotlarga murojaat qilib mustaqil ravishda o'zlashtirish.	75
2	Amaliy mashg'ulotlarda (guruhli, yakka darslarda) o'tilgan mavzularni mustaqil tarzda o'zlashtirish.	75
3	Kurs ishlari, bitiruv malakaviy ish ustida ishlash jarayonida nazariy va amaliy topshiriqlarni mustaqil ravishda o'zlashtirish.	75
4	Spektakl ustida mustaqil ishlash. O'qish davomida malakaviy amaliyotdan tashqari o'z ustida mustaqil ishlash (spektakl va filmlar ko'rish va taxlil qilish, muzeylarga borish, kuzatuvlar va x.k.), kundalik tutish.	75

Dasturning informatsion uslubiy ta'minoti

Ma'ruza va amaliy, guruhli va yakka tartibda mashg'ulotlari olib borilayotganda o'qitishning innovatsion va interfaol metodlari qo'llanilib, planshet, kompyuterli, internet, informatsion vositalari va boshqa zamonaviy o'qitish texnologiyalari, videotasma yozuvlari, ovoz yozuv studiyalari, ijodiy jarayon tasvirlangan fotografiyalar, fanga taalluqli bo'lgan tarqatma materiallar, o'qitish ko'rgazmalari - plakat, jadval va diagrammalaridan foydalaniladi. Ushbu fanni o'rganishda "Aktyorlik maxorati texnikalari", "Aktyorlik maxorati" maktablari, "Psixofizik mashqlar" va "Ustoz –shogird" uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan.

"Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" fanidan talabalar bilimini reyting tizimi asosida baholash mezon.

Baholash muddatlari va shakli belgilangan tarzda o'tqaziladi.

YA'ni: har oyda joriy nazorat 10 baldan, har ikki oyda oraliq nazorat 15 baldan, yakuniy nazorat semestr oxirida 30 ball bilan baholanadi.

"Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" fani bo'yicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq nazoratlarining saralash ballari haqidagi ma'lumotlar fan bo'yicha birinchi mashg'ulotda talabalarga e'lon qilinadi.

Fan bo'yicha talabalarning bilim saviyasi va o'zlashtirish darajasining Davlat ta'lim standartlariga muvofiqligini ta'minlash uchun quyidagi nazorat turlari o'tkaziladi:

- **joriy nazorat (JN)** - talabani fan mavzulari bo'yicha bilim va amaliy ko'nikma

darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg'ulotlarda saxnada ijodiy ishlar ko'rigi va muxokama, suhbat, nazorat ishi, kollektivum, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o'tkazilishi mumkin;

- **oraliq nazorat (ON)** - semestr davomida o'quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini o'z ichiga olgan) bo'limi tugallangandan keyin talabaning nazariy bilim va amaliy ko'nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o'tkaziladi va shakli (amaliy, og'zaki, test va hokazo) o'quv faniga ajratilgan umumiy soatlar hajmidan kelib chiqqan holda belgilanadi;

- **yakuniy nazorat (YAN)** - semestr yakunida "Aktyorlik maxorati" fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini baholash usuli. Yakuniy nazorat asosan kafedra professor-o'qituvchilaridan tashkil etilgan komissiya, (boshqa kurs talabalari va ularning ota-onalari, boshqa kafedra professor-o'qituvchilari) tomoshabin sifatida ijodiy ko'rikni ko'rib baxolaydilar.

ON o'tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **ON** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **ON** qayta o'tkaziladi.

Oliy ta'lim muassasasi rahbarining buyrug'i bilan ichki nazorat va monitoring bo'limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida **YAN** ni o'tkazish jarayoni muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **YAN** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **YAN** qayta o'tkaziladi.

Talabaning bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

"Qo'g'irchoq teatri rejissyorligi" fani bo'yicha talabalarning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

Ushbu 100 ball baholash turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

Y.N.-30 ball, qolgan 70 ball esa J.N.-40 ball va O.N.-30 ball qilib taqsimlanadi

Talabalarning fan boyicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezon tavsiya etiladi:

BALL	BAHO	TALABANING BILIM DARAJASI
86-100	A'LO	Xulosa va qaror qabul qilish Ijodiy fikrlay olish Mustaqil mushohada yuritish Amalda qo'llay olish Mohiyatini tushunish Bilish,aytib berish Tasavvurga ega bo'lish
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushohada yuritish Amalda qo'llay olish Mohiyatini tushunish

		Bilish,aytib berish Tasavvurga ega bo'lish
55-70	Qoniqarli	Mohiyatini tushunish Bilish,aytib berish Tasavvurga ega bo'lish
0-54	Qoniqarsiz	Aniq tasavvurga ega emaslik Bilmaslik

• Fan bo'yicha saralash bali 55 ballni tashkil etadi. Talabaning saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.

• Talabalarning o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqlarni bajarishi va unga ajratilgan ballardan kelib chiqqan holda baholanadi.

Talabaning fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi: $K =$
bu yerda: V- semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); O' -fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (ballarda).

• Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55 foizi saralash ball hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talaba yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

• Joriy **JN** va oraliq **ON** turlari bo'yicha 55bal va undan yuqori balni to'plagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l qo'yiladi.

• Talabaning semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yig'indisiga teng.

• **ON** va **YAN** turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. **YAN** semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.

• **JN** va **ON** nazoratlarda saralash balidan kam ball to'plagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda qatnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, so'nggi joriy va oraliq nazoratlar uchun esa yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.

• Talabaning semestrda **JN** va **ON** turlari bo'yicha to'plagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakuniy joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari yig'indisi 55 balidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb hisoblanadi.

• Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan bo'yicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekaniga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakultet dekanining taqdimnomasiga ko'ra rektor buyrug'i bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyatsiya komissiyasi tashkil etiladi.

- Apellyatsiya komissiyasi talabalarining arizalarini ko‘rib chiqib, shu kunning o‘zida xulosasini bildiradi.

- Baholashning o‘rnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda o‘tkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra muduri, o‘quv-uslubiy boshqarma hamda ichki nazorat va monitoring bo‘limi tomonidan nazorat qilinadi.

Talabalar ON dan to‘playdigan ballarning namunaviy mezonlari

№	Ko‘rsatkichlar	ON ballari		
		maks	1-ON	2-ON
1	Darslarga qatnashganlik darajasi. Amaliy, ma’ruza va yakka darslaridagi faolligi, aktyorlik maxorati bo‘yicha daftar yuritilishi va to‘liqligi. Talabalarining kurs ishlari, mustaqil ta’lim topshiriqlarini o‘z vaqtida va sifatli bajarishi va o‘zlashtirish.. Ijodiy ishlar ko‘rigi, muhokama..	30	0-15	0-15
Jami ON ballari		30	0-15	0-15

- **joriy nazorat (JN)** - Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg‘ulotlarda saxnada ijodiy ishlar ko‘rigi **Talabalar JN dan to‘playdigan ballarning namunaviy mezonlari**

№	Ko‘rsatkichlar	JN	1	2	3	4
		maks				
1	Talabaning fan mavzulari bo‘yicha bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash va baholash usuli va ijodiy ishlar ko‘rigi, muxokama, suhbat, nazorat ishi, uy vazifalarini tekshirish.	40	10	10	10	10
Jami JN ballari		40	10	10	10	10

- **yakuniy nazorat (YAN)** - semestr yakunida “Aktyorlik maxorati” fani bo‘yicha nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni talabalar tomonidan o‘zlashtirish darajasini baholash usuli bilan o‘tkaziladi. Yakuniy nazorat asosan kafedra professor-o‘qituvchilaridan tashkil etilgan komissiyaning nazorati ostida ijodiy ko‘riklar asosida amalga oshiriladi

№	Ko‘rsatkichlar	YAN ballari	
		maks	
1	Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi fanidan yakuniy ijodiy ishlar ko‘rigi.	30	0-30
Jami		30	0-30

Fanni o‘qitish jarayonini tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

Qo‘g‘irchoq teatri rejissyorligi o‘qitish jarayoni bir yoki ikki diplom spektakli tayyorlab katta sahnada ko‘rsatish bilan yakunlanadi. Bu jarayonda talaba barcha o‘zlashtirgan ijro usullarini namoyish etish kerak.

O‘qitish jarayonida sahnada hayotiylik va «jonli» teatr yaratishga alohida e’tibor berilishi lozim.

Shakl va janrdan qat'iy nazar, sahnada rol ustida mustaqil ishlash uslubini chuqur egallagan, berilgan timsol qiyofasiga kira olish qobiliyatiga ega aktyordan «jonli» harakat qilish talab etiladi.

Birinchi kursda mashqlardan etyudga o'tish jarayoni ko'zda tutilgan. Etyud - hayoti lavha sifatida mashqlardan ham tug'ilishi mumkin. Masalan, berilgan shart – sharoitda harakat bajarish mashqi albatta, o'z - o'zidan maqsad va moslamalar topishga undaydi.

Oddiy mashqlar vazifasi murakkablashib boradi. Talabalar tomonidan maqsad, shart – sharoit, hatti –xarakat, asosiy voqea (keynchalik so'z, partnyor bilan o'zaro munosabatlar) ishlab chiqiladi va bu jarayon birinchi kursning asosiy vazifalaridan biri deb hisoblanadi.

1–kursning ikkinchi yarmida etyudlar ustida ish davom etadi. Bu jarayonda shart-sharoit, voqealar, maqsad, vazifalar murakkablashib boradi va etyudning psixologik yuki ortadi.

Ikkinchi kursda aktyorlik mahorati unsurlarini adabiy parchalar va dramaturgiya orqali amaliy o'zlashtirish ko'zda tutilgan.

Chunonchi: xatti –xarakat, o'zaro munosabat, avtor bergan shart-sharoitdan kelib chiqadigan harakat, murakkabrok ruhiy holatlar yaratish va shu holatda harakat qilish, sahnadagi hamroh bilan bilan keskinroq sharoitlardagi harakatlar. «Men yaratgan sharoitda harakat qilyapman» qabilidagi etyudlardan «Men muallif tomonidan rolga berilgan shart – sharoitda harakat qilayapman» degan ta'lim bosqichiga o'tiladi.

Uchinchi kurs diplom oldi yaxlit spektakl ustida ishlashlikni nazarda tutadi. Sahnalashtirish uchun olingan asarda, voqealar kechadigan davr sinchkovlik bilan o'rganiladi, asarni chuqur taxlil etish orqali talabadan o'zi yaratajakk timsolni xar tomonlama o'rganish talab qilinadi. Timsol ustida ishlash jarayonida rolning butun pyesa davomidagi uzliksiz xatti-xarakati belgilanadi.

2-yarim yillikda timsol qiyofasiga kirish jarayoniga ichki va tashqi hislat va xususiyatlarni aniqlash, berilgan rolgagina hos bo'lgan ta'sir vositalarini topish kabi unsurlar yordam beradi.

To'rtinchi kursda ikkinchi diplom spektakl ustida ish olib borish bilan birgalikda, talabalarining aktyorlik maxorati, timsol yaratish borasida ijodiy izlanishlar davom ettiriladi.

Janr nuqtai nazardan, ikkinchi spektakl birinchisidan farq qilishi kerak. Chunki xar bir janr va uslub aktyorning saxnaviy xayoti, qaxramonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, muxit, sezgi va xissiyotlar tabiatiga boshqa-boshqa yondashuvni talab qiladi.

To'rtinchi kursning ikkinchi yarimida, o'qishning oxirgi bosqichida talaba aktyorning barcha ta'sir vositalari badiiy va ijodiy yondashuviga xizmat qilishi kerak. Aktyorning yakkayu-yolg'iz quroli uning qobiliyati va saloxiyati ekanligini talaba anglab yetmog'i lozim.

«Aktyorlik mahorati» maktabi asosiy unsurlarini amaliy o'zlashtirish bilan birgalikda muntazam ravishda nazariy jixatdan to'ldirib borishlik davom etadi.

Tavsiya etilgan adabiyotlar ro'yxati

1. *O'zbekiston Respublikasi qonunlari*

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi farmoni. 1998 yil 26 mart. Teatr jurnali. № 1 – 2, 1999.

2. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va qarorlari*

1. Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. –2002 yil 20 fevral // Xalq so'zi. - 2002, 15 mart.

2. O'zbekistonda teatr va musiqa san'atini yanada rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1995.-20 oktabr // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi.-1995.

3. O'zbekiston badiiy Akademiyasini tashkil etish haqida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1997. -23 yanvar // Xabarnoma.

4. O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1998.-26 mart // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. -1998.

5. Hamza nomidagi O'zbek davlat akademik drama teatriga "Milliy teatr" maqomini berish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. – 2001 yil 21 sentabr // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. 2001. -№.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Buxoro viloyat teatrining ochilish marosimida so'zlagan nutqi.

3. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari*

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – T.: O'zbekiston, 1994.

2. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – T.: O'zbekiston, 1997.

3. Karimov I.A. Iroda va iymon – e'tiqodimiz sinovi.. –T.: O'zbekiston, 1999.

4. Karimov I.A. Milliy teatrimiz – iftixorimiz // Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. 10-jild. – T.: O'zbekiston, 2002.

5. Karimov I. A. Asarlar. 1-15 jild. – T.: O'zbekiston, 1996 - 2002.

6. Karimov I. A. Ma'naviyat yuksalish yo'lida. – T.: Ma'naviyat, 2004.

7. Karimov I.A. O‘zbek xalq hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi. 13-j. – T.: O‘zbekiston, 2005.
8. Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008.
- Karimov I. A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –T.: O‘zbekiston, 2011.

4. Darsliklar

1. 1Stanislavskiy K. S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K. S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Mahmudov J. Aktyorlik mahorati. - T.: 2005.
4. Ashurova M. H. Qo‘g‘irchoq teatrida sahnaviy obraz yaratishning asosiy yo‘nalishlari. –T., 2006.
5. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘g‘irchoqning badiiy ifodalash hususiyatini tarbiyalash. –T., 2006.
6. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri san’ati aktyorlik maktabi. –T., 2007.
7. Istiqlol va milliy teatr. To‘plam. –T., 2002.

5. O‘quv qo‘llanmalar

1. Zoxidova N. Toshxo‘ja Xo‘jayev. –T.:1998.
2. Mahmudov J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: 2006.
3. To‘laxo‘jayeva M.T. O‘zbek drama teatrining rejissurasi. –T.: 1995.
4. Usmonov R. Rejissura. –T.:1997.
5. Yusupova M. R. Istoriya professionalnoy rejissuri Uzbekistana. –T.: O‘zDSI, 2004.
6. Jalilova F. Grim. –T.: 2008.
7. Qurbonova SH. T.Azizovning rejissyorlik faoliyati. –T.: 2004.
8. Mahmudov J. O‘zbekiston teatrlari. – T.: 1997.
9. Mahmudov J. San’at fidoiylari. -T
10. Rahmonov M. R. To‘laxo‘jayeva M.T.S Muxtorov I. A. O‘zbek milliy akademik drama teatri tarixi. – T.: 2003.
11. Rizayev O. Nabi Rahimov. – T.: 1997.
12. Rizayev SH. Jadid dramaturgiyasi. – T.: 1998.
13. Yusupova M.R. Uprajneniya po aktyorskomu treningu. – T.: 2005.

6. Ilmiy monografiyalar va maqolalar

1. San’at ta’limi yilnomasi. 1-4 jild. –T.: O‘zDSI.
2. T. Azizov. Kimlar tufayli. –T.: Nasaf, 2009.
3. O. Salimov. Mening rejissyorlik

7. Ilmiy-amaliy anjumanlar ma’ruza to‘plamlari

1. O‘zbekiston madaniyati va san’atida zamonaviy qahramon obrazini yaratish muammolari va yechimlari.-T.: O‘zDSI, 2012.

8. Gazeta va jurnallar

1. “Teatr” jurnallari. 1-12 son. –T.: 1999-2012.

9. Internet saytlar

1. www.senat.gov.uz
2. www.parliament.gov.uz
3. www.gov.uz
4. www.uza.uz
5. www.ziyonet.uz
6. www.infocom.uz
7. www.uzreport.com
8. www.jahonnews.uz
9. www.eco.uz

10. Virtual kutubxona elektron darsliklari va o‘quv qo‘llanmalari

1. Stanislavskiy K. S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K. S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Mahmudov J. Aktyorlik mahorati. - T.: 2005.
4. Mahmudov J., Mahmudova H. Rejissura – T.: 2008.
5. Zoxidova N. Toshxo‘ja Xo‘jayev. –T.:1998.
6. Mahmudov J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: 2006.
7. To‘laxo‘jayeva M.T. O‘zbek drama teatrining rejissurasi. –T.: 1995.
8. Usmonov R. Rejissura. –T.:1997.
9. Yusupova M. R. Istoriya professionalnoy rejissuri Uzbekistana. –T.: O‘zDSI, 2004.
10. Jalilova F. Grim. –T.: 2008.
11. Qurbonova SH. T.Azizovning rejissyorlik faoliyati. –T.: 2004.
12. Mahmudov J. O‘zbekiston teatrlari. – T.: 1997.
13. Mahmudov J. San’at fidoiylari. -T
14. Rahmonov M. R. To‘laxo‘jayeva M.T.S Muxtorov I. A. O‘zbek milliy akademik drama teatri tarixi. – T.: 2003.
15. V.Sundukova, Z.Axmedova –Stanislavskiy sistemasining atama va unsurlari – T.. -2012y.
16. M.Abdullayeva – Aktyorlik maxorati maktablari -T.: 2009

2.1. O‘quv materiallarining mazmuni

Fan bo‘yicha ma’ruza mavzulari

III kurs

5-semestr

1-mavzu. Qo‘g‘irchoq teatri haqida tushucha (2 soat)

Reja:

1. Qo‘g‘irchoq teatrining kelib chiqish tarixi
2. Rivojlanish bosqichlari
3. O‘ziga xos xususiyatlari.

(Ushbu mavzuni o‘rganishda IPT va IATlarining «Aqliy hujum» uslubiyotidan foydalanish ko‘zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax “Moya jizn v iskustve”, "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. T.P.Andrianova. «Iskusstvo igrayushix kukol” Leningrad 1983g.
3. Obrasov «Moya professiya” Leningrad 1982 g.
4. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
5. Ye.Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
6. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
7. M. Ashurova. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

2-mavzu. Mizanssena - rejissuraning tili (2 soat)

1. Mizanssena to‘g‘risida tushuncha
2. Parallel, diagonal, orqa frontal, shaxmat, metaforik, gorizantal, obrazli mizanssenalar qurish
3. Bayramlarni sahnalashtirishda mizanssenalar ustida ishlash usullari.

(Ushbu mavzuni o‘rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko‘zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax “Moya jizn v iskustve”, "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
1. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkola K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968
- 3.Brext B. sobr.son. T.51,52
2. Vaxtangov Ye.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
3. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
4. Tumanov I.M. “Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
5. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957

6. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
7. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerxolda" M. 1965

3-mavzu. Qo'g'irchoq boshqarishning uslublari (2 soat)

Reja:

4. Qo'l plastikasi
5. Qo'g'irchoq boshqarish prinsiplari
6. Sinxronlik, ekzersiz.

(Ushbu mavzuni O'rganishda IPT va IATlarining «Klaster» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. T.P.Andrianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g.
2. Obrasov «Moya professiya» Leningrad 1982 g.
3. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
5. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
6. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
7. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
8. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

4-mavzu. Qo'g'irchoq konsertlari rejissurasi (2 soat)

Reja:

1. Qo'g'irchoq konsertlari haqida tushuncha
2. Niqobli tomoshalar
3. Qo'g'irchoq estrada tomoshalari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. M. Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
2. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
4. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
5. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

5-mavzu. V.S.Meyrxoldning ish uslubi (2 soat)

1. Rejissyorning sahnalashtirish rejasi
2. Rejissyorning ssenariy yoki pyesa ustida ishlashi
3. Teatrlashtirish haqida tushuncha

4. Rassom bilan badiiy dekorativ bezaklar eskizini yaratish
5. Texnik vositalarni tayyorlash.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. T. P. Andirianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g.
3. Obrasov «Moya professiya» Leningrad 1982 g.
4. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
5. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
6. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
7. M.Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

6-semestr

1-mavzu. "Hayot gulshani" kompozitsiyasi ustida ijodiy ish (2 soat)

Reja:

1. Qo'g'irchoq teatrining kelib chiqish
2. Rivojlanish bosqichlari
3. O'ziga xos xususiyatlari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy hujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. T.P.Andirianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g.
3. Obrasov «Moya professiya» Leningrad 1982 g.
4. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
5. Ye.Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
6. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
7. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

2-mavzu. Parchalarning analizi. "Bahor", "Uchrashuv"(2 soat)

1. Mizanssena to'g'risida tushuncha

2. Parallel, diagonal, orqa frontal, shaxmat, metaforik, gorizantal, obrazli mizanssenalar qurish
3. Bayramlarni sahnalashtirishda mizanssenalar ustida ishlash usullari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkola K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968 3.Brext B. sobr.son. T.51,52
2. Vaxtangov Ye.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
3. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
4. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
5. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
6. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
7. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerkolda" M. 1965

3-mavzu. Qo'g'irchoq boshqarishning uslublari (2 soat)

Reja:

1. Qo'l plastikasi
2. Qo'g'irchoq boshqarish prinsiplari
3. Sinxronlik, ekzersiz.

(Ushbu mavzuni O'rganishda IPT va IATlarining «Klaster» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. T.P.Andirianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g.
2. Obrasov «Moya professiya» Leningrad 1982 g.
3. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
5. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
6. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
7. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
8. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

4-mavzu. Qo'g'irchoqning aktyor ijodiga ta'siri va uni hatti – harakat qilish omillari. (2 soat)

Reja:

1. Qo'g'irchoq konsertlari haqida tushuncha
2. Niqobli tomoshalar
3. Qo'g'irchoq estrada tomoshalari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. M. Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
2. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
3. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
4. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

5-mavzu. Qo'g'irchoq spektakl va tomoshalarida teatrlashtirish uslubi (2 soat)

Reja:

1. Rejissyorning sahnalashtirish rejasi
2. Rejissyorning ssenariy yoki pyesa ustida ishlashi
3. Teatrlashtirish haqida tushuncha
4. Rassom bilan badiiy dekorativ bezaklar eskizini yaratish
5. Texnik vositalarni tayyorlash.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. T. P. Andrianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g.
3. Obrasov «Moya professiya» Leningrad 1982 g.
4. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
5. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
6. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
7. M.Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN KO'RSATMALAR

5-semestr

3.1.Amaliy va yakka mashg'ulotlarining na'munaviy mavzulari

1- mashg'ulot. Aktyorlik treningi (4 soat)

Reja:

1. Muskullarni bo'shatish va xatti-harakat
2. Sahnaviy xotira va diqqat
3. "Berilgan shart-sharoit" va tempo-ritm
4. Sahnaviy munosabat va baholash
5. Oliy maqsad va yetakchi xatti-harakat

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Klaster» uslubiyo-tidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkol~ K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968
3. Brext B. sobr.son. T.51,52
3. Vaxtangov YE.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
4. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
5. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
6. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
7. Zaxava B.YE. "Masterstvo aktera i rejisera" M. "Iskusstvo" 1964
8. Rudnitskiy K. "Rejisura Meyerxolda" M. 1965

2- mashg'ulot. Qo'g'irchoq tomoshalari ijtimoiy hodisa sifatida (4 soat)

Reja:

1. Qo'g'irchoq tomoshasi haqida tushuncha
2. Qo'g'irchoq tomoshasining spetsifik xususiyatlari va turlari
3. Qo'g'irchoq tomoshasining tarbiyaviy ahamiyati
4. Qo'g'irchoq teatri rejissurasining o'ziga xosligi
5. Qo'g'irchoq tomoshasini ijtimoiy hayotdagi o'rni.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujumr» uslubiyo-tidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
2. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
3. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989
4. Dushamov J. «Ommaviy tadbirlar rejissurasi» T. G'.G'ulom 2002.

3- mashgʻulot. Stanislavskiy sistemasi (4 soat)

Reja:

1. Stanislavskiy sistemasining mohiyati
2. Kechinma san'ati
3. Hayotiy haqiqat
4. Oliy maqsad to'g'risidagi ta'limot
5. Faollik va harakat, organik va tabiiylik
6. Rejissyorning etyud ustida ishlash maxorati
7. Yetakchi hatti-harakat, oliy maqsad, sahnaviy diqqat, munosabat.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IAT larining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomox "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkol~ K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968
3. Brext B. sobr.son. T.51,52
3. Vaxtangov YE.B. "Zapiski,stai,pisma" M. "Iskusstvo" 1950
4. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979

4- mashgʻulot. Teatrlashtirilgan tomosha yaratish uslubi (4 soat)

Reja:

1. Teatrlashtirish uslubi haqida tushuncha
2. Intermediyalar ustida ishlash
3. Hajviy hikoyalar ustida ishlash
4. Latifalar ustida ishlash
5. Felyeton ustida ishlash
6. Panflet ustida ishlash
7. Adabiy materialni inssenirovka qilish
8. Ssenariy yaratish
9. Ko'rsatilgan janrlar asosida talabalarning mustaqil rejissyorlik ishlarini himoya qilish
10. Tanlab olingan mustaqil rejissyorlik ishlari asosida guruhning umumiy ishina namoyish etish.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964

4. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerxolda" M. 1965

5- mashgʻulot. Mizanssena - rejissuraning tili (4 soat)

Reja:

1. Mizanssena toʻgʻrisida tushuncha
2. Parallel, diagonal, orqa frontal, shaxmat, metaforik, gorizantal, obrazli mizanssenalar qurish
3. Bayramlarni sahnalashtirishda mizanssenalar ustida ishlash usullari.

(Ushbu mavzuni oʻrganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish koʻzda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
2. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
3. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
5. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerxolda" M. 1965
6. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
7. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989

6- mashgʻulot. Qoʻgʻirchoq spektakl va tomoshalarida teatrlashtirish uslubi (4 soat)

Reja:

1. Teatrlashtirishning dramaturgiya qonuniyatlariga asoslanish tamoyillari
2. Teatrlashtirish haqida tushuncha
3. Teatrlashtirilgan konsert, teatrlashtirilgan tomosha, teatrlashtirilgan musiqali kompozitsiya
4. Teatrlashtirish uslubining turlari
5. Teatrlashtirish rejissurasining oʻziga xos xususiyatlari.

(Ushbu mavzuni oʻrganishda IPT va IAT larining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish koʻzda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
4. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989

5. Dushamov J. «Ommaviy tadbirlar rejissurasi» T. Gʻ.Gʻulom 2002.
6. Mirpoʻlatov X. “Ommaviy bayramlar rejissurasi” T. TDMI. 2006.
7. Mamatqosimov J. “Teatrlashtirigan ommaviy tadbirlar” T.TDMI 2004.

7- mashgʻulot. Rejissyorlik tahlili (4 soat)

Reja:

1. Biomexanika haqida tushuncha
2. Konstruktivizm
3. Shartli uslub

(Ushbu mavzuni oʻrganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiylotidan foydalanish koʻzda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Vaxtangov Ye.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
2. Efros A. V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
3. Tumanov I. M. “Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
4. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
5. Zaxava B. Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
6. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
7. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
8. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
9. M. Ashurova. Qoʻgʻirchoq teatri aktyori boʻlimi talabalarida qoʻlning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

8- mashgʻulot. Taʼsirchan vositalar (4 soat)

Reja:

1. Ramz,
2. Allegoriya
3. Metafora
4. Musiqa
5. Shovqin
6. Raqs
7. Badiiy soʻz haqida tushuncha.

(Ushbu mavzuni oʻrganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiylotidan foydalanish koʻzda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I. M. “ Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Zaxava B. Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964

4. Rudnitskiy K. “Rejissura Meyerxolda” M. 1965
5. Petrov B. “ Sportivniye prazdniki” L.LGIK 1985
6. Petrov B. “ Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov”L. LGIK 1989

9-mashg‘ulot. Voqea va berilgan shart-sharoit. (4 soat)

Reja:

1. Asar taxlilida voqealar tizimini aniqlash
2. Berilgan shart sharoitga ishonch.

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O‘zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: O‘zDSI, 2005.

10-mashg‘ulot. Spektaklning muxiti (Atmosfera). (4 soat)

Reja:

1. Spektaklda (kuchli va kuchsiz) muhitlar o‘zgarishi.
2. Muxitning ichki dinamikasi (xarakati).

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O‘zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: O‘zDSI, 2005.

11-mashg‘ulot. Muhit va mazmun. Muhit burchi. (4 soat)

Reja:

1. G'oya – noyob badiiy asar ruxiyatidir. Muxit – uning qalbi.-tamoyiliga rioya qilish.
2. Berilgan muhit orqali o'zaro ta'sir o'tkazish hamda qabul qilish

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San'atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O'zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O'zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskому treningu».–T.: O'zDSI, 2005.

12-mashg'ulot. Sur'at va maromning aktyor ijodida. (4 soat)

Reja:

1. Berilgan shart-sharoitda tempo-ritm
2. Xatti-harakatning tempo-ritmini aniqlash

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San'atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O'zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O'zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskому treningu».–T.: O'zDSI, 2005.

13-mashg'ulot. Hissiyot va marom haqidagi tushunchalar (6 soat)

Reja:

1. Aktyor ijodida hissiyot
2. Xissiyotni uyg'otish uslubiyati (Aktyor Ijodiy tasavvurni qo'zg'atuvchi – Manok).

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San'atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O'zDSI, 2006.

4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».—T.: O‘zDSI, 2005.

3.1.Amaliy va yakka mashg‘ulotlarining na‘munaviy mavzulari **6 semestr**

1-mashg‘ulot. Aktyorlik treningi (4 soat)

Reja:

1. Muskullarni bo‘shatish va xatti-harakat
2. Sahnaviy xotira va diqqat
3. “Berilgan shart-sharoit” va tempo-ritm
4. Sahnaviy munosabat va baholash
5. Oliy maqsad va yetakchi xatti-harakat

(Ushbu mavzuni o‘rganishda IPT va IATlarining «Klaster» uslubiyotidan foydalanish ko‘zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax “Moya jizn v iskustve”, "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkol~ K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968
- 3.Brext B. sobr.son. T.51,52
3. Vaxtangov YE.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
4. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
5. Tumanov I.M. “Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
6. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
7. Zaxava B.YE. "Masterstvo aktera i rejisera" M. "Iskusstvo" 1964
8. Rudnitskiy K. “Rejisura Meyerxolda” M. 1965

2- mashg‘ulot. Qo‘g‘irchoq tomoshalari ijtimoiy hodisa sifatida (4 soat)

Reja:

1. Qo‘g‘irchoq tomoshasi haqida tushuncha
2. Qo‘g‘irchoq tomoshasining spetsifik xususiyatlari va turlari
3. Qo‘g‘irchoq tomoshasining tarbiyaviy ahamiyati
4. Qo‘g‘irchoq teatri rejissurasining o‘ziga xosligi
5. Qo‘g‘irchoq tomoshasini ijtimoiy hayotdagi o‘rni.

(Ushbu mavzuni o‘rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujumr» uslubiyotidan foydalanish ko‘zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
2. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
3. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989
4. Dushamov J. «Ommaviy tadbirlar rejissurasi» T. G'.G'ulom 2002.

3- mashg'ulot. Stanislavskiy sistemasi (4 soat)

Reja:

1. Stanislavskiy sistemasining mohiyati
2. Kechinma san'ati
3. Hayotiy haqiqat
4. Oliy maqsad to'g'risidagi ta'limot
5. Faollik va harakat, organik va tabiiylik
6. Rejissyorning etyud ustida ishlash maxorati
7. Yetakchi hatti-harakat, oliy maqsad, sahnaviy diqqat, munosabat.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IAT larining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S.sob.soch.8 tomax "Moya jizn v iskustve", "Rabota aktyora nad soboy", "Etika" M. "Iskusstvo" 1954-1961
2. Kristi G.B. "Vospitaniya aktera shkol~ K.Stanislavskogo" M. "Iskusstvo" 1968
3. Brext B. sobr.son. T.51,52
3. Vaxtangov YE.B. "Zapiski,stai,pisma" M. "Iskusstvo" 1950
4. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979

4- mashg'ulot. Teatrlashtirilgan tomosha yaratish uslubi (6 soat)

Reja:

1. Teatrlashtirish uslubi haqida tushuncha
2. Intermediyalar ustida ishlash
3. Hajviy hikoyalar ustida ishlash
4. Latifalar ustida ishlash
5. Felyeton ustida ishlash
6. Panflet ustida ishlash
7. Adabiy materialni inssenirovka qilish
8. Ssenariy yaratish
9. Ko'rsatilgan janrlar asosida talabalarning mustaqil rejissyorlik ishlarini himoya qilish
10. Tanlab olingan mustaqil rejissyorlik ishlari asosida guruhning umumiy ishina namoyish etish.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
4. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerxolda" M. 1965

5- mashg'ulot. Mizanssena - rejissuraning tili (6 soat)

Reja:

1. Mizanssena to'g'risida tushuncha
2. Parallel, diagonal, orqa frontal, shaxmat, metaforik, gorizantal, obrazli mizanssenalar qurish
3. Bayramlarni sahnalashtirishda mizanssenalar ustida ishlash usullari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Efros A.V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
2. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
3. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
5. Rudnitskiy K. "Rejissura Meyerxolda" M. 1965
6. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
7. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989

6- mashg'ulot. Qo'g'irchoq spektakl va tomoshalarida teatrlashtirish uslubi (6 soat)

Reja:

1. Teatrlashtirishning dramaturgiya qonuniyatlariga asoslanish tamoyillari
2. Teatrlashtirish haqida tushuncha
3. Teatrlashtirilgan konsert, teatrlashtirilgan tomosha, teatrlashtirilgan musiqali kompozitsiya
4. Teatrlashtirish uslubining turlari
5. Teatrlashtirish rejissurasining o'ziga xos xususiyatlari.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IAT larining «Aqliy xujum» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I.M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Petrov B. "Sportivniye prazdniki" L.LGIK 1985
4. Petrov B. "Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov" L. LGIK 1989
5. Dushamov J. «Ommaviy tadbirlar rejissurasi» T. G'.G'ulom 2002.
6. Mirpo'latov X. "Ommaviy bayramlar rejissurasi" T. TDMI. 2006.
7. Mamatqosimov J. "Teatrlashtirgan ommaviy tadbirlar" T.TDMI 2004.

7- mashg'ulot. Rejissyorlik tahlili (6 soat)

Reja:

1. Biomexanika haqida tushuncha
2. Konstruktivizm
3. Shartli uslub.

(Ushbu mavzuni o'rganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish ko'zda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Vaxtangov Ye.B. "Zapiski, stai, pisma" M. "Iskusstvo" 1950
2. Efros A. V. "Professiya rejissyor" M. "Iskusstvo" 1979
3. Tumanov I. M. "Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta" L.1974
4. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
5. Zaxava B. Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
6. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g.
7. Ye. Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g.
8. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g.
9. M. Ashurova. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.

8- mashg'ulot. Ta'sirchan vositalar (6 soat)

Reja:

1. Ramz,
2. Allegoriya
3. Metafora
4. Musiq
5. Shovqin

6. Raqs
7. Badiiy soʻz haqida tushuncha.

(Ushbu mavzuni oʻrganishda IPT va IATlarining «Zinama-zina» uslubiyotidan foydalanish koʻzda tutilgan)

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Tumanov I. M. “ Rejissura massovogo prazdnika i teatralizirovannogo konserta L.1974
2. Gorchakov N.M. "Rejissyorsiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957
3. Zaxava B. Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964
4. Rudnitskiy K. “Rejissura Meyerxolda” M. 1965
5. Petrov B. “ Sportivniye prazdniki” L.LGIK 1985
6. Petrov B. “ Osobennosti rejissuri sportivno-xudojestvennix prazdnikov”L. LGIK 1989

9-mashgʻulot. Voqea va berilgan shart-sharoit. (6 soat)

Reja:

1. Asar taxlilida voqealar tizimini aniqlash
2. Berilgan shart sharoitga ishonch.

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning oʻz ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. Sanʼatdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. OʻzDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: OʻzDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: OʻzDSI, 2005.

10-mashgʻulot. Spektaklning muxiti (Atmosfera). (6 soat)

Reja:

1. Spektaklda (kuchli va kuchsiz) muhitlar oʻzgarishi.
2. Muxitning ichki dinamikasi (xarakati).

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning oʻz ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. Sanʼatdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. OʻzDSI, 2006.

4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: O‘zDSI, 2005.

11-mashg‘ulot. Muhit va mazmun. Muhit burchi. (6 soat)

Reja:

1. G‘oya – noyob badiiy asar ruxiyatidir. Muxit – uning qalbi.-tamoyiliga rioya qilish.
2. Berilgan muhit orqali o‘zaro ta’sir o‘tkazish hamda qabul qilish

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O‘zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: O‘zDSI, 2005.

12-mashg‘ulot. Sur’at va maromning aktyor ijodida. (6 soat)

Reja:

1. Berilgan shart-sharoitda tempo-ritm
2. Xatti-harakatning tempo-ritmini aniqlash

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. O‘zDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: O‘zDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: O‘zDSI, 2005.

13-mashg‘ulot. Hissiyot va marom haqidagi tushunchalar (6 soat)

Reja:

1. Aktyor ijodida hissiyot

2. Xissiyotni uygʻotish uslubi (Aktyor Ijodiy tasavvurni qoʻzgʻatuvchi – Manok).

Tavsiya etilayotgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning oʻz ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K.S. Sanʼatdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Maxmudov. J. Aktyorlik mahorati. OʻzDSI, 2006.
4. Mahmudov. J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: OʻzDSI, 2006.
5. Yusupova. M.«Uprajneniya po aktyorskomu treningu».–T.: OʻzDSI, 2005

4. 1. YAKKA MASHGʻULOTLAR UCHUN KOʻRSATMALAR

2-kurs talabalari bilan yakka tartibda ish olib boriladi. Buning uchun har bir talaba bilan Aktyorlik maxorati va rejissuraning boshlangʻich qadamlari sifatida mashqlar ustida ishlanadi. Boʻljak rejissyor-talaba teatr maktabi sanalgan etyudlar ustida ijodiy izlanishlar olib borar ekan, bu jarayonda olingan etyudni talqin qila olishida, uning dunyo qarashi, maʼnaviy qiyofasi, madaniyatlik darajasi, xayotiy tajribasi, mustaqil fikrlash salohiyati, tasavvur koʻlamining kengligi, hamda tashkilotchilik qobiliyati muhim oʻrin egallaydi.

Yakka tartibda mashq va etyudlar ustida olib boriladigan ijodiy izlanishlar asosida rejissyorning aniq fikri boʻlishi kerak.

Rejissyor etyud gʻoyasini ochib berishga intiladi. Etyudning oʻziga hos badiiy jihatlarini koʻrsata bilishi, partnyorlari topib kelgan etyud uslubini topa bilishi kabi jihatlarida boʻlgʻuvsi rejissyorning oʻzigagina hos boʻlgan hususiyatlarini belgilaydi.

Mashqlar ustida dastlabki ish boshlanishi bilanoq rejissyor tasavvurida boʻlgʻuvsi etyud namoyon boʻla boshlaydi.

Rejissyor koʻtarib chiqmoqchi boʻlgan gʻoya yordamida, yangi badiiy etyud shakllanib boradi. Etyudning badiiy jixatini yaratishda asar voqealarining uzviyligi uni harakatlantiruvchi kuchlarning mantiqiy izchilligi muhim oʻrin egallaydi. Boshlangʻich voqea, kulminatsion voqea, yakuniy voqealar etyudni koʻtarib turuvchi ustuni hisoblanadi.

Etyud ishlashdan oldin boʻladigan tayyorgarlik ishlariga alohida eʼtibor qaratish lozim. Etyud toʻgʻrisida yozma va tasviriy sanʼatga murojaat etish orqali yetarli maʼlumot toʻplash kerak. Bulardan tashqari Etyud voqealari kechadigan davr, ijtimoiy va siyosiy muhit, kiynish, yurish–turish madaniyati va hokazolarni oʻrganish, shuningdek, adabiyotshunoslar, teatrshunoslar bilan uchrashish, asar ishtirokchilarining hayotiy ikir-chikirlari toʻgʻrisida maʼlumot toʻplashi lozimdir.

**“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSURASI” FANINI O‘QITISHDA YANGI
PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Fakultet, kafedra, o‘qitish bosqichi	O‘quv predmeti	O‘quv mashg‘uloti mavzusining o‘quv dasturidagi o‘rni
	Qo‘g‘irchoq teatri rejissurasi	№ 3 10soat
Sana:	O‘quv guruhi – QTR.	O‘ituvchi: do M.X.Ashurova
Mavzuning nomi:	Qo‘g‘irchoq boshqarishning uslublari	
Mashg‘ulot rejasi:	1. Qo‘l plastikasi 2. Qo‘g‘irchoq boshqarish prinsiplari 3. Sinxronlik, ekzersiz.	
Asosiy atama va tushuncha	Eskizlar, qo‘g‘irchoqlar, shirma, qo‘l plastikasi va sinxronlik	
Adabiyotlar ro‘yxati:	1. T.P.Andirianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g. 2. Obrasov «Moya professiya» L. 1982 g. 3. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957 4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964 5. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g. 6. Ye.Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g. 7. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g. 8. M.Ashurova. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.	
O‘quv mashg‘ulotining maqsadi	Ommaviy teatrlashtirilgan bayram va tomoshalarining qo‘l va qo‘g‘irchoqlar orqali emotsional ta’sirini, rang-barangligini, tomoshaviyligini, g‘oyasini ochishga yordam beradi.	
O‘qituvchi oldidagi vazifa	• Ommaviy bayramlar rejissurasining ta’sirchan vositalaridan bir bo‘lmish qo‘g‘irchoq teatri rejissurasining xususiyatlarini tushuntirish;	

	• Qo'g'irchoq teatri mohiyati, unda ishlatiladigan predmetlarning turlari va ko'rinishlarini tushuntirish; • Qo'g'irchoq tomoshasida vujudga keltiriladigan tasvirlarning texnologiyasini o'rgatish;
O'quv foliyatining natijalari	• Qo'g'irchoq teatri rejissurasi bo'yicha bilimga ega bo'ladi; • Qo'l plastikasi texnikasini egallash; • Qo'l plastikasi orqali tasvirlar yaratish uslublarini va turlarini ko'rsatish;
O'qitish metodlari va texnikalari	Ketma-ketlik, multipikatsiya, almashish texnikasi.
O'qitish vositalari	Bayramdagi har bir blok uchun alohida yaratilgan eskizlar, slaydlar va qo'g'irchoqlar
O'qitish sharoiti	Maxsus moslashtirilgan auditoriya

“REJISSYORNING ETYUD USTIDA ISHLASH MAHORATI” TEXNOLOGIK XARITASI

MAQSAD VA VAZIFALARI

Talabalarga aktyorlik mahoratida etyud to'g'risida ma'lumot berish

Etyud bajarishni maqsadi bilan tanishtirish

Talabalarni bilim saviyasini rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlashga o'rgatish

O'QUV JARAYONINI MAZMUNI

Etyud haqida umumiy tushuncha, etyudlardan adabiy parcha va spektakllar ishlash tizimi, etyudlar ustida ishlash jarayoni.

O'QUV JARAYONINI AMALGA OSHIRISH TEXNOLOGIYASI

Metod	Shakl	Vosita	Usul	Nazorat	Baholash
“Agarda men” sehrli so'z o'yini	Amaliy, yakka 80 min	Sahna, shirma, qo'g'irchoqlar	Nutq tushunchasini ko'rsatib berish	Kuzatuv	Rag'batlantirish, reyting asosida

KUTILGAN NATIJALAR

O'qituvchi	Talaba
- yangi bilimlarni berish - darsni oqilona boshqarish - darsni qiziqarli olib borish - qisqa vaqt ichida ko'p narsa o'rganishi - talabaning aktyorlik mahoratini	- yangi bilimlarni o'zlashtirishi - olingan bilimni sistemalash - malakasini oshirish - mustaxkamlash va baho olishi - yakka va gurux bo'lib ishlash ko'nikmasini xosil qilish

oshirish

KELGUSI REJALAR

O'qituvchi

Talaba

- ijodiy izlanish- talabalar faolligini oshirish- ta'lim sifatini oshirish- pedagogik mahoratni o'z o'rnida ishlatish	- yangi mavzu bilan oldindan tanishish- olgan bilimlaridan samarali foydalanish- yuqori aqliy salohiyatga ega bo'lish

4. MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Mazkur Fan bo'yicha va unga yaqin mavzular yuzasidan xalqaro internet tarmog'idan foydalanib, madaniy jarayonlarga oid ma'lumotlardan foydalanishlari, talabalarning bilimlarini har tomonlama oshishiga olib keladi.

4.1. Mustaqil ishlar mazmuni

1. Rejissura, aktyorlik mahorati va sahnalashtirishga oid materiallar bilan tanishib borish
2. Teatr va maydonlarda o'tkaziladigan tadbirlarda ishtirok etish va tahlil
3. Audio va video materiallar
4. Dramatik manbalar to'plash
5. Matnlar ustida ishlash
6. Ijrochilik ko'nikmasini mustahkamlash
7. Ssenariy yozish
8. Inssenirovka qilish
9. Internet tarmog'idan muntazam foydalanish

TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi qonunlari

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi farmoni. 1998 yil 26 mart. Teatr jurnali. № 1 – 2, 1999.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va qarorlari

1. Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. –2002 yil 20 fevral // Xalq so'zi. - 2002, 15 mart.

2. O‘zbekistonda teatr va musiqa san’atini yanada rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1995.-20 oktabr // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi.-1995.
3. O‘zbekiston badiiy Akademiyasini tashkil etish haqida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1997. -23 yanvar // Xabarnoma.
4. O‘zbekiston teatr san’atini rivojlantirish to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. -1998.-26 mart // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. -1998.
5. Hamza nomidagi O‘zbek davlat akademik drama teatriga “Milliy teatr” maqomini berish to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. – 2001 yil 21 sentabr // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. 2001. -№.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Buxoro viloyat teatrining ochilish marosimida so‘zlagan nutqi.

3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma’naviyat. – T.: O‘zbekiston, 1994.
2. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘zag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – T.: O‘zbekiston, 1997.
3. Karimov I.A. Iroda va iymon – e’tiqodimiz sinovi.. –T.: O‘zbekiston, 1999.
4. Karimov I.A. Milliy teatrimiz – iftixorimiz // Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. 10-jild. – T.: O‘zbekiston, 2002.
5. Karimov I. A. Asarlar. 1-15 jild. – T.: O‘zbekiston, 1996 - 2002.
6. Karimov I. A. Ma’naviyat yuksalish yo‘lida. – T.: Ma’naviyat, 2004.
7. Karimov I.A. O‘zbek xalq hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi. 13-j. – T.: O‘zbekiston, 2005.
8. Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008.
9. Karimov I. A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –T. O‘zb.2011

4. Darsliklar

1. Stanislavskiy K. S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K. S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘g‘irchoqning badiiy ifodalash hususiyatini tarbiyalash. –T., 2006.
4. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri san’ati aktyorlik maktabi. –T., 2007

5. O'quv qo'llanmalar

1. Zoxidova N. Toshxo'ja Xo'jayev. –T.:1998.
2. Mahmudov J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: 2006.
3. To'laxo'jayeva M.T. O'zbek drama teatrining rejissurasi. –T.: 1995.
4. Usmonov R. Rejissura. –T.:1997.
5. Ashurova M. H. Qo'g'irchoq teatrida sahnaviy obraz yaratishning asosiy yo'nalishlari. –T., 2006.
6. Ashurova M.H. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'g'irchoqning badiiy ifodalash hususiyatini tarbiyalash. –T., 2006.
7. Ashurova M.H. Qo'g'irchoq teatri san'ati aktyorlik maktabi. –T., 2007.
8. Istiqlol va milliy teatr. To'plam. –T., 2002.
9. Rizayev O. Nabi Rahimov. – T.: 1997.
10. Rizayev SH. Jadid dramaturgiyasi. – T.: 1998.

6. Ilmiy monografiyalar va maqolalar

1. San'at ta'limi yilnomasi. 1-4 jild. –T.: O'zDSI.

7. Ilmiy-amaliy anjumanlar ma'ruza to'plamlari

1. O'zbekiston madaniyati va san'atida zamonaviy qahramon obrazini yaratish muammolari va yechimlari.-T.: O'zDSI, 2012.

8. Gazeta va jurnallar

1. "Teatr" jurnallari. 1-12 son. –T.: 1999-2012.

9. Internet saytlari

1. www.senat.gov.uz
2. www.parliament.gov.uz
3. www.gov.uz
4. www.uza.uz
5. www.ziynet.uz
6. www.infocom.uz
7. www.uzreport.com
8. www.jahonnews.uz
9. www.eco.uz

10. Virtual kutubxona elektron darsliklari va o'quv qo'llanmalari

1. Stanislavskiy K. S. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
2. Stanislavskiy K. S. San’atdagi hayotim. –T.: Badiiy adabiyot, 1965.
3. Ashurova M. H. Qo‘g‘irchoq teatrida sahnaviy obraz yaratishning asosiy yo‘nalishlari. –T., 2006.
4. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘g‘irchoqning badiiy ifodalash hususiyatini tarbiyalash. –T., 2006.
5. Ashurova M.H. Qo‘g‘irchoq teatri san’ati aktyorlik maktabi. –T., 2007.
6. Istiqlol va milliy teatr. To‘plam. –T., 2002..
7. Zoxidova N. Toshxo‘ja Xo‘jayev. –T.:1998.
8. Mahmudov J. Sahna kompozitsiyasining alifbosi. –T.: 2006.
9. To‘laxo‘jayeva M.T. O‘zbek drama teatrining rejissurasi. –T.: 1995.
10. Usmonov R. Rejissura. –T.:1997.
11. Qurbonova SH. T.Azizovning rejissyorlik faoliyati. –T.: 2004.
12. Rahmonov M. R. To‘laxo‘jayeva M.T.S Muxtorov I. A. O‘zbek milliy akademik drama teatri tarixi. – T.: 2003.

TA’LIM TEXNOLOGIYASI

“Etyudlar ustida ishlash” mavzusidagi amaliy mashg‘ulot uchun tayyorlangan TEXNOLOGIK XARITA

Fakultet “Teatr san’ati”, bo‘lim “QTR”, kurs____, talabalar soni __, sana _____, soat ____	
Mavzu:	Etyudlar ustida ishlash
Pedagog:	“ Qo‘g‘irchoq teatri san’ati” kafedrasi o‘qituvchisi _____
O‘quv mashg‘ulotining maqsadi	Mavzu bo‘yicha bo‘yicha aniq ilmiylik va ijodiylikka asoslangan ma’lumot berish, estrada aktyorliga san’atida mazkur mavzuning ahamiyati va mohiyatini tushuntirish.
O‘qituvchi oldidagi vazifa	Mavzuning estrada aktyorligi san’atidagi o‘rni va ahamiyatini yoritish, mavzuni sohada yuz berayotgan o‘zgarishlar, ilg‘or pedagogik tajribalar asosida sharhlash.Talabalar tomonidan tayyorlangan ijodiy ishlarni tahlil qilish va uslubiy ko‘rsatma berish. Talabalarning ijodiy mahoratini nazorat qilib borish.
O‘quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	<u>Metod:</u> Og‘zaki bayon, suhbat, repititsiya, munozara. “Aqliy hujum” texnologiyasi <u>Forma:</u> Amaliy <u>Vosita:</u> Matnlar, tarqatma materiallar, seneriylar, chizmalar, audio va video tasmlar, slaydlar <u>Usul:</u> Yozma materiallar, ko‘rgazmalar, ijrochilik <u>Nazorat:</u> Og‘zaki nazorat, yozma nazorat, o‘z-o‘zini nazorat <u>Baholash:</u> Rag‘batlantirish
O‘quv faoliyatining	Mazkur mavzu yuzasidan talaba o‘z ijodiy mahoratini oshiradi, pedagog fikriga ko‘ra ijro jarayonidagi yutuq va kamchiliklarini

natijalari	biladi va keyingi mashg'ulotda pedagog fikrini inobatda olib rol ijro etadi, mavzu bo'yicha nazariy bilimga ega bo'ladi.	
O'qitish sharoiti	Maxsus moslashtirilgan auditoriya	
O'qitish bosqichlari	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
I.Tayyorlov bosqichi (8 daqiqa)	1.1.Davomat 1.2.Talabalarning darsga tayyorgarligini (maxsus mutaxassislik kiyimini) nazorat qilish. 1.3.Talabalarni faollashtirish uchun kompleks mashqlar	Eshitadilar, amaliy bajaradilar.
II.Asosiy bosqich (65 daqiqa)	O'tilgan mavzuni mustahkamlash	Amaliy ijro etadi, tomosha qiladi, o'z fikrini bildiradi.
	2.1.O'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun talabalar tomonidan tayyorlangan sahna ko'rinishlari namoyishi 2.2.Sahna ko'rinishlarining talabalar tomonidan muhokamasi 2.3.Pedagog tomonidan fikrlar umumiyashtiriladi.	
	Yangi mavzu	Eshitadilar, zarur joylarini yozib oladilar. Eshitadilar, fikr bildiradi, Vazifani amaliy ijro orqali bajaradi.
	2.4.Mavzuning nomi, maqsadi va kutilajak natijalarini eshittiradi.	
	2.5.Mashg'ulotni o'tkazish shakli bilan tanishtiradi. 2.6.Baholash mezonlarini va adabiyotlar ro'yxatini e'lon qiladi. 2.7.Slaydlar, audio va video tasmlar, seneriylar, fotosuratlar yordamida mavzuni bayon qiladi. 2.8.Olingan bilimlarni yanada mustahkamlash maqsadida talabalarni kichik guruhlariga bo'ladi. Har bir guruhlariga kichik sahna ko'rinishlari tayyorlash beriladi. 2.9. Guruhlar bajargan ishlarni tahlil qilish va baholash.	
III.Yakuniy bosqich (7 daqiqa)	3.1.Mavzuni umumlashtiradi, xulosalar qiladi. 3.2.Guruhlar va ayrim talabalar bahosini e'lon qiladi. 3.3.Uyga vazifa beradi.	Eshitadilar, yozib oladilar.

**“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSURASI” FANINI O‘QITISHDA YANGI
PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Fakultet, kafedra, o‘qitish bosqichi	O‘quv predmeti	O‘quv mashg‘uloti mavzusining o‘quv dasturidagi o‘rni
	Qo‘g‘irchoq teatri rejissurasi	№ 3 10soat
Sana:	O‘quv guruhi – QTR.	O‘qituvchi: do M.X.Ashurova
Mavzuning nomi:	Qo‘g‘irchoq boshqarishning uslublari	
Mashg‘ulot rejasi:	1. Qo‘l plastikasi 2. Qo‘g‘irchoq boshqarish prinsiplari 3. Sinxronlik, ekzersiz.	
Asosiy atama va tushuncha	Eskizlar, qo‘g‘irchoqlar, shirma, qo‘l plastikasi va sinxronlik	
Adabiyotlar ro‘yxati:	1. T.P.Andirianova. «Iskusstvo igrayushix kukol» Leningrad 1983g. 2. Obrasov «Moya professiya» L. 1982 g. 3. Gorchakov N.M. "Rejissyorskiy uroki Vaxtangova" M. "Iskusstvo" 1957 4. Zaxava B.Ye. "Masterstvo aktyora i rejissyora" M. "Iskusstvo" 1964 5. M.Ashurova. Aktyor-sozdatel kukolnogo ssenicheskogo obraza. T.1995 g. 6. Ye.Demmini. Znay i umey. Leningrad. 1960 g. 7. T.P.Andrianova. Trening aktyora v teatre kukol. Leningrad. 1983g. 8. M.Ashurova. Qo‘g‘irchoq teatri aktyori bo‘limi talabalarida qo‘lning badiiy ifodalash xususiyatini tarbiyalash. T.1995 y.	
O‘quv mashg‘ulotining maqsadi	Ommaviy teatrlashtirilgan bayram va tomoshalarning qo‘l va qo‘g‘irchoqlar orqali emotsional ta‘sirini, rang- barangligini, tomoshaviyligini, g‘oyasini ochishga yordam beradi.	
O‘qituvchi oldidagi vazifa	• Ommaviy bayramlar rejissurasining ta‘sirchan vositalaridan bir bo‘lmish qo‘g‘irchoq teatri rejissurasining xususiyatlarini tushuntirish; • Qo‘g‘irchoq teatri mohiyati, unda ishlatilidagin predmetlarning turlari va ko‘rinishlarini	

	tushuntirish; • Qo‘g‘irchoq tomoshasida vujudga keltiriladigan tasvirlarning texnologiyasini o‘rgatish;
O‘quv foliyatining natijalari	• Qo‘g‘irchoq teatri rejissurasi bo‘yicha bilimga ega bo‘ladi; • Qo‘l plastikasi texnikasini egallash; • Qo‘l plastikasi orqali tasvirlar yaratish uslublarini va turlarini ko‘rsatish;
O‘qitish metodlari va texnikalari	Ketma-ketlik, multipikatsiya, almashish texnikasi.
O‘qitish vositalari	Bayramdagi har bir blok uchun alohida yaratilgan eskizlar, slaydlar va qo‘g‘irchoqlar
O‘qitish sharoiti	Maxsus moslashtirilgan auditoriya

“REJISSYORNING ETYUD USTIDA ISHLASH MAHORATI” TEXNOLOGIK XARITASI

MAQSAD VA VAZIFALARI

Talabalarga aktyorlik mahoratida etyud to‘g‘risida ma’lumot berish

Etyud bajarishni maqsadi bilan tanishtirish

Talabalarni bilim saviyasini rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlashga o‘rgatish

O‘QUV JARAYONINI MAZMUNI

Etyud haqida umumiy tushuncha, etyudlardan adabiy parcha va spektakllar ishlash tizimi, etyudlar ustida ishlash jarayoni.

O‘QUV JARAYONINI AMALGA OSHIRISH TEXNOLOGIYASI

Metod	Shakl	Vosita	Usul	Nazorat	Baholash
“Agarda men” sehrli so‘z o‘yini	Amaliy, yakka 80 min	Sahna, shirma, qo‘g‘irchoqlar	Nutq tushunchasini ko‘rsatib berish	Kuzatuv	Rag‘batlantirish, reyting asosida

KUTILGAN NATIJALAR

O‘qituvchi	Talaba
- yangi bilimlarni berish - darsni oqilona boshqarish - darsni qiziqarli olib borish - qisqa vaqt ichida ko‘p narsa o‘rganishi - talabaning aktyorlik mahoratini oshirish	- yangi bilimlarni o‘zlashtirishi - olingan bilimni sistemalash - malakasini oshirish - mustaxkamlash va baho olishi - yakka va gurux bo‘lib ishlash ko‘nikmasini xosil qilish

KELGUSI REJALAR

O'qituvchi

- ijodiy izlanish
- talabalar faolligini oshirish
- ta'lim sifatini oshirish
- pedagogik mahoratni o'z o'rnida ishlatish

Talaba

- yangi mavzu bilan oldindan tanishish
- olgan bilimlaridan samarali foydalanish
- yuqori aqliy salohiyatga ega bo'lish

MASHQLAR TO'PLAMI

Amaliy mashqlar

Xotira uchun mashqlar

Yozuv mashinkasi

Talabalar yarim aylana shaklida joylashadi. Ular ketma-ketlikda alifbodagi haflarni va tinish belgilarni aytishadi. Qaysi talaba qaysi harfni aytgan bo'lsa yozuv mashinkasidagi o'sha harf vazifasini bajaradi. Pedagog tarafidan biror bir jumla, gap yoki she'riy misralar aytilishi mumkin. Masalan: "Toshkent 2200 yoshda". Mazkur so'zni yozish uchun talabalar o'zlariga tegishli harflarni qarsak orqali aytishadi. Bunda so'zlar xuddi yozuv mashinkasi tugmachalari qatori yozilishi kerak. Gap oxirida talabalar birgalikda so'zlardagi har bir bo'g'inni qarsak bilan hamohang aytishadi.

Mashqning o'tkazilish tartibi va bajarilishi talabalar ongiga singdirilgach, ularni yozuv mashinkasi tugmachalari kabi joylashtiriladi. Ya'ni talabalar uch qatorda turishadi. Birinchi qator stullarga o'tiradi va harf yozayotganda o'rnidan turib, qarsak chaladi va o'zlariga tegishli harflarni aytishadi. Ikkinchi qator tik turishadi va o'zlariga tegishli harflarni qarsak chalib aytishadi. Harf aytilayotgan vaqtda yarim o'tirib turiladi. Uchinchi qator stullar ustida chiqadi va o'zlariga tegishli harflarni aytishadi. Harf aytilayotganda, unga hamohang qarsak chalinadi va stullar ustida turgan holatda yarim o'tirib turiladi. Talabalarning bunday uch qatorda turishi xuddi zinadek pasttdan tepaga ko'tarilgan bo'ladi.

Kalkulyator

Talabalar kalkulyator tugmachalari kabi to'rtburchak shaklda joylashadi. Talabalar 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000 va h.k., shuningdek qo'shuv, ayiruv, ko'paytiruv, bo'luv, barobar kabilarni bo'lib olishadi. Pedagog tomonidan topshiriq beriladi. Masalan: 22 qo'shuv 46 ayiruv 60 ko'paytiruv 8 barobar 48.

Talabalar ushbu vazifani bajarish uchun yarim o'tirib turib o'zlariga tegishli sonni qarsak bilan hamohang chalishadi. 46 sonini yozish uchun 40 soni tegishli talaba

va 6 soni tegishli talabalar aytishadi. Mashq oxirida vazifa talabalar tomonidan birgalikda qarsakka hamohang aytiladi.

Dunyo shaharlari

Talabalar doira shaklida o'tirishadi. Pedagog tomonidan ularga dunyo shaharlarini nomini aytish vazifasi beriladi. Mashq tartibi quyidagicha, birinchi talaba biror bir shaharning nomini aytadi, ikkinchi talaba birinchi talaba aytgan shahar nomini va uning oxirgi harfi bilan boshlanuvchi shahar nomini aytadi. Mashq shu tariqa davom etadi. Aytilgan shaharni takroran aytish, yoki uzoq o'ylanib qolish talabani mashqdan chetlatishga olib keladi. Masalan:

1-talaba: London

2-talaba: London, Nyu York

3-talaba: London, Nyu York, Kattaqo'rg'on

4-talaba: London, Nyu York, Kattaqo'rg'on, Navoiy va h.k.

Diqqat uchun mashqlar

Stullar bilan mashqlar

1. Talabalar yarim doira shaklida stullarda o'tirishibdi. Ular o'zlari o'tirgan stullari atrofida harakat qilishadi. Ya'ni, stuldan turadi, stul yoniga o'tadi, stul orqasiga o'tadi, stulga engashib uni ushlaydi, stulni ko'taradi, har bir talaba stulni ko'targanda qo'l bilaklari 45 gradusda qayrilishi kerak. Stullarni joyiga qo'yadi. Stul yoniga o'tadi, stul oldiga o'tadi, stulga o'tiradi. Talabalar bir-birlarini sezib, bir xil harakat qilishi kerak. Stullar bilan mashqlar bajarilishida shovqin-suronga yo'l qo'yilmasligi lozim.

2. Talabalar doira shaklida tik turishibdi. Ular 1, 2 sonlarini galma-galdan sanashadi. Ya'ni juft va toqliklarni aniqlab olish uchun. Toq sondagilar stullarni qo'lga olib juft sonlarga uzatadi. Stullar ovoz chiqarilmasdan, shovqinsiz bajarilishi kerak. Bu mashqni ko'zlarni bog'lash orqali ham bajarish mumkin.

3. Talabalar doira shaklida tik turishibdi. Ular 1, 2 sonlarini galma-galdan sanashadi. Ya'ni juft va toqliklarni aniqlab olish uchun. Toq sondagilar stullar ustiga bir piyolaga suv qo'yib ko'tarishadi va juft sonlarga uzatadi. Stullar ovoz chiqarilmasdan, shovqinsiz bajarilishi kerak. Piyoladagi suv to'kilmasligi lozim. Bu mashqni ko'zlarni bog'lash orqali ham bajarish mumkin.

Muloqot

Talabalar ikki guruhga ajratiladi. Sahnaning ikki tarafidan parallel joylashtiriladi. Har bir talaba uchun to'g'rida joylashgan talaba partnyor sanaladi. O'ng tarafdagilar tinglovchi, chap tarafdagilar hikoyachi sanaladi. Pedagogning maxsus ko'rsatmasidan so'ng hikoyachilar o'zlari hohlagan bir voqeani hikoya qilib berishadi. Bunda tinglovchilar o'ziga tegishli hikoyachining gaplarini aniq eshitishi shart. Chunki, uning atrofidagilar ham o'z hikoyasini aytib bermoqda. Bunday xolatda shovqin-suron bo'lishi tabiiy. Mashqning ahamiyati ham shunda.

Biroz vaqt o'tgach pedagog vazifani tugatishni so'raydi. Tinglovchilardan o'z partnyorlari qanday hikoyani aytgani so'raladi. Shovqin-suronda o'z partnyorining hikoyasini nechog'lik to'g'ri eshitish, talabani eshitish qobiliyatini kuchaytiradi.

So'z va sanoq

1. Talabalar yarim doira shaklida o'tirishadi. Ular 1, 2, 3, 4 deb sanashadi. Har to'rttadan keyingi yana 1, 2, 3, 4 deb sanaydi va h.k. Ya'ni talabalar to'rtta guruhga ajratiladi. 1 sonini aytgan talabalar yarim ovozda pedagog tomonidan berilgan she'rning birinchi misrasini aytadi, ular ikkinchi misraga yetganda 2 sonini aytgan talabalar she'rning birinchi misrasini aytadi, ular ikkinchi misraga yetganda 3 sonini aytgan talabalar she'rning birinchi misrasini aytadi, ular she'rning ikkinchi misrasini aytganda 4 sonini aytgan talabalar she'rning birinchi misrasini aytadi. Bu paytda 1 sonini aytgan talabalar she'rning to'rtinchi misrasini aytayotgan bo'ladi. She'r aytilishi davomida talabalar o'z guruhdoshlaridan adashib ketmasligi, o'zini eshitishdan avval o'zini eshitishni amalga oshirishi kerak.

2. Talabalar doira shaklida tik turishibdi. Ular 1, 2 sonlarini galma-galdan sanashadi. Ya'ni juft va toqliklarni aniqlab olish uchun. Toq sondagilar birdan ellikkacha sanashadi, ular bilan bir vaqtda juft sondagilar ellikdan birgacha teskari sanashadi. Sanash davomida shunday natijaga erishish kerakki, toq va juft sondagilar yigirma besh sonini birdan aytishi kerak. Bu mashqni stullar atrofida harakatlar bilan bajarish ham mumkin.

3. Sahnaga bir talaba chiqariladi. Uning ko'zlari bog'lanadi, uning ro'parasiga yana bir talaba chiqariladi. Ko'zi bog'langan talaba partnyorning kiyim boshini qo'llari bilan silab aytib berish lozim.

Tasavvur uchun mashqlar

Assotsiatsiya zanjiri

1. Pedagog tomonidan turli guruhga mansub predmetlar yoki ish jarayoni nomi aytiladi. Masalan: osmon, sigir, hashak, yer chopish, ovqatlanish va h.k. kutilmaganda o'qituvchi o'zi hohlagan talabadan tezkorlik bilan ushbu so'zlarni tasvirlashni so'raydi. Talaba tezlikda tasavvuriga suyagan xolatda ushbu so'zlarni tasvirlaydi.

2. Doira shaklida o'tiriladi. Galma-galdan qarsak orqali bir guruhga tegishli so'zlar yoki predmetlar aytiladi. Masalan Ot so'z turkumiga mos so'zlar. Yoki bog'dagi mevalar nomini aytishadi. Talabalar ikkita doira shaklida turishadi. Doiralar bir-biriga kesishgan. Yuqoridagi mashq bajariladi.

3. Ikki talaba bir-biriga xayolan koptok irg'itayapti. Koptokni irg'itayotgan paytda bir guruhga mos so'zlar aytiladi. Masalan qish fasliga oid. Bu mashqni to'rtta yoki undan ko'proq talabalar ham ijro etish mumkin.

Hamkorlik mashqlari

1. Talabalar metroda. 3-4 bekat yuradi. Vagondagi xatti-harakatlar amalga oshiriladi. Metro birdan to'xtaydi. To'xtash jarayonini ijro etish lozim. Avtobus yoki

tramvay birdan to‘xtaydi, ya’ni tormoz beriladi. O‘sha jarayonni tasavvur qilish va ijro etish lozim.

2. Talabalardan 4-5 tasi sahnaga chiqariladi. Avvalo ular un ortilgan aravani sudrashadi. So‘ngra yengil mashinani joyidan qo‘zg‘atish kerak. Undan keyin kamaz avtomashinasini joyidan qo‘zg‘atish vazifasi topshiriladi. Talabalar ushbu vazifalarni bajarishda, tasavvurdagi mashinani sezishi va uning og‘irligini hisobga olishi kerak.

3. Hashar. Talabalar sahnaga chiqarilib to‘g‘ri chiziqda turiladi. Ular bir-biriga g‘isht uzatishadi. Avvalo kichik g‘ishtlarni, keyin esa katta g‘ishtlarni uzatishadi. Talabalarning oraliq masofasi dastlab bir metr bo‘lsa, bir ozdan keyin uch metrga uzaytiriladi. Bunda talabalar avvalo predmetni his qilishi, partnyorni sezishi, og‘irliq va oraliq masofani tasavvur etishi lozim.

Juft bo‘lib, yoki to‘rt kishi bo‘lib og‘ir narsalarni ko‘tarish. Masalan, katta tosh yoki og‘ir qop.

4. Sahnaga 6 yoki 8 ta talaba chiqariladi. Ularga devor ortida bo‘layotgan gapni eshitish vazifasi yuklatiladi. Talabalar devor oldida bajaradi. So‘ngra “to‘rtinchi devor”dan foydalanadi.

Teatr

Guruh talabalari sahnada xuddi teatrda o‘tirgandek joylashadi. Ular har xil mavzularda spektakl tomosha qilmoqda. Talabalar tomosha qilish xolatini ko‘rsatib berishi kerak. Masalan, komediya, tragediya.

Predmet biografiyasi

Pedagog tomonidan turli guruhga mansub predmet nomlari aytiladi. Masalan: stul, qoshiq, ko‘ylak, mashina, choynak, qalam, telefon, miltiq, kitob, daftar va h.k. pedagog o‘zi hohlagan talabaga yuqorida sanalgan predmetlardan birining biografiyasini gapirib berishni so‘raydi. Masalan: pedagog talabaga ko‘ylak biografiyasini gapirib berishni so‘radi. Talaba ko‘ylakning yaralish jarayonini, ya’ni, dalaga chigit eqiladi. Chigit unib g‘o‘zaga aylanadi, g‘o‘za ochilib paxtaga aylanadi. Paxtani terishadi. Uni zavod olib borib tozalashadi, tozalangan tolalarni fabrikalarga olib borishadi. Toladan mato yaratiladi. Matodan tikuvchilar ko‘ylak tikishadi va h.k.

TARQATMA MATERIALLAR

TEST SAVOLLARI

1. O‘zbek qo‘g‘irchoq teatrining milliy qaxramoni kim?

A) Afandi.

B) Qorago‘z.

V) Kachal polvon.

G) Aldar ko'sa.

2. "O'zbek xalq tomosha san'ati", "O'zbek milliy qo'g'irchoq teatri" asarlar muallifi kim?

A) Iso Yoqubov.

B) Toxir Maxramov.

V) Toshpo'lat Tursunov.

G) Muxsin Qodirov.

3. Professional rejissyor tushunchasi nimani anglatadi?

A) Saxnalashtiruvchi xavaskor.

B) Muqim rejissura bilan shug'ullanuvchi.

V) Raxbarlik qiluvchi.

G) Boshqaruvchi.

4. Aktyorda paydo bo'ladigan shtamp nima?

A) Avvalgi ijro uslubini qaytarish

B) Xamma rolni bitta uslubga solish

V) Mashhur aktyorlarning ijro uslubiga taqlid

G) Saxnada chiroyli ko'rinishga intilish

5. Rejissyor so'zi qanday ma'noni anglatadi?

A) Tashkilotchi

B) Ish yurituvchi

V) Saxnalashtiruvchi

G) To'g'ri javob yo'q

6. Rejissyorlik yechimi qaysi savolga javob berish orqali topiladi?

A) Asarning mavzusi nima?

B) Bu asarni saxnalashtirish bilan men nima qilmoqchiman?

V) Asarning g'oyasi voqealarda qanday ifodalangan?

G) Xarakterlar to'qnashuvida g'oya qanday ifodalangan?

7. Teatr nima uchun qorishma sintetik san'at turi xisoblanadi?

A) Tomosha ko'rsatgani uchun

B) Boshqa san'at turlaridan asar g'oyasini ochish uchun

V) Turli muloqot bor uchun

G) Rassom va kompazitor ijodidan foydalangani uchun

8. Kompazitsya qonuni ifodalangan qaysi tartib to'g'ri?

A) Tugun va yechim

B) Kirish, tugun, rivoj, avj, yechim

V) Tugun, avj, yechim, final

G) Ekspozitsiya, tugun, avj, final

9. Saxna asarining komflikti qanday aniqlanadi?

A) Xarakterlar to'qnashuvi orqali

B) Barcha to'qnashuvlarni keltirib chiqaradigan sababni aniqlash

V) Ijtimoiy to'qnashuvni aniqlash orqali

G) Irqiy, diniy, siyosiy, to'qnashuvlarni aniqlash orqali

10. Saxnaviy muloqot qaysi tartibdagi jarayonga quriladi?

A) Ko'rish va eshitish

B) Ko'rish, qabul qilish, tahlil qilish, baxolash va javob qaytarish

V) Sezish va ta'sir o'tkazish

G) Anglash, bilish, baxolash va ta'sir o'tkazish

11. Rejissyor rejasini saxnada amalga oshiruvchi ijodiy kuchni aniqlang?

A) Mashxur aktyorlar

B) Aktyorlar ansambili

V) Asar qaxramoni

G) Rejissyor yordamchisi

12. Teatrning tomoshabin ko'rishi uchun yaratgan asari qanday ataladi?

A) Tomosha

B) Spektakl

V) Drama

G) Ssenariy

13. Yalong'och qo'l orqali bajariladigan mashqlar yig'indisi nima deb ataladi?

- A) Etyud
- B) Kompozitsiya
- V) Ekzersis
- G) a va b javob

14. Sehrli “agarda” atamasining aktyorga qanday yordam bor?

- A) Rejissyor bergan vazifani bajarishga yordam beradi
- B) Spektakl muhitiga olib kiradi
- V) Sahnaviy siqqlikdan qutqaradi
- G) Muloqotga kirishishga yordam beradi

15. Qadimiy Gretsyada ilk bor rejissyorlik vazifasini kim bajargan?

- A. Shaxar xokimi
- B. Dramaturg
- V. Teatr direktori
- G. Xormeyster

16. O‘rta asrlarda Yevropaning teatrlarida rejissyorlik vazifasini kim bajargan?

- A. Teatr direktori
- B. Yetakchi aktyor
- V. Xormeyster
- G. Baletmeyster

17. Rejissyor-teatrning badiiy raxbari tushunchasi qanday ifodalanadi?

- A. Rejissyor-diktator
- B. Teatrning repertuarsiyosatini yaratuvchi
- V. Rejissyor-pedagog
- G. Rejissyor-

18. Aristotel sahna asosini nima tashkil qiladi deb belgilagan ?

- A. Til-so‘z
- B. Voqea-fabo‘la
- V. fel-xarakter
- G. Musiqa

19. Rejissyorlik yechimi qaysi savolga javob berish orqali topiladi?

- A. Asarning mavzusi nima?
- B. Bu asarni saxnalashtirish bilan men nima qilmoqchiman?
- V. Asarning g'oyasi voqealarda qanday ifodalangan?
- G. Xarakterlar to'qnashuvida g'oya qanday ifodalangan?

20. Teatr nima uchun qorishma sintetik san'at turi xisoblanadi?

- A. Tomosha ko'rsatgani uchun
- B. Boshqa san'at turlaridan asar g'oyasini ochish uchun foydalangani uchun
- V. Turli muloqot bor uchun
- G. Rassom va kompazitor ijodidan foydalangani uchun

21. Kompazitsya qonuni ifodalangan qaysi tartib to'g'ri

- A. Tugun va yechim
- B. Kirish, tugun, rivoj, avj, yechim
- V. Tugun, avj, yechim, final
- G. Ekspozitsiya, tugun, avj, final

22. Saxna asarining komflikti qanday aniqlanadi?

- A. Xarakterlar to'qnashuvi orqali
- B. Barcha to'qnashuvlarni keltirib chiqaradigan sababni aniqlash orqali
- V. Ijtimoiy to'qnashuvni aniqlash orqali
- G. Irqiy, diniy, siyosiy, to'qnashuvlarni aniqlash orqali

23. Saxnaviy muloqot qaysi tartibdagi jarayonga quriladi?

- A. Ko'rish va eshitish
- B. Ko'rish, qabul qilish, tahlil qilish, baxolash va javob qaytarish
- V. Sezish va ta'sir o'tkazish
- G. Anglash, bilish, baxolash va ta'sir o'tkazish

24. Quyidagilarning qaysi biri san'atning nisbatan yosh turi xisoblanadi?

- A. Teatr
- B. Kino
- V. Rassomlik

G. Musiqa

25. K.S.Stanislavskiy va N.Danchenko tomonidan nechanchi yil Moskva badiiy teatri tashkil yetilgan?

A. 1880 y

B. 1898 y

V. 1900 y

G. 1911 y

26. Badiiy yaxlitlik tushunchasi qaysi tartibda o‘z aksini topadi?

A. Dramaturg, rejissyor, aktyor va tomoshabin uyg‘unligida

B. Teatrning ijodiy kuchlari spektakl sifati uchun kurashganda

V. Rejissyor va direktor buyrug‘idan keyin

G. Vazirlik buyurtma berganda

27. Teatrda katarsis – tomoshabinni poklanish jarayoni qanday sodir bo‘ladi?

A. Mukammal pyesa yaratilganda

B. Ta’sir o‘tkazish, xayratlantirish va larzaga solish orqali

V. Spektaklni mutaxassislar ko‘p maqtaganda

G. Spektaklga tomoshabinlar o‘z ixtiyori bilan kela boshlaganda

28. Saxna xunarmandligi nima uchun inkor qilinadi?

A. Aktyorni yengiltaklikka o‘rgatish uchun

B. Aktyorni ijod qilishdan to‘xtatgani uchun

V. aktyorga imirovizatsyani taqiqlagani uchun

G. Aktyorni

29. Taqlidiy san’at qaysi saxna san’atiga nisbatan taqqoslanganda uning zaifligi ochiladi?

A. Ekletik san’at

B. Kechinma san’ati

V. Biomexanika

G. Xunarmandchilik

30. Teatrning tomosha ko‘rsatishdan maqsadi nima?

- A. Moddiy foyda ko‘rish
- B. Ma’naviy poklash – katarsis
- V. Ko‘ngil ochish
- G. Vaqtni o‘tkazishga sharoit yaratish

31. “Kechinma san’ati” nima uchun shulug‘lanadi?

- A. Yaxshi tomosha ko‘rsatgani uchun
- B. Ma’naviy poklagani uchun
- V. Aktyorni ulug‘lagani uchun
- G. Inson tuyg‘ularini ochgani uchun

32. Sahnaviy muloqot qaysi tartibda sodir bo‘ladi?

- A. Ko‘rish, eshitish, ta’m bilish, hid sezish, his qilish
- B. Ko‘rish, qabul qilish, taxlil qilish, qarorga kelish, javob qaytarish
- V. Ko‘rish, eshitish va baxolash
- G. His qilish, baholash va muloqotga kirishish

33. Rejissyorlik topilmasi yechimi qanday aniqlanadi?

- A. G‘oyasi kuchli asarga tayanib
- B. Bu asarni saxnalashtirib tomoshabinga nima demoqchisan degan savolga javob topilganda
- V. Zamonaviy mavzuni topish orqali
- G. Asar qaxramonining maqsadi aniqlanganda

34. Rejissyor asardagi voqealar tartibini qanday aniqlaydi?

- A. Dramaturg belgilagan tartibga tayanib
- B. Kartinada “Nima bo‘lyapti?”-degan savolga javob topib
- V. Aktyor saxnada nima ish qiladi degan savolga javob izlab
- G. Tomoshabin qanday tomosha ko‘radi, degan savolga javob bo‘ladi

35. Rejissyor spektaklning badiiy yaxlitligiga qanday erishadi?

- A. Rejissyor spektaklning obrazlar yechimini topganda
- B. Avtor, rejissyor, aktyorlar ansanbli, rassom, kompozitor
- V. Spektakl tomoshabinga manzur bo‘lganida

G. Spektakl atrofida munozarali fikr paydo bo'lganida

36. Rejissyor yetakchi xatti-xarakatni qanday aniqlaydi?

A. Spektaklning obrazli yechimini dekoratsiyada ifodalash orqali

B. Voqealar tizimini birlashtirib turadigan xarakatni aniqlash orqali

V. Spektaklning musiqali obrazli yechimini topish natijasida

G. Spektaklning mizanssenadagi ifodasini topish orqali

37. Stanislavskiyning saxnaviy xaqiqat atamasini uning shogirdi Mixail Chexov qaysi tushuncha bilan to'ldirdi?

A. Biomexanika

B. Atmosfera

V. olish tizimi

G. Tomoshaviylik

38. Tomoshabin nima uchun teatrga kelishi kerak?

A. Xordiq chiqarish uchun

B. Ta'sirlanish va xayratlanish bosqichini o'tash orqali larzaga tushirish uchun

V. Tomosha ko'rish uchun

G. Ko'ngil ochish uchun

39. "Chodir jamol" spektaklining rejissyori kim?

A. Iso Yoqubov

B. Bekpo'lat Farmonov

V. Shomurod Yusupov

G. Maryam Ashurova

40. "Chodir jamol" spektaklning avtori kim?

A. Haytmat Rasul

B. Raim Farhodiy

V. Hamza Imomberdiyev

G. Shomurod Yusupov

41. "Qo'g'irchoq teatri san'ati" kafedrasining asoschisi kim?

A. I. Yakubov

B. T. Maxramov

V. V. Iogelsen

G. N. Timofeyeva

42. Respublika qo‘g‘irchoq teatri qachon tashkil etilgan?

A. 1939 yil

B. 1925 yil

V. 1945 yil

G. 1937 yil

43. “Olovuddinning sehrli chirog‘i” spektaklining avtori kim?

A. Anvar Obidjon

B. Raim Farhodiy

V. Isfan Diyor

G. Hamza Imomberdiyev

44. Respublika qo‘g‘irchoq teatrlari festivali Buxoro shahrida nechanchi yilda bo‘lib o‘tgan?

A. 1989 yil

B. 1985 yil

V. 1986 yil

G. 1994 yil

45. Rossiya qo‘g‘irchoq teatrlarining milliy qahramoni kim?

A. Kasper

B. Polishinel

V. Petrushka

G. Zolushka

46. Angliya qo‘g‘irchoq teatrining milliy qahramoni kim?

A. Panch

B. Petrushka

V. Pulchenella

G. Buratino

47. Italiya qo'g'irchoq teatrlarining milliy qahramoni kim?

- A. Petrushka
- B. Qorago'z
- V. Pero
- G. Pulchinella

48. Fransiya qo'g'irchoq teatrlarining milliy qahramoni kim?

- A. Pinokio
- B. Kasperle
- V. Buratino
- G. Polishinel

49. Germaniya qo'g'irchoq teatrlarining milliy qahramoni kim?

- A. Kasperle
- B. Zolushka
- V. Petrushka
- G. Panch

50. Turkiya qo'g'irchoq teatrlarining milliy qahramoni kim?

- A. Aldar Ko'sa
- B. Qorago'z
- V. Xajabad
- G. Xo'ja Nasriddin

Nazorat uchun savollar

Qo'g'irchoq teatri aktyorligi san'ati fanidan talabalar bilimlarini baholash reyting mezonlari.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi buyrug'iga asosan (30-sentabr 2005-yil 217-sonli) kafedra reytingini baholash mezonlarini quydagicha tashkil qilishni taklif etadi.

Joriy baholash: O'quv semestrining to'rt oyligining har oy oxirgi mutahassislik darsida, sentabr, oktabr, noyabr, dekabr yakunlarida bir marotaba o'tkazilib, baho 10 bal miqyosida qo'yiladi.

Oraliq baholash: Bu reyting bahosi har ikki oyda bir marotaba o'tkazilib, ja'mi semestr ichida ikki marotaba bo'ladi. Ularning reyting baholari 15 baldan iborat.(sentabr-oktabr bir marotaba 15-ball; noyabr-dekabr bir marotaba 15-ball)

Yakuniy baholash: O'quv yili 1-2 semestrlari yakunida ko'rik tarzida o'tkazilib, 30 baldan iborat bo'ladi.

Shunday qilib semestr bo'yicha joriy baholash 40-ball, oraliq baholash 30 ball va yakuniy baholash 30 ball bo'lib, ja'mi 100 balni hosil qiladi.

1 kurs.
Aktyorlik mahorati elementlarini o'zlashtirish
Joriy baholash

1. Ijodiy eshitish	-1	
2. Ijodiy ko'rish	-1	
3. Ijodiy e'tibor	-1	
4. Ijodiy tasavvur	-1	
5. Sahnaviy erkinlik	-1	
6. Diqqatni jamlash	-1	
7. Diqqatni bir obektdan ikkinchi obektga ko'chirish jarayoni	-1	
8. Priznaklar yig'ish jarayoni-	-1	
9. Yangi tempo-ritmning paydo bo'lishi	-1	
10. Mustaqil ish	-1	
1. Berilgan shart-sharoitda eshitish	-1	
2. Berilgan shart-sharoitda ko'rish	-1	
3. Berilgan shart-sharoitda e'tibor	-1	
4. Berilgan shart-sharoitda tasavvur	-1	
5. Berilgan shart-sharoitda badiyxaguylik.	-1	
6. Buyumlarni ijodiy jonlantira olish	-1	
7. Ijroda tabiiylikka erishish	-1	
8. Munosabatning tug'ilishi.	-1	
9. Priznaklar yig'ish jarayoni	-1	
10. Mustaqil ish		-1
1. Berilgan maqsad, voqeaviylik orqali eshitish	-1	
2. Berilgan maqsad, voqeaviylik orqali ko'rish	-1	
3. Berilgan maqsad, voqeaviylik orqali e'tibor	-1	
4. Berilgan maqsad, voqeaviylik orqali tasavvur	-1	
5. Berilgan maqsad, voqeaviylik ichida badixago'ylik	-1	
6. Xotira asosida xatti-xarakat mashqi	-1	
7. Sahnaviy haqiqatni paydo qilish	-1	
8. Priznaklar yig'ish	-1	
9. Munsabat	-1	
10. Mustaqil ish	-1	
1. Tanho etyud jarayonida eshitish	-1	
2. Tanho etyud jarayonida ko'rish	-1	
3. Tanho etyud jarayonida e'tibor	-1	
4. Tanho etyud jarayonida tasavvur	-1	
5. Tanho etyud jarayonida badixaguylik	-1	
6. Tanho etyud jarayonini tashkil etish	-1	
7. Etyudning plastik yechimi	-1	

8. Etyudni musiqali yechimi	-1
9. Yakka etyuddan juftlik etyudga o'tish jarayoni	-1
10. Mustaqil ish	-1

Oraliq baholash:

1 Oraliq baxolash

1. Eshitish, ko'rish, e'tibor, sahnaviy erkinlik	-2
2. Diqqatni jamlash	-2
3. Diqqatni bir obektdan ikkinchi obektga ko'chirish jarayoni	-2
4. Priznaklar yig'ish jarayoni-quyi priznikdan yuqqori priznikgacha	-3
5. Yangi tempo-ritmning paydo bo'lishi	-3
6. Mustaqil ish	-3

2 Oraliq baxolash

1. Sahnaviy haqiqatni paydo qilish	-1
2. Priznaklar yig'ish -1	
3. Tanho etyud jarayonida eshitish	-1
4. Tanho etyud jarayonida ko'rish	-1
5. Tanho etyud jarayonida e'tibor	-1
6. Tanho etyud jarayonida tasavvur	-2
7. Etyudning plastik yechimi	-2
8. Etyudni musiqali yechimi	-2
9. Yakka etyuddan juftlik etyudga o'tish jarayoni	-2
10. Mustaqil ish	-2

Yakuniy baholash:

1. Eshitish, ko'rish, e'tibor, sahnaviy erkinlik	-2
2. Diqqatni jamlash	-2
3. Diqqatni bir obektdan ikkinchi obektga ko'chirish jarayoni	-2
4. Priznaklar yig'ish jarayoni-quyi priznikdan yuqqori priznikgacha	-2
5. Yangi tempo-ritmning paydo bo'lishi	-2
6. Mustaqil ish	-2
7. Sahnaviy haqiqatni paydo qilish	-2
8. Prizniklar yig'ish	-2
9. Tanho etyud jarayonida eshitish	-2
10. Tanho etyud jarayonida ko'rish	-2
11. Tanho etyud jarayonida e'tibor	-2
12. Tanho etyud jarayonida tasavvur	-2
13. Etyudning plastik yechimi	-2
14. Etyudni musiqali yechimi	-2
15. Yakka etyuddan juftlik etyudga o'tish jarayoni	-1
16. Mustaqil ish	-1

SAVOLLARGA JAVOB BERING?

1. Etyud nima?
2. K.S.Stanislavskiy kim?
3. K.S.Stanislavskiy sistemasi haqida gapirib bering.
4. Teatr san'atiga K.S.Stanislavskiy sistemasi qanday ta'sir etgan?
5. Ritm nima?
6. Temp nima?
7. Diqqat nima?
8. Monolog va dialog haqida tushunchangiz.
9. Aktyorning asosiy ish faoliyatini nima?
10. O'zbekiston teatrlari haqida gapirib bering?
11. Kompozitsiya nima?
12. Dramaturgiya komponentlari haqida gapirib bering.
13. V.I.Nemirovich-Danchenko hayoti va ijodi haqida gapirib bering.
14. B.Brext hayoti va ijodi haqida gapirib bering.
15. V.E.Meyerxold biomexanikasi haqida gapirib bering.

GLOSSARIY

Aktyor	- drama, opera, balet, qo'g'irchoq teatri, tsirk, teatr, kino, radio (instsenirovka, postanovka, montaj) va televideniyeda rollar ijro etuvchi shaxs, artist.
Aktyorlik mahorati	- boshqa davr va muhitdagi obrazni aktyorning o'z ruhiy-jismoniy apparati orqali jonlantirish qobiliyati.
Antrakt	- 1. Spektakl pardalari, kontsert va tsirk tomoshalarining bo'limlari orasidagi tanaffus. 2. Teatrda ikkinchi va undan

keyingi pardalar boshlanishi oldidan chalinadigan musiqali muqaddima.

- Artist** - sahna san'ati ijrochisi, aktyor. Keng ma'noda san'atning muayyan sohasidagi ijodkor.
- Arerstsena Afisha** - sahna orqa pardasi ortidagi maydon.
- spektakllar, kontsertlar va boshqa adabiy tadbirlar, tomoshalar to'g'risida xabar beruvchi, ko'zga ko'rinarli joylarga yopishtirilgan maxsus e'lon.
- Butaforiya** - teatr spektakllarida haqiqiy narsalar o'rnida qullaniladigan, spektakl xarakteri va sahna talablari, imkoniyatlaridan kelib chiqib yasalgan mebel, bezaklar, kostyum detallari, turli idishlar va sh.k.lar.
- Butafor Grim** - turli butaforiya buyumlarini tayyorlovchi sahna ishchisi.
- aktyor qiyofasini, ayniqsa, yuzini o'ynaladigan rolga mos qilib maxsus bo'yoq, yasama soch- soqol, plastik massalar va sh.k.lar vositasida o'zgartirish san'ati, shuningdek, ana shu vositalarning jami.
- Grotesk** - bo'rttirish, obrazni haddan tashqari mubolag'ali tarzda tasvirlash usuli. Bunda obraz shu qadar bo'rttirilgan mubolag'a bilan tasvirlanadiki, u o'zining real qiyofasini yo'qotib, fantastik xarakter kasb etishga boradi. Groteskli tasvir juda ham qadimiy bo'lib, shu asosda tasvirlangan obrazlarni biz hamma xalqlarning qadimiy san'ati va mifologiyasida uchratamiz. Grotesk biror maqsadga yo'naltirilgan, hajviylik bilan fantastik tasvir uyg'unlashgan bo'rttirishdir.
- Dekoratsiya** - sahnada ko'rsatilayotgan voqea o'rnini aks ettirishga, spektaklning g'oyaviy ma'nosini ochishga xizmat qiluvchi sun'iy manzara, badiiy jihoz. Dekoratsiya rang-tasvir, grafika arxitektura, sahna texnikasi, kinoprojektsiya va shu kabilarning tasviriy vositalari yordamida yaratiladi.
- Diktsiya** - nutqda va kuylashda so'z va tovushlarni aniq, ravshan talaffuz qilish.
- Drama** - 1. Muallif nutqisiz, yani diolog shaklida yozilgan va sahnada ijro etish uchun mo'ljallangan badiiy adabiyotning lirika va epos qatoridagi bir turi. 2. Tor ma'noda – dramatik adabiyotning bir qismi, tragediyadan hayot hodisalarining o'rtacharoq o'tkirlikda tasvirllovchi bilan, komediyadan esa hayot hodisalarini kulgi orqali emas, balki jiddiy tasvirlash bilan farq qiladi.
- Dramaturgiya** - 1. Dramatik asarlar majmuasi. Masalan Hamza dramaturgiyasi, 50-yillar dramaturgiyasi. 2. Dramatik asar tuzilishi haqidagi nazariY.
- Dublyor** - 1. Musiqa va teatrda - spektakl (opera, balet, drama, komediya va sh.k.)larda muayyan rolni navbat bilan ijro etuvchi ikki

	ashulachi, raqqos, aktyordan biri. 2. Kinoda-filmning matnini dublyaj qilganda ovoz beruvchi aktyor.
Dublyaj	- ovozli filmning soʻz qismini boshqa tilga tarjima qilish va filmning shunday varianti.
Intermediya	- 1. Qadimgi drama va opera spektakllarida tanaffus paytida, shuningdek, hozirda kontsert nomerlari orasida ijro etiladigan komik xarakterdagi kichik sahna asari. 2. Musiqada fuganing ikki mavzu orasidagi qism.
Intonatsiya	- 1. Tovushning past-baland boʻlib oʻzgarib turishidan iborat ritmik-milodik nutq tuzilishi, ohang. 2. Musiqada-tovush balandligini toʻgʻri olish darajasi.
Kabuki	- yaponcha chekinish, kechish. XVII asrda hozirgi teatr texnikalari va dekoratsiyalariga yaqin boʻlgan yapon teatri. Uning manbai komediantlar va raqqoslar boʻlib, ayollar rolini erkaklar oʻynagan.
Komediya	- ijtimoiy hayotdagi nuqsonlarni, kishilardagi yaramas xususiyatlarini kulgi vositasi bilan fosh etuvchi quvnoq, hushchaqchaq xarakterdagi dramatik asar.
Kontsert	- 1. Oldindan tuzilgan muayyan dastur asosida sanʼatkorlarning sahnaga (shuningdek, radio va televideniya) chiqishi. 2. Bir, baʼzan ikki-uch asbob va orkestr uchun yozilgan, odatda virtuoza xarakterdagi musiqa asari.
Korfarmon	- 1. Oʻzbek qoʻgʻirchoq teatrining turlaridan biri boʻlgan qoʻl qoʻgʻirchoq tomoshalaridan biri. 2. Ish boshqaruvchi. Rejissyor. Sahnalashtirish ishlari boshqaruvchisi. Uning fikr va talqini orqali asar sahnalashtiriladi va tomoshabinga taqdim etiladi.
Kulminatsiya	- biror voqea yoki hodisa rivojlanishidagi eng yuqori nuqta, avjiga chiqish.
Mizanstsena	- frantsuzcha- sahnadagi joylashuv. Pesadagi konfliktlarning plastik harakatga koʻchirilishi, aktyorlarning maʼlum vaqtda sahnadagi xatti-harakati va joylashuvi.
Metafora	- istiora, soʻz yoki iboraning koʻchma maʼnoda ishlatilishi va shunday maʼnoda ishlatilgan soʻz, ibora.
Monolog	- dramatik va boshqa asarlar ishtirokchisining suhbatdoshiga, oʻziga, baʼzan tomoshabinlarga qarata aytgan soʻzi, nutqi.
Musiq	- 1. Emotsional-gʻoyaviy mazmunni ovozdagi badiiy obrazlar orqali ifodalovchi sanʼat turi. Masalan Vokal musiqa, simfonik musiqa. 2. Shu sanʼatning cholgʻu bilan ijro etiladigan tugal asari, kuy. Masalan: ashula musiqasi.
Musiqali teatr	- sahna xatti- harakati va musiqali uygʻunligi asosiga qurilgan qoʻshiq va raqs elementlari ishtirok etgan (opera, balet, operetta, myuzikl) teatr.
Muqaddima	- adabiy-badiiy, ilmiy, musiqa va sh.k. asarlarning boshlanishi,

	kirish qismi.
Oliy maqsad	- rejissyorning, nega aynan shu pessani sahnalashtirayotgani, uning yordamida nima demoqchiligi, tomoshabinda qanday fikr va tuyg'ular uyg'otishi kerakligini aniqlash mahsuli.
Ommaviy sahna	- pesa davomida olomon, xalq, omma kabilarni aks ettiruvchi, ishtirokchilarning soni ko'p bo'lgan sahna ko'rinishi.
Pantomima	- teatr tomoshalarining bir turi bo'lib, unda badiiy obraz so'zsiz, mimika, imo-ishoralar, gavdani har maqomga solish orqali yaratiladi.
Parda	- 1. Teatrda sahna jihozi yoki spektakl bezagi. 2. Dramatik asar, spektaklning bo'limi (akt). 3. Torli musiqa asboblari dastasiga bog'lanadigan to'siq bo'g'inlar.
Parodiya	- adabiyot, musiqa va tasviriy san'atda biror san'atkor ijodi yoki ayrim asarning uslubiga taqlid qilish yo'li bilan tanqidiy ruhda yaratilgan asar.
Parter	- teatr va kontsert zallarining sahnaga nisbatan pastroqda joylashgan, tomoshabinlar o'tiradigan qismi.
Pauza	- 1. Kuy, ashula orasida uzilish, o'xshash va uning notadagi belgisi. 2. Nutqdagi tanaffus, intonatsiya elementlaridan biri.
Plastika	- balet, raqs, badiiy gimnastikada kishi tanasining nafis harakatlari, nafis harakat san'ati.
Popurri	- har xil keng tarqalgan musiqa asarlaridan olingan parchalardan tuzilgan yig'ma asar.
Portal	- sahnani tomoshabin zalidan ajratib turuvchi chegara.
Premiera	- yangi tayyorlangan yoki qayta ishlangan spektakl, estrada yoki tsirk dasturining birinchi marta pullik ko'rsatilishi, shuningdek, yangi filmning birinchi marta namoyish qilinishi.
Prolog	- 1. Adabiy asarlarda muqaddimaning bir turi. 2. Teatrda spektakl boshlanishi oldidan ijro etiladigan ko'rinish, sahna. 3. Musiqada kantata, oratoriyalarning kirish qismi.
Pesa	- 1. Teatrda qo'yish uchun mo'ljallangan dramatik asar. 2. Yakkanavoz sozanda yoki cholg'uchilar ansambli uchun yozilgan kichik musiqa asari.
Rejissyor	- korfarmon. Teatr va kinoda dramatik yoki musiqali asarlarni sahnalashtiruvchi hamda filmni suratga olish jarayonini boshqaruvchi.
Rejissyor yordamchisi	- sahnalashtiruvchi rejissyorning tashkiliy va texnik tomondan yordamchisi.
Rejissura	- ijodiy va amaliy ish jarayoni.
Rekvizit	- teatr tomoshalarida yoki kinofilm suratga olinayotganda foydalaniladigan, spektakl davomida sahnada bo'ladigan, aktyorlar olib chiqadigan buyumlar.
Remarka	- dramatik asar matnida muallif tomonidan beriladigan turli

	izohlar.
Repertuar	- 1. Teatr, kontsert, estrada va sh.k.da ijro etiladigan asarlar majmui. 2. Biror san'atkor ijro etadigan rollar, musiqa asarlari va boshqalar majmui.
Repetitsiya	- teatr, tsirk, musiqa va sh.k. tomoshalarni ommaga ko'rsatish oldidan sinab ko'rish, mashq qilish, tayyorlash jarayoni.
Asosiy (general) repetitsiya	- tomoshabinga taqdim etilishdan oldin tayyor tomoshaday ko'riladigan eng so'nggi repetitsiya.
Rol	- aktyor tomonidan sahnada, ekranda ijro etiladigan badiiy obraz.
Sahna	- 1. Teatr binosining tomoshabinga yaxshi ko'rinadigan, aktyorlar uchun qulay bo'lgan tomosha ko'rsatiladigan qismi. 2. Pesa va spektakllardan bir ko'rinish.
Sahna arlekini	- asosiy, antrakt pardadan so'ng joylashgan, butun portalni qoplovchi, parda bilan bir xil matodan ishlangan, yuqoriga osilgan parda.
Sahna barabani	- sahna maydoning aylanuvchi qismi.
Sahna galereyasi	- sahna atrofi devorlarida joylashib o'zaro ensiz ko'priklar bilan bog'langan qurilmalar.
Sahna yorug'lik ta'sir vositalari	- sahnada yorug'likning o'zgarishi orqali va yorug'lik orqali amalga oshiriladigan (yomg'ir, qor, tuman) ta'sir vositalari.
Sahna kolosnigi	- shiftga yaqin joyga o'rnatilgan, shtanketlarni ushlab turuvchi temir o'qlar.
Sahna kulisi	- sahna yon tomoni va cho'ntaklarini berkitib turuvchi, o'ng va chap tomondan osilgan katta-katta to'g'ri to'rtburchak shaklidagi dekoratsiya matolari.
Sahnalashti-rish	- spektakl, tsirk, estrada tomoshalari va film yaratishdagi ijodiy jarayon.
Sahna maydoni	- spektakldagi voqealar kechadigan, xatti-harakat qilinadigan joy bo'lib sahnaning 2-qavatidir.
Sahnaning 1-qavati	- planshet ostidagi kenglik, unga planshetdagi lyuklar orqali tushiladi. Unda spektakllar o'tishi uchun yordam beruvchi moslama va qurilmalar joylashgan.
Sahnaning 3-qavati	- sahnaning padugadan shiftgacha bo'lgan qismi.
Sahna nutqi	- teatrda badiiy obraz yaratish, pesada g'oya, fikr, hissiyotlarni tomoshabinga yetkazishda asosiy ifoda vositalaridan biri, shu vositalarni o'rgatuvchi fan.
Sahna oynasi	- "P" shaklidagi portal devoridagi, odatda parda bilan to'silgan ochiqlik.
Sahna orqa pardasi	- kulislarni tugagan joyda, butun sahnaning ichi tomonini qoplovchi, ikki yoniga suriluvchi yoki ko'tariluvchi parda.
Sahna padugasi	- yuqoridan kulislarni birlashtirib turuvchi ensiz, xarakatsiz parda.
Sahna plunjeri	- sahna barabanining ko'tarilib tushiriladigan qismi.

Sahna super pardasi	- o‘yin pardasi. Asosiy pardadan so‘ng joylashadi. Odatda spektakl uchun maxsus tayyorlaniladi va asosiy g‘oyani targ‘ib etadi.
Sahna ta’sir vositalari	- sahnada tomosha vaqtida ishlatilib, uning tomoshaviyligi va haqqoniyligi uchun xizmat qiladigan vositalar yig‘indisi.
Sahna texnikasi	- sahna qutisi, arxitektura qurilishi, undagi jihozlar va maxsus ayrim spektakllar uchun tayyorlanadigan texnik moslamalar.
Sahna tomosha pardasi	- sahna oynasi bo‘yini kichraytirishga xizmat qiladigan, temir o‘qqa tarang tortilgan matodan iborat ko‘tarilib tushiriladigan parda. Podzor.
Sahna tryumi	- sahnaga aktyorlarning chiqib kelishi, dekoratsiyalarning “o‘sishi”ni ta’minlovchi planshet ostidagi bo‘shliq, xona.
Sahna furkasi	- sahnaning ikki tomonidan “yo‘l bo‘ylab” kirib keluvchi va chiqib ketuvchi qismi.
Sahna chirog‘i	- sahnadagi dekoratsiyalarga yordam berish, ularni alishtirish, muallif g‘oyasini yetkazish, issiq, sovuq, kunduz, kecha kabi ta’sir vositalarini hosil qiluvchi rangli chiroqlar jamlamasi.
Sahna cho‘ntagi	- karman. Sahna maydonining ikki chetida, dekoratsiyalarni qo‘yish va spektakl davomida ularni tez almashtirish imkonini beruvchi kenglik.
Sahna shovqin vositalari	- kulislar ortidan teatrdan uzoq zamonlardan beri qo‘llanilib kelinayotgan buyumlar yordamida hosil qilinadigan ovoz va ovoz vositalari (hozirda, ko‘p hollarda musiqa yozuvlaridan foydalaniladi).
Sahna shtanketi	- sahna kiyimi, dekoratsiyalar va chiroqlar o‘rnatiladigan, sahna maydoni bo‘ylab cho‘zilgan, kolosniklarga perpendikulyar o‘rnatilgan temir yoki taxtadan yasalgan ko‘tarib-tushiriladigan moslama.
Simvol	- (ramz) biror g‘oya, tushuncha va his-tuyg‘ularning shartli belgilar, ishora, yordamida ifodalanishi (kabutar – tinchlik belgisi).
Sofit	- sahnani old tomonidan va yuqoridan yoritishga xizmat qiluvchi bir necha yoritqichlardan tuzilgan osma moslama.
Spektakl	- teatrning ijodiy jamoasi tomonidan sahnaga qo‘yilgan teatr tomoshasi.
Stol atrofida o‘qish	- pesa ustida boshlang‘ich ish bo‘lib, unda aktyorlar stol atrofida o‘tirib o‘z obrazlarini ovoz orqali yaratadilar va qahramon xarakteri ishlanadi.
Suflyor	- aktyorga rolining so‘zlarini aytib berib turuvchi teatr xodimi.
Stsenariy	- asar tuzilmasi. Mahalliy dalillarga asoslanib yozilgan bo‘lib, to‘laqonli badiiy asar.
Syujet	- badiiy asarning asosiy mazmuni va undagi voqea yoki o‘zaro uzviy bog‘langan va ketma-ket rivojlanib boradigan voqealar

Taqlid	yig'indisi, tasviriy san'atda tasvir buyumi. - xalq teatrida aktyor o'yini uslublaridan biri, hayotdagi aniq kulguli voqea, xatti-harakat qiliq, mimika, tovush va sh.k.larning qiziqchi va masxarabozlar tomonidan ijodiy o'zlashtirilishi.
Teatr	- spektakl qo'yilishi uchun mo'ljallangan bino.
Teatr kostyumi	- tomoshabin va aktyorga bo'layotgan voqea va davrni tushunishga, uning ruhiga singdirishga yordamlashuvchi muallif g'oyasini ochib beruvchi kiyim, parik va grimlar.
Teatrlashtirilgan ommaviy tomoshalar	- noan'anaviy sahnalarda o'tkaziladigan biror mavzu yoki sanaga bag'ishlangan teatr elementlari bilan boyitilgan katta omma ishtirok etadigan tadbir.
Temp	- 1. Musiqa asarini ijro etishdagi tezlik darajasi. 2. Ishdagi, harakatdagi sur'at, tezlik.
Tragediya	- qahramonning biror odamga, tuzumga, hayotga yoki o'z-o'ziga qarshi kurashi aks etgan jismoniy yoki ruhiy halokati bilan yakun topuvchi fojeaviy sahna asari. Dramaturgik janr. Yunoncha "echki qo'shig'i".
Tragikome-diya	- chuqur dramatism xarakterlariga ega bo'lgan komik qarama-qarshiliklar asosidagi, ham tragediya, ham komediya elementlarini o'z ichiga olgan dramatik asar.
Etyud	- 1. Tasviriy san'atda biror narsaning o'ziga, asliga qarab ishlangan, odatda biror katta asar yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan dastlabki rasm, eskiz va sh.k. 2. Ijrochilik mahoratini oshirish uchun yozilgan musiqaviy pesa, virtuoza xarakterdagi uncha katta bo'lmagan musiqaviy asar. 3. Teatr pedagogikasida aktyorlik texnikasini rivojlantirish va takomillashtirish uchun xizmat qiluvchi janr. Hayotiy haqiqat asosida harakatga asoslangan, kam so'zli, diologsiz, dramaturgiya komponentlarini mujassam etgan kichik ko'rinish. 4. Uncha katta bo'lmagan adabiy, ilmiy yoki falsafiy ocherk.
Yumor	- voqealarni kishilarning xakteri va xatti-harakatidagi turli kamchiliklarni, zaif tomonlarni beg'araz hajv qilish, hazilomuz, kulguli tasvirlash.
Yarus	- teatrdagi tomosha zalining orqa, yon devori bo'ylab joylashgan o'rindiqli balkoni.
Qiziqchi	- o'zbek xalq qiziqchilik teatrining aktyori.
Havaskorlik teatri	- teatr san'ati bilan asosiy mashg'ulotlardan tashqari shug'ullanadiganlar teatri.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor". T.: "O'zbekiston". 2009.
3. I.A.Karimov. "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari". T.: "O'zbekiston". 2009.
4. **I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.**
5. I.A.Karimov. "Milliy teatrimiz – iftixorimiz". Toshkent shahrida Akademik Drama teatri yangi binosining ochilish marosimida so'zlagan nutqi. 2001 yil 30 avgust.
6. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimai. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
7. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: "Yangi asr avlodi". 2009.
8. V.Q.Rustamov. "Ommaviy bayramlar rejissurasi". T.: TDMI bosmaxonasi. 2009.
9. A.Rasulova. "Sahna nutqi". T.: "Musiq". 2009.
10. **Ashurova M. H. Qo'g'irchoq teatrida sahnaviy obraz yaratishning asosiy yo'nalishlari. –T., 2006.**
11. **Ashurova M.H. Qo'g'irchoq teatri aktyori bo'limi talabalarida qo'g'irchoqning badiiy ifodalash hususiyatini tarbiyalash. –T., 2006.**
12. **Ashurova M.H. Qo'g'irchoq teatri san'ati aktyorlik maktabi. –T., 2007.**
13. T.Tursunov. "O'zbek teatri tarixi". T.: 2008.
14. S.Tursunboyev. "Jahon teatri tarixi". T.: "Fan va texnologiya". 2008.
15. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
16. T.Bayandiyev., T.Islomov. "Jahon teatri tarixi". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
17. X.Abdullayev, U.Xasanov. "Estetika". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
18. M.Muhamedov. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
19. N.Ikromova. "Ommaviy bayramlar tarixi". T.: 2008.
20. J.Shukurov. "Ommaviy bayramlarda musiqiy bezak". T.: 2008.
21. G.Narimonova. "Raqs san'ati". T.: 2008.
22. V.Rustamov. "Ommaviy bayramlar rejissurasi". T.: 2008.
23. V.Rustamov. "Xalq teatri rejissurasi". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
24. F.Jalilova. "Grim". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
25. A.To'laganov. "Sahna nutqi". TDSI bosmaxonasi. T.: 2008.
26. O'.Nurmuhammedova. "Sahna nutqi". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
27. R.Nurmuhammedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar". T.: "Istedod" jamg'armasi. 2008.
28. F.Ahmedov. "Ommaviy tadbir va bayramlar rejissurasi va aktyorlik mahorati". T.: "Cho'lpon". 2007.
29. M.Ismoilov. "Rejissura va aktyorlik mahorati bo'yicha o'tkaziladigan amaliy mashqlar" T.: O'z RFAAK bosmaxonasi. 2007.

30. M.Ismoilov. "Ommaviy bayramlarda badiiy bezak". T.: O'z RFAAK bosmaxonasi 2007.
31. M.Ismoilov. "Qiyofa yaratuvchi musavvir". T.: O'z RFAAK bosmaxonasi. 2007.
32. J.Mahmudov. "Sahna kompozitsiyasi alifbosi". T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. 2006.
33. E.Konorova. "Ritmika". Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. T.: 2006.
34. N.Azizxo'jayeva. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat". T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. 2006.
35. J.Mahmudov. "Aktyorlik mahorati". T.: "Bilim". 2005.
36. A.Ismoilov. "Sahna qilichbozligi". T.: TDSI nashriyoti. 2005.
37. J.Mamatqosimov. "Teatrlashtirilgan ommaviy tadbirlar". T.: 2004.
38. M.Abduqunduzov. "O'zbek teatri namoyondalari". T.: 2004.
39. M.Ismoilov. "Sahna pardozi". T.: 2004.
40. T.Tursunov. "Turg'un Azizov". T.: "Yangi asr avlodi". 2004.
41. M.Rahmonov., M.To'laxo'jayeva., I.Muxtorov. "O'zbek Milliy Akademik drama teatri tarixi". T.: 2003.
42. M.Qodirov. "O'zbek teatri tarixi". T.: "Ijod dunyosi". 2003.
43. H.Abdusamatov. "Sahna sardori". "Sharq" nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2003 y.
44. A.Nosirova. "Jonli so'z san'ati". T.: TDSI bosmaxonasi. 2003.
45. U.Qoraboyev. "O'zbek xalqi bayramlari". T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2002.
46. J.Dushamov. "Ommaviy tadbirlar rejissurasi". T. G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 2002.
47. "Istiqlol va milliy teatr". To'plam. T.: "Yangi asr avlodi". 2002.
48. O'.Shokirov., F.Ashrafiy., I.Shokirova. "O'zbekiston madaniyati namoyandalari". T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. 2001.
49. B.Shodiyev. "Navro'z bayrami" (tarixiy yo'li va qayta tiklanishi). T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. 2001.
50. M.Qodirov. "Navoiy va sahna san'ati". T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. 2000.
51. H.Abdusamatov. "Drama nazariyasi". T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 2000.
52. Sh.Rizayev. "Jadid dramasi". "Sharq" nashriyot-matbaa kontserining Bosh tahririyati, 1997.
53. Sharafiddin Ali Yazdiy. "Zafarnoma". T.: "Sharq" nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 1997.
54. O.Rizayev. "Nabi Rahimov". T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1997.
55. M.Qodirov. "Tomosha san'ati o'tmishidan lavhalar". T.: "Fan" 1993.
56. M.Ismoilov. "Sahnaviy qurol-yarog' va liboslar bilan ishlash". T.: 1990.

57. M.Qodirov. "Sahnamiz lochinlari". T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1986.
58. Q.Xo'jayev. "Sahnaga yo'l". T.: "O'qituvchi". 1982.
59. Aristotel. "Poetika". Ruschadan M.Mahmudov va U.To'ychiyevlar tarjimai asosida. T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1980.
60. M.Qodirov. "O'zbek teatri an'nalari". T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1976 y.
61. M.Rahmonov "O'zbek teatri. Qadimiy zamonlardan XVIII asrga qadar". T.: "Fan" 1957.
62. K.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimai. T.: "Toshkent" badiiy adabiyot nashriyoti. 1965.
63. Miyon Buzruk Solihov. O'zbek teatri tarixi uchun materiallar. T.: 1935.
- 64. "Teatr" adabiy-badiiy, axborot-reklama jurnali.**
65. ZiyonET
66. <http://www.tsic.uz>
67. <http://www.usia.uz>
68. <http://www.teatr.ru>
69. <http://www.uzbekteatr.skm.uz>
70. <http://stanislavsky.by.ru>
71. <http://www.teatr-estrada.ru>
72. teatr.com
73. <http://www.aktor.ru>
74. <http://www.meyerhold.ru>
75. <http://www.mxat.ru>

O'zbek tilidagi adabiyotlar ro'yxati

Muallif	Adabiyot nomi
---	Xavaskorlar saxnasi
---	San'at saodatim
---	Xavaskorlar saxnasi
---	Suz ma'suliyati
Abdulla S	Tanlangan asarlar
Abdulla S	Toxir va Zuxra
Abdusamato'v X	Drama nazariyasi

Avaz K.	Jaxannam kushigi
Avaz Komil	Xiva dilbandi
Azimov I	Saylanma
Azimov I	Dramalar
Azimov S	Yulduzlar jamoli
Alp Jamol	Saylanma
Alp Jamol	Saylanma
Alp Jamol	Saylanma
Alp Jamol	Saylanma
Alp Jamol	Saylanma
Alp Jamol	Achchikni - Achik kesar

Ananyev A.A.	Pyesalar
Bayron J.G.	Saylanma
Biryukov N	Chayka
Boboyev M.	Yoshlik chogim-oltin chogim
Bobojon R.	Komediyalar
Bobojon R.	Pyesalar
Bobojon R.	Yusuf va Zulayxo
Boshbeko v SH.	Eshik kokkan kim buldi?
Gete I.V.	Faust
Gogol N.V.	Revizor
Gorkiy M.	Pyesalar
Gorkiy M.	Pyesalar
Dante A	Duzax
Yokubov O.	Pyesalar
Ibroximov A	Birinchi busa
Ibroximov A.	Tusmol
Ismoilov U.	Tanlangan asarlar
Isfandiyor	Mezon
Karim M.	Insonlikka nomzod
Karimov M.	Diydor
Kaxxor A.	Ogrik tishlar
Korneych ukA.	Pyesalar
Lermonto v M.YU	Dramalar
Matjon O.	Ardaxiva
Matjon O.	Yonayotgan daraxt
Matrizoye v K.	Kasam va vijdon

Muxtor A.	Tong bilan uchrashuv
Nazarov U.	Uzgalar uchun
Nazarov Uchkun	Uzgalar uchun
Nosov N	Pyesalar
Oymirzay ev J.	Oygul va Obod
Olimjon X.	Pyesalar
Oripov A	Soxibkiron
Oripov A	Soxibkiron
Ostrovski y A.N.	Kambagallik ayb emas
Ostrovski y A.N.	Serdaromad joy
Oxundov M.F.	Tanlangan asarlar
Pogodin N.	Miltikli kishi
Raxmono v B	Pyesalar
Raxmono v B	Baxor arafasi
Rizayev A	Jadid dramasi
Rizayev A	Saxna ma'naviyati
Rizayev SH	Jadid dramasi
Samandar E.	Jaloliddin Manguberdi
Safarov N.	Tanlangan asarlar
Safarov N.	Tanlangan asarlar
Safarov N.	Pyesalar
Safarov N.	Shark tongi
Sa'dulla SH.	Ikki bilaguzuk
Simonov K.	Rus masalasi
Sobirov T.	Kaydasan ,xayot!
Sofronov A.	Pazanda
Sulton I.	Istexkom

Sulton I.	Dramaturgiya
Sulton Izzat	Noma'lum kishi Shoir kalbi
Toshev N	Jaloliddin Manguberdi
Tuygun	Muxabbat
Tuygun	Pyesalar
Tuygun	Baxodir
Tuygun	Baxodir
Tuygun	Muxabbat
Tuygun	Pyesalar
Uygun	Abu Ali Ibn Sino
Uygun	Pyesalar
Uygun	Tanlangan asarlar
Uygun	Pyesalar
Uygun	Tanlangan asarlar
Uygun	Tanlangan asarlar
Uygun	Zebuniso
Umarbeko v U	Saylanma
Fatxullin Z.	Tanlangan asarlar
Fatxullin Z.	Tanlangan asarlar
Fatxullin Z.	Tanlangan asarlar
Fatxullin Z.	Tanlangan asarlar
Fatxullin Z.	Tanlangan asarlar
Fatxullin Z.	Pyesalar
Fitrat	Kiyomat
Fitrat	Tanlangan asarlar
Fitrat	Tanlangan asarlar
Fitrat	Tanlangan asarlar
Fitrat	Chin sevish
Fonvizin D.I.	Dumbul boyvachcha
Xaimov Y.	Daxri
Xamza	Saylanma

Xamza	Asarlar
Xamza	Boy ila xizmatchi
Xamza	Boy ila xizmatchi
Xamza	Saylanma
Xikmat N	She'rlar.Poema,Pyesa
Xikmat N	Bir sevgi afsonasi
Xe Szin-Chji	Sochi okargan kiz
Chexov A.P.	Pyesalar
Chexov A.P.	Ok chorlok
Chexov A.P.	Tanlangan asarlar
Chexov A.P.	Chinovnikning ulimi
Chulpon	Yana oldim sozimni
Chulpon	Asarlar
Shayxzoda M.	Mirzo Ulugbek
Shayxzoda M.	Mirzo Ulugbek
Shayxzoda M.	Asarlar
Sharipov SH. i dr.	Suz mulkining sultoni
Sharipov SH. i dr.	Suz ma'suliyati
Shukrullo	Ugrini karokchi urdi
Shukrullo	Tanlangan asarlar
Shuxrat	Besh kunlik kuyov
Yakubov O	Pyesalar
Yashin K.	Pyesalar
Yashin K.	Drami
Yashin K.	Adabiy makolalar. Ssenariy
Yashin K.	Pyesalar,insseniroyka,xikoyalar,ocherk va maklalar
Yashin K.	Tanlangan asarlar.She'rlar va pyesalar
Yashin K.	Asarlar.Dramalar.Muzikali dramalar.Adabiy ssenariy

Yashin K.	Asarlar. Dramalar
Yashin Komil	Pyesalar
Yashin Komil	Tanlangan asarlar.Pyesalar
Yashin Komil	Inkilob tongi
Yashin Komil	Pyesalar
Yashin Komil	Asarlar.Adabiy makolalar
Yashin Komil	Asarlar.Adabiy makolalar.Publitsistika
Yashin Komil	Asarlar.Tarjimalar
Yashin Komil	inkilob tongi

Rus tilidagi adabiyotlar ro'yxati

Abashidze G.	Dve pyesi
Abdulla S.	Mukimi
Abdullin A.	Trinadsatiy predseatel.
Abdullin A.	Ne zabivay menya,solnse.
Ablesimov A	Melnik koldun,obmanshik i svat.
Aduv N.	Tabachniy kapitan
Azernikov V	Professional jizni.
Azernikov V	Otpusk za svoy schet
Azimzade Y.	Anadjan.
Azimov S.	Aysha
Azimov S.	YA viju zvezdi
Azimov S.	YA viju zvezdi
Aysberg I.	Posledniy gumanist
Aksenov I.A.	Yelisavetinsi
Aksirov Z.	Pesnya Daxanago
Alekseyev A.	YA i moi družya
Aleksin A	Zvonite i priyezjayte
Aleshin S.	Tema s variatsiyami
Aleshin S.	Pyesi
Aleshin S.	Tema s variatsiyami

Aleshin S.	Yesli... i drugiye pyesi.
Aleshin S.	6 pyes.
Alibegova N.	Maski
Aliger M.	Skazka o pravde
Alimdjan X.	Mukanna
Al D.	Dialog
Al D.	Pravdu! Nichego, krome pravdi!!
Andreyev L.	Gaudeamus
Andreyev L.	Dramaticheskoye proizvedeniya
Andreyev L.	Dramaticheskoye proizvedeniya
Andreyev L.	Rasskazi.Satiricheskoye pyesi.Felyetoni.
Andreyev P.	Padeniye i velichiye
Andreyev P.	Yesli vrag ne sdayetsY...
Andronikov I.	K muzike
Ankilov N.	Soldatskaya vdova
Annenskiy I.	Stixotvoreniya i tragedii
Antokolskiy A.	Velikani s ulitsi Prazdnikov
Antokolskiy A.	Mi-nevidimki!
Antokolskiy A.	Krasnaya gvozdika
Antokolskiy P	Visokoye solnse
Antokolskiy P	Teatr
Anuchina YE.,Romova N.	Komnata na solnechnoy storone
Apushkin Y.	Teatr
Apushkin Y.	Pyesi
Apushkin Y.	Fakeli
Apushkin Y.	Sin Elladi
Apushkin Y.	Yaltinskaya osen
Apushkin Y.	Obrazi i sudbi
Apushkin Y.	Zapovednoye
Arbuzov	Pyesi
Arbuzov	Drami
Arbuzov	Teatr
Arbuzov	Pyesi
Arbuzov	Tanya
Arbuzov	Tanya
Arbuzov	Vibor.Sbornik pyes

Arbuzov	Godi stranstviy	Baldano N.	Pyesi
Arbuzov	Nakanune	Baratashvili M.	Strekoza
Arbuzov	Domik na okraine	Barsegyan A.	Slomanniy kabluk
Arbuzov	Yevropeyskaya xronika	Bakterev I.	Polkovodets Suvorov
Arbuzov	Vecherniy svet	Belov V.	Tri pyesi
Arbuzov	Dvenadsatiy chas.	Berggols O.	Pyesi i ssenarii
Arbuzov	Poteryanniy sin	Bill-	Izbrannoye
Arbuzov	Shestero lyubimix	Belotserkovskiy V.	
Arbuzov A.	Izbrannoye	Blauman R.	Pyesi
Argun A.	Pesn o serdse	Blauman R.	Pyesi
Ardov V.	Po pamyati i s naturi	Blök A.	Lirika.Teatr
Ardov V.	Nash stadion	Blök A.	Teatr
Arkanov A.	Toreador	Blök A.	Teatr
Arkanov A.	Malenkiye komedii bolshogo doma	Bobrov E.	Berendeyevo ozero
Arutyunyan J.	Perekrestok	Bomont F.	Ritsar plameneyushego pestika
Arutyunyan J.	Za golovu - pyatdesyat millionov	Bondareva YE.	Sergey Lazo
Arutyunyan S	Tolko chelovek xodit pryamo	Bondareva YE.	Bespokoynoye serdse
Auezov M.	Abay	Bondarenko F.	Kak zakalyalas stal
Afinogenov A.N.	Pyesi	Borovik G.	Intervyu v Buenos-Ayrese
Afinogenov A.N.	Izbrannoye	Borovik G.	Agent 00
Afinogenov A.N.	Pyesi	Boryan G.	Pyesi
Afinogenov A.N.	Pyesi	Braginskiy E.	Igra voobrajeniya
Afinogenov A.N.	Pyesi	Braginskiy E.	Raskritoeye okno
Afinogenov A.N.	Mashenka	Braginskiy E., Ryazanov E.	Ironiya sudbi, ili s legkim parom
Afinogenov A.N.	Nakanune	Braginskiy E., Ryazanov E.	Soslujivsi
Afinogenov A.N.	Strax	Brausevich L	Goryashiye parusa
Afinogenov A.N.	Izbrannoye	Brik O., Leonidov O.	Yevgeniy Bazarov
Afinogenov A.N.	Strax	Brodele A.	Uchitel Straume
Afruz D.	Ot schastya nikto ne umiral	Brodele A.	Vesna v sele Rechnom
Axundov M.	Izbrannoye	Brushteyn A.	Pechal moyey zemli...
Axundov M.	Izbrannoye	Brushteyn A.	Xijina dyadi Toma
Axundov M.	Obmanutiye zvezdi	Brushteyn A.	Tristan i Izolda
Babkin P.I.	U domashnego ochaga	Brushteyn A.	Pyesi
Baydjiyev M.	Mi-mujchini	Brend M.	Beskoristnaya pomosh
Baydjiyev M.	V subbotu vecherom	Buachidze K.	Tolko komedii
Baydjiyev M.	Mi-mujchini	Buachidze K.	Komedii

Buachidze K.	Tolko komedii	Viyese S.	Raynis i Aspaziya
Budansev S.	Kolleksiya mednix monet	Vilde E.	Nepostijimoye chudo
Bukov YE.	Dunay, nespokoyniye vod	Viner A.B.	Podnyataya selina
Bukov YE.	Bep i Dep	Vinnikov N.	Sam - vosem. Komedii
Bulgakov Valentin Fedorovich	Pyesi 1920-x godov	Vinnikov N.	Pyesi
Bulgakov Valentin Fedorovich	Pyesi	Vinnikov N.	"Kogda svetet akatsiya" i drugiye komedii
Bulgakov M.	Pyesi	Vinnikov N.	"Ilyushka smeyetsya" i drugiye komedii
Bulgakov M.	Dni Turbinix. Posledniye dni (A.S.Pushkin)	Viola CH.	Ne vozvrashaysya, Ilda!
Bulgakov M.	Drami i komedii	Virta N.	Pyesi
Bulgakov M.	Pyesi 1920-x godov	Virta N.	Dramaticheskoye proizvedeniya
Burunov K., Amanov B.	Keymir kor	Virta N.	Zemlya
Burilichev V.	Bremya slavi	Virta N.	Pyesi
Bes G.	Mir nachinayetsya s menya	Vitarskiy N	Perviy den otpuska
Vaganov N.	Nasledstvo	Vitarskiy N	Kaska
Vagarshyan V.	David Sasunskiy	Vitarskiy N	Niti jizni
Vagner Y.	Druzya	Vitarskiy N	Pesnya izdaleka
Vagner N.	Morskaya drujba	Vitkovich V., Solovyev L.	Zabavniy skandal
Vakeli I.	Pyesi	Vishnevskiy V.	Izbrannoye
Valt V., Gippius N.	V nachale puti	Vishnevskiy Vs.	Izbrannoye
Vampilov A.	Izbrannoye	Vishnevskiy Vs.	Izbrannoye
Vampilov A.	Izbrannoye	Vishnevskiy Vs.	Dramaturgi Y. Izbrannoye
Vampilov A.	Proshaniye v iyune	Vishnevskiy Vs.	Pyesi
Vampilov A.	YA s vami. lyudi	Vlasov P.	Belaya derevnya
Vanag Y.	Vstrecha na beregu	Vodopyanov M.	Mechta
Vasilenok YE.	Korolevskiy gambit	Vodopyanov M., Laptev Y.	V-62
Vasilyev V., Romanovich I.	Liricheskaya podmoskovnaya	Voytexov B., Lench L.	Pavel Grekov
Vasilyev V.	Obiknovennaya istoriya	Volkov A.	Kseniya
Vasilyev I.	Novogodniy vecher	Volodarskiy E.	Bertold Oppengeym
Vasilyev-Severyanin P.V.	Galileo Galiley	Volodarskiy E.	Pyesi
Vaxit X.	Yesli lyubov nastoyashaya	Volodin A.	Dolgi nashi
Vashensev S.	Naxodka	Volodin A.	Portret s dojdem
Vezirov N.	Izbranniye proizvedeniya	Volodin A.	Osenniy marafon
Veysler A.L.	Den-denskoy	Volodin A.	Mos strashaya sestra
Veysler A.L.	Pyesi	Volodin A.	Dlya teatra i kino
Vetemaa E.	Pyesi	Volchek Y.	Zaglyanut v kolodets

Volkenshteyn V.	Spartak	Gladkov A.	Davnim-davno
Volkenshteyn V.	Spartak. Noviy Prometey	Glazova N.	Volchitsa
Volskiy V.	Pyesi	Glazova N.	Nelyubimaya jena
Vorfolomeyev M.	Zanaveski		Pyesi dlya
Vorfolomeyev M.	Motivi. S Novim godom	Glebov A.	samodeyatelnogo teatra
Vsevoljskiy	Suroviye vremena	Glebov A.	Izbranniye pyesi
Vsevoljskiy	Molodost marshala	Glebov A.	Zolotiye berega
Vurgun S.	Vagif	Glebov A.	Konsultatsiya
Vurgun S.	Vosxodit solnse	Glebov A.	Inga
Gabbe T.	Gorod masterov	Glebov A.	Poljizni tomu nazad
Gabbe T.	Gorod masterov	Glebova T.	Neschastniy brak
Gabrilovich YE., Yegorov M.		Glova A.	Drami i komedii
	Bratya	Glova A.	Pushkin
Gayda rA	Timur i yego komanda	Gogol N.V.	Revizor
Gaydayenko I., Berkun I.		Gogol N.V.	Revizor
	Za gorizontom	Gogol N.V.	Revizor
Gaydovskiy G.	Kabani	Gogol N.V.	Izbranniye proizvedeniya
Galan YA	Lyubov na rassvete	Gogol N.V.	Revizor
Galan YA	Izbrannoye	Gogol N.V.	Izbranniye sochineniya
Galan YA	Pyesi	Gogol N.V.	Revizor
Galich A A	Poxodniy marsh	Gogol N.V.	Revizor
Galich A.	Generalnaya repetitsiya	Gogol N.V.	Revizor
Gal Y.	Sin	Gogol N.V.	Revizor
Gamzatov R.	Goryanka	Gogol N.V.	Revizor
Gansovskiy S F	Lyudi etogo chasa	Gogol N.V.	Revizor
Garin N.	Derevenskaya drama	Gogol N.V.	Revizor
Garin N.	Rasskazi i pyesi	Gogol N.V.	Pyesi
Gelman A I	Pyesi	Gogol N.V.	Revizor
Gelman A I	Mi, nijepodpisavshiyesY.	Golikov P.	Budni
Gelman A I	Pyesi	Golichnikov	Delo o dushax
Geraskina L.	Pyesi	GolliI.	Gelo Sebexlebskiy
German Y.	Za tyuremnoy stenoy	Golovachev V., Lashilin B.	Narodniy teatr na Donu
German Y.	Sestri		
German Y.	Temnoy osenney nochyu	Golosovskiy I M	Xochu verit
GernetN.,Yagdfeld G.		Golubev V	Dorogoy podarok
	Katya i chudesa	Golubev V	Previshe vsego
Gertenyevev A.	Rabi i bari	Goldfeld V.	Dobroye slovo
Getsadze A.	Drami i komedii	Goldfeld V.	Ivan-da-Marya
Gindin M.,Ryabkin G.		Goldfeld V.	Ivan da Marya
	V obyektive	Gorbatov B.	Yunost otsov

Gorbatov B.	Yunost otsov		Vospominaniya
Gorbatov B.	Pyesi		sovremennikov
Gorbunov I.F.	Sseni iz gorodskoy jizni	Griboyedov A.S.	Sochineniya
Gorin G.	Komicheskaya fantaziya	Griboyedov A.S.	Gore ot uma.
Gorobiy F.	Zdes mnogo solnsa	Grigoryev P.	Doch russkogo aktera
Gorkiy A.	Rasskazi. Pyesi	Grigulis A.	Glina i farfor
Gorkiy M.	Pyesi	Grin E.	Veter s yuga
Gorkiy M.	Na dne.Yegor Bulichov i drugiye	Gritsyus A.	Jarkoye leto
Gorkiy M.	Pyesi	Groxal L.	Svatovstvo
Gorkiy M.	Pyesi	Grushas Y.	Tayna Adomasa Brunzi
Gorkiy M.	Pyesi	Grushas Y.	Tayna Adomasa Brunzi
Gorkiy M.	Pyesi	Grushas Y.	Lyubov, djaz i chyort
Gorkiy M.	Pyesi	Gubarev V.	Sarkofag
Gorkiy M.	Vragi	Gubarev V.	"Poyexali!" Osobiy polet
Gorkiy M.	Dachniki	Gubarev V.	Velikiy volshebnyk
Gorkiy M.	Na dne	Gubarev V.	Barishnya
Gorkiy M.	Pyesi	Gubarev V.	Pavlik Morozov
Gorkiy M.	Na dne	Gulbis X.	Odinokiy pilayushiy klen
Gorkiy M.	Pyesi i ssenarii	Gullakyan A.	Na zare
Gorkiy M.	Pyesi		Dramaticheskiye
Gorkiy M.	Rasskazi.Pyesi.Mat.	Gumilev N.S.	proizvedeniya.Perevodi.Statii
Gorkiy M.	Pyesi	Gusev V.	Pyesi
Gorkiy M.	Sobraniye sochineniy	Gusev V.	Sochineniya
Gorkiy M.	Sobraniye sochineniy	Gusev V.	Sochineniya
Gradov G.	Opasnoye zadaniye	Gusev V.	Tvoya pesnya
Gradov G.	Opasnoye zadaniye	Gusev V.	Ivan Ribakov
Gradov P.	Priznaniye v lyubvi	Guseyn M.	Djavanshir
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Gyandjali N.	Komedii
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Gyandjali N.	Komedii
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Davidov I.	Chujaya volya
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Dadiani SH	Pushkin v Gruzii
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Danilov A.	Komissar militsii
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Dar D.	Doroga mechtaniy
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Daraseli V.	Tri pyesi
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Dvoretzkiy I.	Pyesi
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Dvoretzkiy I.	Veranda v lesu
Griboyedov A.S.	Gore ot uma	Dvoretzkiy I.	Trassa
Griboyedov A.S.	Sochineniya v stixax	Devyatov D.	Pyesi
Griboyedov A.S.	Sochineniya	Delendik A.	Greshnaya lyubov
Griboyedov A.S.	Sochineniya	Delendik A.	Greshnaya lyubov

Demirchyan D.	Xrabriy Nazar
Derjavin V.	Mujestvo
Derjavin V.	Kvinchento/Prometey/
Djabarli	Almas
Djabarli	Sevil
Djimiyevev G.	Cherniye tuchi

MA'RUZA VA AMALIY MASHG'ULOTLAR MATNI

Mavzu: Teatr va qo'g'irchoq san'atining o'ziga xos xususiyatlari

Reja:

1. Teatr – jamoa san'ati
2. Teatr – sintetik san'at
3. Teatr etikasi
4. Rejissyor san'atining asosiy xususiyatlari va uning teatrdagi o'rni

Teatr va qo'g'irchoq san'atining o'ziga xos xususiyati avvalo shundaki, bu yerda san'at asari – spektakl – dramaturg, aktyor, rejissyor, sozanda, rassom, pardozi kabi ko'plab mutaxassislarning jamoaviy izlanishi natijasida tug'iladi. Shundan teatrnı jamoaviy san'at deydilar. Bu yerda ijodkorlarning har birining san'ati alohida-alohida ko'rinib tursa-da, ular rejissyorning niyati doirasida o'zaro uyushib g'oyaviy-badiiy yaxlit spektakl yaratishga qaratilgan bo'ladi. Spektakl turli san'atlarning o'zaro mushtarakligi (sintezi), uyg'unligi asosiga qo'rilganligi uchun teatr-sintetik san'at hisoblanadi.

Teatrdagi uning boshqa biron san'atga o'xshamasligi, ya'ni, o'ziga xosligini belgilovchi ijodkor – bu aktyordir. Badiiy bezak, musiqa va boshqa ifoda vositalari aktyorning zarur holatga kirib obraz yaratishiga xizmat qiladi. Agar ular alohida-alohida o'zicha ajralib qolsa, vaziyat yaratish, aktyorning ochilishiga bo'yın egdirilmagan bo'lsa, unda spektakl butunligiga putur yetadi, aktyor ham sahnaviy ifoda imkoniyatlaridan tegishli foydalana olmaydi.

K.S.Stanislavskiy sisteması va teatr adabiyotlarida aktyorlik san'atida shartli ravishda ikki xil aktyorlik maktabi mavjudligi e'tirof etilgan: taqlidiy san'at va kechinma san'ati. Har ikki maktabda ham aktyor rol ustida sabot bilan ishlaydi, o'z iqtidoriga yarasha obraz yaratadi. Taqlidiy maktab aktyori rolini har safar takrorlagani holda, kechinma san'ati aktyori har safar o'z rolini birinchi bor aynan shu lahzada tug'ilayotgan rol tarzida ijro etadi. Boshqacha izohlaydigan bo'lsak, taqlidiy aktyor tayyor natijalarni namoyish qiladi, kechinma maktabi egasi esa har spektaklda beixtiyor, o'z-o'zidan tug'iluvchi jonli ijodiy jarayonni ko'rsatadi. Kechinma maktabi aktyori sahnada huddi hayotdagidek chinakamiga ko'rishi, eshitishi, sezishi, fikrlashi va shu asosda spektakl ishtirokchilari bilan munosabat va harakatga kirishi kerak.

San'at institutimizdagi aktyorlik ta'limi shu kechinma maktabi asosiga ko'rilgan. Kechinma maktabi ta'limida tarbiya ko'rgan aktyor boshqa yo'nalish va turlicha janrlarda ham o'z iste'dodini namoyon eta oladi. Sababi u shu maktab tufayli organik harakat qilish ko'nikmalarini orttirgan bo'ladi. Organika, ya'ni o'zaro uyg'unlik, tabiiylik sahna ijrochiligining har qanday turi uchun zamin bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotda so'z, musiqada tovush orqali obraz yaratiladi. Teatrdagi esa xatti-harakat obraz yaratishning manbai hisoblanadi. Xatti-harakat – bu spektakl voqeasini tomoshabinning ko'z o'ngida va shu lahzada sodir bo'lishi demak.

Sizga yaxshi tanish bo'lgan Yevropa tipidagi professional teatrning yuzaga kelganiga ikki yarim ming yildan oshdi. San'at turlarining, shu jumladan teatr san'atining yuzaga kelishi, insonning shu dunyoda yashashi (yaxshi yashashi) uchun kurashi bilan bog'liqdir. Teatr san'atining Dionis bilan bog'liq eng qadimgi (antik) marosimlari ham, undan keyingi taroqqiyot bosqichlari ham faqat bir maqsad ulug' gumanistik g'oyani ya'ni insonning inson bo'lishi, uning kamoloty uchun kurashni ko'zlab kelmokda. Shu bois gumanistik teatr o'zining; Promitey, Edip, Medeya, Gamlet, Otello, Karl Moor, Ferdinand, Alisher Navoiy, Jaloliddin, Muqanna, Komilov, Amir Temur, Ulug'bek, Al Farg'oniy, Alpomish kabi minglab buyuk obrazlari orqali o'z muhlislari bo'lmish tomoshabinni ma'naviy barkamol, g'oyaviy ulug'vor, nafosatli, nazokatli, bo'lishga, vatanparvarlikka, sadoqatga, ilim-ma'rifatga intiltirib ziyo egasi bo'lishga chorlab kelmoqda. Qadimgi grek teatrini olaylik Esxil, Sofokl, Yevripid va Aristofanlar o'zlarining ulug'vor tragediyalari, ijtimoiy o'tkir komediyalari orqali eng avvalo el-yurt manfaati, tinchligi, farovonligi g'oyasini, bir so'z bilan aytganda vatanparvarlik g'oyasini ilohiy darajaga ko'tarib kuylaganlarini bilamiz. Ulug' Shekspir va uning o'tmishdoshlari, Moler, Shiller, Pushkin, Chexov, A.Qodiriy, M.Shayxzoda, H.Olimjonlar tasvirda noziklashib inson kamoloti uchun halal berayotgan, uning oyog'iga tushov bo'layotgan zararli illatlarni ayovsiz fosh etish orqali insonni yaxshilikka, mehr-oqibatta, sahovatga, sadoqatga, to'xtovsiz mukammallashishga chaqirdilar. O'zbek teatrining otasi M.Behbudiy va boshqa o'zbek jadidlari, XX asr o'zbek madaniyatining eng yirik dramaturglari, rejissyorlari, aktyorlari jaxonda eng ilg'orlardan bo'lgan teatr yaratdilar. O'z faoliyatlari bilan o'zbek halqini taraqqiyotga, ma'naviy-ma'rifiy mukammalikka, vatanparvarlikka, chorladilar. Bu yo'lda ko'p narsaga erishildi. Shu bois O'zbek Milliy akademik drama teatri millatimizning dorilfununiga aylandi desak yanglishmaymiz.

O'zbek teatri arboblari A.Avloniy, M.Uyg'ur, Hamza, G'.Zafariy, A. Hidoyatov, Z.Qobulov, Tamarahonim, Sarahonim, Tursunoy, Nurhon kabilar hayotlari uchun havfli bo'lgan davrlardayoq elni-yurtni ma'rifati, madaniyati, ma'naviyatini uchun dadil sahnaga chiqqanlari, go'zallikka, ruhiy ozodlikka, ma'rifatga chorlaganlari haqiqiy mardlik, qahramonlik bo'lganini tushuntirib o'tirishning hojati yo'q. Nima uchun shunday qildilar? Chunki o'z yurtlari Turkistonni tenglar ichida teng ko'rishning, rivojlangan, ma'nan va moddiy boy badavlat va go'zal ko'rishni istadilar.

Undan keyingi davrlar o'zbek sahnasiga chiqqan bir necha avlod san'atkorlari, teatrning azaliy gumanistik an'anasini davom ettirib, yurt rivoji uchun hormay tolmay ishladilar. Yurtimizning hozirgi rivojlangan jamolida ularning ham ulug' mehnatlarining samarasini ko'rishimiz mumkin. Shu bois aktyor san'ati, u yaratgan obrazlar xalq uchun doimo o'rnak, ibratdir. Ular masalan, Abror Hidoyatov deganda G'ofir, Rustam, A.Navoiy, Otellolarga hos ulug' hislatlarni ko'z oldilarga keltiradilar. SH.Burhonov deganda Ulug'bek, Yalangto'sh, Sulaymon ota, Edipga xos zaxmatkashlik, fidoiylik, mardlik timsollari ko'z oldilariga keladi. Obid Jalilov, Sora Eshonto'rayeva, Lutfixonim Sarimsoqova, Zaynab Sadriyeva, Olim Ho'jayevlarni buyuk

san'atkor el-yurt uchun mehnatlari, fidoiylar ideali sifatida biladilar. Ular o'zbek xalqning haqiqiy vatanparvarlari edilar. Shunday bo'lmaganda buyuk o'zbek teatri, aktyorlik, rejissyorlik san'atlari, dramaturgiyasi yuzaga kelmagan bo'lardi. Ular ham siz kabi yosh bo'lganlar, iqtidorli bo'lganlar, o'qiganlar, san'at sirlarini tinmay egallaganlar. Yuksak natijalari esa ana shu temir intizom, ahloq-odob, chidam, sabr va toqat mevasidir. Siz aziz talabalar ulardan o'rnak olsangiz. Yurt talabiga, yurtboshimiz talabiga quloq solsangiz san'atda ulug' ustozlarning arziguli vorislari bo'lib yetishishingiz, teatr san'atimizni yanada taraqqiy ettirishingiz shubhasiz.

Shundan so'ng talabalar bilan tanishuv. Suhbat. Talabalarni kirish imtihonida ijro o'tgan etyud, monolog, masal, she'r, qo'shiqlarining ko'rigi va muhokamasi bo'lishi mumkin.

Institut tartib-qoidolari, talabalik etikasi, estetikasi haqida ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar ham maqsadga muvofiq.

San'at, shu jumladan teatr san'ati inson qalbini noziklashtirib, ma'naviy dunyosini syuyitadi, go'zallashtiradi, ezgulikka chorlaydilar. Teatr san'ati murakkab, kollektiv san'atdir. U o'z vositalari orqali inson ruxiyatiga ta'smr qiladi. Teatr san'atining eng asosiy namoyondasi, aktyor u siz teatr yo'q. U sahnaning mutloq qiroli.

Aktyor san'ati taraqqiyotida quyidagi uslubiy yo'nalishlar yuzaga kelgan.

Aktyor san'ati kishilarga boshqa biror jihat bilan tenglashtirib bo'lmaydigan onlarni hadya etadi.

"Sahnaviy shaxsiyatlilik-bu eng avvalo ruhiy qiyofadir,-deb yozadi K.S.Stanislavskiy,-bu san'atkorning o'z ijodga bo'lgan nuqtai nazaridir, bu san'atkor dunyo, odamlar va ijodga nazar soladigan badiiy nigohdir".

Aktyor – bu doimiy harakatdir, uning har bir laxzasi zohiriy evrilgilar davomidir va ayni paytda uning xususiyatini ko'rsatuvchi yangi psixologik xolatga o'tish yo'lidir. Shuning uchun aktyorning har lahzasi harakatdan iborat. Boshni egish, qovoqni uyish yoki ochish, yuzda paydo bo'lgan tabassum, hayratga ochilgan og'iz, ko'zaynokni ziyolinoma ushlab turgan panjalar yoki ikki yonga tushirib turilgan kaftlar, aktyorning muqim nazar solib turgan paytidagi norozilik yoki mehrni ifodalovchi ko'zlar-bularning barchasi harakatda bo'ladi, tinch holat ular uchun begona.

Qo'g'irchoq san'ati aktyor va tomoshabin o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri aloqa o'rnatilishini talab qiladi. Qo'g'irchoq teatri aktyori tomoshabinda yumor xissi mavjudligi, komediya obrazini albatta tushunish hislati borligini nazarda tutadi. Nuqsonlar ustidan kulish jarayoni akterni xatti-harakatga chorlashi uchun undan tomoshabin bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot o'rnatishi zarurligini talab qiladi. Nuqsonlar ustidan kulish - bu insonning ahloqiy sog'lomlashayotganidan darak beradi. Mubolag'adan foydalanayotganda qo'g'irchoq aktyori meyorini nixoyatda nozik his etishi lozim bo'ladi.

Ko'pincha qo'g'irchoq aktyorining o'ziga xosligi dramatiklik va komiklik, tragiklik va ekssentriklikni o'zaro uyg'unlashtirib yuborishida ko'rinadi. Bunga 20 asrning buyuk aktyori Charli Chaplin faoliyatini misol qilib keltirish mumkin. teatrini "bir aktyor teatri" deb nomlaydilar. Bunda bir aktyor ko'pgina qahramonlar bilan birga sahnada kichik syujetni ijro qilish huquqini

oladi. Bunda esa aktyor, birinchidan, yuqoridagi ishni a'lo darajada bajara olishi, ikkinchidan, bu aynan bir aktyorga mo'ljallangan va qiyofani tez o'zgartira olishi bilan bog'liq qo'g'irchoq janri ekanligini nazarda tutish zarur.

Qo'g'irchoq aktyori so'zsiz o'ynash san'atini ham to'la egallashi lozim. Biror so'z aytmay rol o'ynash yuksak mahoratdan dalolatdir. Aktyor pantomima orqali insonning har bir harakati va holatini, ko'p qirrali yurish-turishini ochib berishi zarur bo'ladi. Artist ijtimoiy voqelik mohiyatiga dadil kirib boradi, insoniy qiyofalar, hususiyatlarni yaratadi, xuddi hayotdagidek umumlashma va jonli shaxslarning qiyofasini vujudga keltiradi. Imkon topib aktyor so'zsiz sahnada uch daqiqali harakati bilan insonni tug'ilganidan boshlab hayotining oxirigacha bo'lgan davr haqida hikoya qilib berishi kerak. San'at hayotni aynan takrorlamaydi, o'zining vositalari yordamida qayta namoyon qiladi.

Qo'g'irchoq aktyori kasbi pantomima, nutq janrlari, qo'shiq, raqs, sirk mahorati jihatlari kabilarning barchasini o'zida jamlaydi.

Aktyorlik san'ati, tragikomediya va satira, publitsistika va lirika vositalari bilan ifodalangan fikr, dard va harakatlarning barchasi qo'g'irchoq aktyorining qudratli quroli hisoblanadi.

Qo'g'irchoq aktyori hikoya qiladi, voqeani tasvirlaydi, ommaga namoyish etadi. Tomoshabin aktyorni chin dildan tinglashga tayyor turadi. Tomoshabin aktyorga ishonadi, aktyor fikrini haqqoniyliги va adolatligiga e'tiqod qiladi, insonni ko'klarga ko'taruvchi va tanqid qiluvchi, mag'rur va kulgili har bir so'ziga ishonadi. Aktyor sahnada nimaiki gapirsa, aynan uning o'ziga tegishli bo'ladi, shaxs, san'atkor sifatida o'z fikrini ayta oladi, uning so'zlari ko'tarinki ruh, lirika, satira, insoniy kechinmalar kabilarga boy bo'ladi.

Umuman estrada ham qadimiy, ham zamonaviy janr hisoblanadi. U ham yoshlar, ham katta yoshdagilarning san'atga bo'lgan muhabbatini o'zida jamlaydi. Estrada san'ati ayniqsa yoshlar qalbiga mos tushadi, shuning uchun uning kelajagiga, yanada taraqqiy etishiga to'la ishonch bor.

Tayanch iboralar:

Teatr, estrada san'ati, san'at asari – spektakl – dramaturg, aktyor, rejissyor, sozanda, rassom, pardozi, ijodkor, xatti-harakat, etyud, monolog, masal, she'r, qo'shiq, pantomima, nutq janrlari, qo'shiq, raqs, sirk mahorati

Savol va topshiriqlar:

1. Jamoa va yakka ijod tushunchasiga izox bering?
2. Sintetik san'at tushunchasini sharxlab bering?
3. Teatr va estrada san'atining komponentlarini sanab bering?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor". T.: "O'zbekiston". 2009.

3. I.A.Karimov. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. T.: “Ma’naviyat”. 2008.
4. K.S.Stanislavskiy. “Aktyorning o‘z ustida ishlashi”. T.Xo‘jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
5. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: “Yangi asr avlodi”. 2009.
6. Zaxava B.YE «Iskusstvo aktyora i rejissyora» “Nauka” M 1967
7. Sultonov O “Kulgu shaxarchasida” “Navro‘z” T 2003
8. J.Mahmudov, X.Mahmudova. “Rejissura asoslari”. T.: O‘DSI bosmaxonasi. 2008.
9. ZiyonET
- 10.<http://www.teatr.ru>
- 11.<http://www.uzbekteatr.skm.uz>

Mavzu: Teatr etikasi

Reja:

1. K.S.Stanislavskiyning «etika» asari prinsplari
2. Ijodkorning fuqarolik pozitsiyasi

Har bir san’at bilim yurti oldida talabalar tarbiyasiga qaratilgan ikki muhim vazifa mavjuddir.

- 1.Talabani ijodkor shaxs sifatida shakllantirish.
- 2.Talabani ichki layoqatini yuzaga chiqarish.

Birinchi vazifa: bo‘lajak ijodkorni siyosiyg‘oyaviy, intizomiy, ma’naviyamafkuraviy jihatdan tarbiyalash (dunyoqarashni shakllantirish, ijodiy lazzat lahzalari, ma’naviy qiyofani shakllantirish va h.k.) yo‘li bilan amalga oshiriladi.

Ikkinchi vazifa: professional tarbiya vositasida, talaba ongida ijodkor shaxs tuyg‘usini shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Aktyorlik mahorati yuzasidan o‘tkaziladigan imtihon, mohiyatan, boshqa yo‘ldosh fan uchun ham imtihon hisoblanadi. Chunki talaba badiiy siymo yaratish jarayonida o‘z imkoniyatlarini har tomonlama namoyish etadi.

Afsuski, o‘quv jarayonida talabalar nazariy darslarga jiddiy e’tibor bermaydilar. Bunday ahvolning paydo bo‘lishiga, shubhasiz, mahorat sirlarini o‘rgatadigan o‘qituvchilar sababchidir. Chunki ular amaliy mashg‘ulotlar paytida nazariy bilimlarning qanchalik ahamiyatli ekanligini talabalarga yaxshiroq tushuntira bilmaydilar. Nazariy fanlardan saboq beruvchi o‘qituvchilar esa, o‘z navbatida, nazariya amaliyot bilan chambarchas bog‘liq ekanligini o‘z tinglovchilariga yetkaza olmaydilar.

Ko‘p yillik teatr san’ati tajribasidan shu narsa ayon bo‘ladiki, aktyorning tashqi qiyofasiga mos tushgan rol o‘rtacha ijrodan yuqori darajaga ko‘tarilmaydi. Buning sababi nimada?

Ma’lum bo‘lishicha, sahnada ijodiyg‘oyaviy fikrni tomoshabinga yetkaza olish uchun, qobiliyatli aktyor bo‘lishdan tashqari, ma’naviyamafkuraviy jihatdan yetuk, har tomonlama professional, tayyorgarlik ko‘rgan va shakllangan shaxs bo‘lish kerak ekan. Negaki, ijodkor ijodiyg‘oyaviy fikrni o‘zida tajassum

etishdan oldin, o'sha fikr uning ongida paydo bo'lishi, tafakkur ko'zgusidan o'tishi, so'ngra siymo qiyofasida namoyon bo'lishi kerak.

Bunday vazifani ado etish uchun esa, munosib tashqi qiyofaning o'zigina kifoya qilmay, ana shu darajadagi tafakkur ham suv bilan havodek zarurdir.

Bo'lg'usi aktyorlarga ta'lim berish jarayonida, ikki qutbdan birbiri tomon intilayotgan: amaliy va nazariy bilim beruvchi o'qituvchilarning o'z talabalariga, ijodiy jarayon kechadigan sahna maydonida, har ikki bilim ning uchrashishi uchun zamin yaratishlari zarur bo'ladi.

Aynan bo'lg'usi aktyorlarning ijodiy izlanishlari jarayonida har bir talaba zamonaviy siyosiyg'oyaviy bilimlarni Mustaqillik davrida jamiyat hayotida, insonlar ongida ro'y berayotgan ruhiy va mafkuraviy o'zgarishlarni chuqur anglab yetishi, his qilishi muhim ahamiyatga ega.

«Dunyo jihodgardir», — degan edi ulug' mutafakkir Mahmudxo'ja Behbudiy.

Bugungi Mustaqil Respublikamizda milliy g'oyalar bilan oziqlangan yangi aktyorlar sulolasi paydo bo'ldi va paydo bo'lmoqda. Ozod mamlakatning ozod fuqarosi, vatanparvar davlat arboblari darajasidagi san'atkorlarni tarbiyalab yetishtirish san'at oliy o'quv yurtlari o'qituvchilarining Vatan oldidagi muqaddas burchidir va bu ta'limtarbiyaning asosiy mezonini hisoblanadi.

Badiiy saviyani tarbiyalash.

Teatr maktabining asosiy va muhim vazifalaridan biri — talabalarning badiiy saviyasini shakllantirishdan iboratdir.

Har bir insonning badiiy saviyasi axloqodobi, ma'naviy qiyofasi, badiiyg'oyaviy tamoyillardan hosil bo'ladi. Ammo birgina axloqodobning o'zi shaxsning «badiiy saviyasi» yuksakligidan dalolat bermaydi. Ayrim hollarda badiiy saviya axloqodob mezonlaridan ortda qolgan bo'lishi ham mumkin. Ba'zan teatrshunoslar, badiiy asarni a'lo darajada tahlil etganlari holda, shu asarda tasvirlangan qahramonlarning badiiy saviyasini tahlil etishda ojizlik qiladilar. Bu hoi bunday teatrshunoslarning estetik dunyoqarashi ularning hayot mazmuniga aylanib, qonqoniga singib ketmaganligi belgisidir.

Aksariyat hollarda badiiy jihatdan bo'sh, g'oyaviy noto'g'ri talqin etilgan pesa, dastlabki tanishuv vaqtida, ijobiy baholanadi. Lekin uni sahnalashtirish jarayonida, asarning barcha illatlari ayon bo'lib, badiiy to'qimalar chokchokidan so'kilib ketadi. Natijada ijodkorlar shunday bo'sh asarga qanday qo'l urganlariga o'zlari hayron bo'lishadi. Yoki buning aksini ko'rish mumkin. Dastlabki tanishuvda bo'sh bo'lib ko'ringan pesa, sahnalashtirish¹ jarayonida, ijodiy jamoani o'ziga maftun etadi va bu asar mavsumning eng yaxshi spektakli sifatida e'tirof etiladi.

Bundan chiqadiki, pesa bilan dastlabki tanishuv, ko'p hollarda, yuzaki, yanglish taassurot qoldirishi mumkin. Bunga sabab — badiiy saviyaning ojizligidir.

Demak, badiiy saviya ijodiy dunyoqarash bilan hamohang qadam tashlamog'i kerak. Buning uchun o'qish, mashq qilish va yana o'qish lozim.

¹ «Театр» журналы, 2003 йил, 1 сон.

Bo'lg'usi aktyorlarda badiiy did va saviyani o'stirish uchun o'qituvchilar ixtiyorida rag'batlantirish hamda tanbeh berish kabi vositalar ham mavjud. Har ikkala vosita ham nozik va o'tkir qurol bo'lib, ulardan unumli foydalanish o'qituvchidan sezgirlik, fahmfarosat, ehtiyotkorlikni talab qiladi. Bu qurollardan o'z o'rnida, sezgirlik bilan foydalana olmaslik talabalarni ijodiy nogironlikka olib kelishi mumkin.

Misol uchun «aktyorlik mahorati» mashg'uloti vaqtida, o'qituvchi talabaga qarata: «Sizning hozirgi ijroingiz hayotiy haqiqatga zid bo'lsada, uni texnik jihatdan qoyilmaqom qilib o'ynadingiz», — deyishi mumkin. Turgangapki, bunday o'rinsiz maqtashning talaba uchun foydasidan ko'ra ziyoni ko'proq bo'ladi. Talaba o'zicha shunday xulosaga kelishi mumkin: «Garchand domla, xatti - harakatimdan ko'ngli to'lmagan bo'lsada, mahoratimga tan berdi».

Demak, talaba o'zi uchun, «to'g'ri ekan», deya yanglish xulosani qabul qilib, bu noto'g'ri yo'ldan ortga qaytmaydi.

Teatr san'atidagi eng muhim narsa — bu, iqtidor, texnika va layoqatdir degan tabiiy xulosa, talaba uchun dasturulamal bo'lib qoladi. Agar sahna san'atida haqiqat mezonini buzilsa, bu sohada boshqa fazilatlarini qidirishning hojati yo'q. Haqiqat yo'qolgan joyda barcha fazilatlar sariq chaqachalik qiymatga ega emas.

Boshqa bir holatda esa, domla talaba ijrosidagi haqiqatnamo arzimagan harakatni ko'rib, «hayotiy haqiqatga yaqin», deya baholasa va qoniqish hosil qilsa, talaba «sahna haqiqati bilan hayotiy haqiqat birbiriga zid ekanda», degan xulosa chiqarishi ham mumkin.

Teatr bilim yurtida bo'lib o'tgan bir imtihondagi voqea fikrimizga dalil bo'lishi mumkin: kurs talabalari quyidagicha etyud namoyish etishadi. «O'zlari yaxshi tayyorgarlik ko'rmagan imtihondan qutilib qolish uchun, o'z betobliklarini bahona qilib, «tez yordam» chaqirishadi. Birinchi talaba o'zining «betob» ekanligiga shifokorni ishontiradi. Ikkinchi talaba shifokor tomonidan beriladigan kasallik to'g'risidagi ma'lumotnoma qog'ozini o'g'irlyaydi va uni o'zi to'ldiradi. Ular o'ylab topgan hiylalaridan xursand bo'lib, sakrashadi.

Mazkur etud, hajviy janrda emas, hayotiylik tarzida talqin etiladi. Mahorat o'qituvchisi esa, talabalarning yaxshi ijrosini inobatga olib, «ko'rik imtihoni»ga tavsiya etadi.

Natijada badiiy haqiqat bilan hayotiy haqiqat o'rtasida tafovut paydo bo'lgan. Bunday hoi, o'z navbatida, tarbiyada muhim o'rin tutgan g'oyaviy dunyoqarash, ma'naviy va mafkuraviy tarbiyaga salbiy ta'sir o'tkazishini o'qituvchi inobatga olmagan.

Yuqorida keltirilgan misoldan shunday xulosa yasash mumkin. Talaba tomonidan bajarilgan har bir ijodiy ishga baho berish vaqtida, ijroda aks ettirilgan voqea mohiyati, uning g'oyaviy yo'nalishi, haqiqat mezonlariga munosibligi har tomonlama mushohada qilib ko'rilgandan keyingina, ijroning tashqi texnik jihatlariga baho berish kerak ekan. Toki talaba o'z ijodiy mehnati samarasiga aslo befarq bo'lmasin, u, birinchi navbatda, bajargan ijodiy ishining badiiyg'oyaviy yo'nalishi, mohiyati, hayotiyliigi, so'ngra to'ldiruvchi sifatida, uning texnik jihatlarini baholanishini muntazam his qilib tursin.

O'qituvchi talabaning ijodiy ishini tahlil qilar ekan, dastavval uning mazmunmohiyati, «g'oyaviy talqini»ga asosiy e'tiborni qaratishi zarur. So'ngra aks ettirilgan voqeaning tashqi ko'rinishi, shakli, ijro mahorati darajasiga sinchkovlik bilan yondashishi lozim, xatti-harakat jarayonida yo'l qo'yilgan har bir kichik nuqson ham uning nazaridan chetda qolmasligi kerak. Kamchiliklar birmabir ko'rsatilgach, ularning sabablari aniqlanib, bartaraf etish uchun zarur yo'l-yo'riqlar berilishi kerak.

Estetik tarbiya intizomi.

Aktyorning axloq va odob sohasidagi tarbiyasi, bir tomondan, teatr san'atining o'ziga xos tomonlariga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, aktyorning o'zi tanlagan soha taqozosiga ko'ra, g'oyaviy kurash jabhasining jangchisi sifatida, uzluksiz davom etayotgan g'oyaviy kurashning oldingi safida ekanligi bilan bog'liqdir. Aktyor, g'oyaviy jabha kurashchisi sifatida, millat va davlat oldidagi o'z mas'uliyatini chuqur anglagan bo'lishi mustaqil Respublikamiz manfaatlarini himoya qilishi kerak.

«Sahna uzunasiga o'ttiz, eniga yigirma qadam, balandligi pardasi barobar uncha katta bo'lmagan makon, — deb yozadi Georgiy Tovstanogov. — Biroq bu makonning pardalari ochilgach, unga o'tmish ham, bugun ham, kelajak ham sig'ishi mumkin...»

Demak, teatr san'ati yo'lida xizmat qilishga bel bog'lagan har bir inson zimmasidagi sharaflari vazifani shu yurtning farzandi sifatida, tomoshabin, teatr jamoasi, pesa muallifi, sahnadagi hamrohi (partnyor) va nihoyat, o'z vijdoni oldidagi mas'uliyatini chuqur anglagan holda ado etishi shart.

Teatr san'atining o'zigagina xos bo'lgan yana bir jihati uning sintetik xususiyatidan kelib chiqadi. YA'ni, uning har bir soha odamlari yig'indisi sifatida yagona dastur asosida faoliyat olib borishi, ijodiy jarayonni to'g'ri belgilash bilan bog'liq murakkab jamoa ekanligi teatr faoliyatini murakkablashtiradi.

Shuningdek, teatr san'atining «Hamma bir kishi uchun, bir kishi hamma uchun», degan shiori amalda hamma uchun birdek qo'llanishi kerak. Shu o'rinda filologiya fanlari nomzodi Shuhrat Rizayevning «Jadid dramasi» kitobida keltirilgan quyidagi qiziqarli faktlarga e'tiboringizni qaratmoqchimiz:

- 1914yil oxirlarida rasman «Turon to'dasi» nomini

olgan Toshkent shahridagi musulmon drama san'ati havaskorlarining «Turon» jamiyati («Nizomi» 1916yil 11noyabr kuni va 7176 raqamli reyestr bilan D. Yegorov tomonidan tasdiqlangan) jamoaning maqsad va manfaatlarini to'la ifodalagan:

a) aholi o'rtasida sahna hamda xayriya ishlariga jiddiy munosabatni o'stirish;

b) xalq uchun spektakllar sahnalashtirish, unga sog'lom hordiq bag'ishlash.

- Kechalar, konkurslar, spektakllar va shunga o'xshash ommaviy tomoshalar tashkil etish...

Truppaning muntazamligi va qat'iy ijodiy qoidalariga binoan ishlanishini ko'rsatuvchi yana «Ijrochi a'zolarining majburiyatlari» qismida quyidagicha bandlar bor.

1. Ijrochi-a'zolar jamiyati yil davomida uyushtiruvchi ommaviy tomoshalar: konsert, spektakl, kechalar va shunga o'xshash jamiyat hay'ati yoki rais

tomonidan taklif etilgan ko'riklarda kami bilan besh marta ishtirok etishi kerak. Ishtirok etmaganlar a'zolarining umumiy yig'ilishi qarori bilan ijrochia'zolar safidan chiqariladi.

2. Ijrochi-a'zolar, aktyor biror spektaklda band bo'lsa, belgilangan barcha repetitsiyalarga kelishi va rejissorning hamma ko'rsatmalariga amal qilishi majburiydir.

3. E'tiborli sababsiz ikki marta repetitsiyaga kelma"gan ijrochilar muayyan spektaklda ishtirok etish huquqidan mahrum etiladilar.

4. Asosiy repetitsiya va o'z ishtiroklaridagi spektaklga, rejissorni kamida bir kun avval ogohlantirmasdan, ishtirok etmasalar, umuman spektallardan chetlashtirilishlari mumkin².

M. Uyg'ur, YE. Bobojonov, M. Muhammedov, T. Xo'jayev, N. Aliyevlar aktyor va rejissorlarning ma'naviy qiyofasi, xulqiy odobi masalalariga katta e'tibor qaratganliklari bejiz emas, albatta.

Ularning ta'biricha, aktyorning estetik tarbiyasi, qo'shimcha unsur emas, zaruriy sifat hisoblanadi.

Ayonki, spektakl yaratish jarayonida ko'plab soha mutaxassislari qatnashadi. Spektakldagi siymolar orqali g'oyaviybadiiy yaxlitlik vujudga keladi. Biroq har bir yaratuvchi, yuksak axloqiy, g'oyaviybadiiy mezonlarga rioya etmas ekan, oliy maqsad hisoblangan badiiylikka erishib bo'lmaydi.

Buning uchun har bir ijodkor qat'iy intizomli bo'lmog'i, o'zini o'zi tarbiyalamog'i, ko'pchilik qaroriga bo'ysunish kabi ichki qonunlarga so'zsiz itoat etmog'i lozim.

K. S. Stanislavskiy iborasi bilan aytganda, «O'zini san'atda emas, san'atni o'zida sevish» kerak bo'ladi. Faqat ulkan g'oyalar bilan yo'g'rilgan, oliyjanoblilik, yuksak ma'naviy va ma'rifiy axloq, yuksak maqsad sari sobitqadamlilik bilan borish ruhida tarbiyalangan insonlarga, ijodiy muhitni ichichidan yemiruvchi illatlar — birovning yutug'ini ko'ra olmaslik, g'ayrlik, g'iybat va mishmishlardan, tor doiradagi dunyoqarashlardan baland bo'laoladilar. YE. B. Vaxtangov «Yaramas axloq egasi yaxshi aktyor bo'la olmaydi», degan bo'lsa S. Stanislavskiy «Axloqi buzuk, ma'naviy qashshoq odam sahnada turib tomoshabinni poklik va oliyjanoblilikka da'vat eta olmaydi», degan edi.

Aktyorning asosiy ish quroli uning emotsional (his — tuyg'u) xotirasidir. O'zi yaratmoqchi bo'lgan siymoning ichki dunyosini to'laqonli ochib berish uchun aktyorning hayotiy tajribasi va intellektual xotirasining kuchli bo'lishi qo'l keladi.

Agar bo'lajak aktyor, jamoa manfaati nimaligini, hamkasblarini qo'llabquvvatlashning ahamiyatini, jamoa manfaatini o'z manfaatidan ustun quyish, to'g'ri so'zli, haloUik kabi xislatlarni o'quv dargohidagi ta'lim olish jarayonida anglab yetmasa, o'zlashtirmasa, professional teatr sahnasida bu fazilatlarni o'rganish uchun vaqt ham, imkoniyat ham bo'lmaydi. Sahnada yuzaki taqlid, tashqi ko'rinish bilan sinchkov tomoshabinni chalg'itib bo'lmaydi.

² Шухрат Ризаев. «Жадид драмаси». Тошкент, «Маънавият», 1997йил, 68, 69, 70бетлар

Toki, aktyor ongidashuurida ijobiy axloq va odob doirasidagi fazilatlar shakllanmas ekan, u salbiy siymoni ham ishonarlik darajada aks ettira bilmaydi.

Xalqimizda «Beayb — parvardigor» degan maqol bor. Ammo inson o‘zidagi kamchilik va nuqsonlardan forig‘ bo‘lishga intilsa, bu uning kamoloti belgisi hisoblanadi.

Navoiy bobomiz aytganlaridek:

Har kishi olam elida xo‘b emas,

Har kishining har ishi marg‘ub emas.

Teatr san‘atida uchraydigan illatlarni murg‘aklik holatidayoq bartaraf etishga qodir aktyor san‘atning bu murakkab sohasiga o‘z umrini baxshida qilsa arziydi. Modomiki, inson teatr deb atalmish bu sehrli va sirli olam bo‘zag‘asiga qadam qo‘yar ekan, o‘zida mavjud barcha illatlarni tashqarida qoldirib, ichkariga kirishi kerak. Vaxtangovning ta‘biricha, aktyorning ichki va tashqi holatidan teatrga aloqasi bo‘lmagan sifatlarni topa olmaslik kerak. Chunki aktyordagi barcha insoniy xislatlarga o‘rganish kerak. ya‘ni tarbiyachi, o‘zining kuchli irodasi, emotsional ta‘siri ostida, har bir talabadan ijodiy jamoa tuza bilishi lozim. O‘z talabalarini bir g‘oya, bir maslak yo‘lida ortidan ergashtira bilgan tarbiyachi yetakchi bo‘lgan ijodiy jamoa orasida, ana shunday ijodiy muhitda har bir talaba yengil nafas oladi, mehroqibatni, samimiylilikni his etadi. Natijada har bir salohiyat egasi o‘z imkoni, qobiliyati mahoratini oshirishga, imkoniyatlarini kengaytirishga intiladi.

Shu bilan birga, bachkanalik, baxillik, g‘ayrlik, manmansirashlik, shuhratparastlik kabi «yovuz dushmanlar»ning har qanday ko‘rinishiga qarshi ayovsiz kurash ochish kerak.

Ustoz rejissor T. Xo‘jayev, labini to‘rt enlik bo‘yab, yuziga bo‘yoq chaplab, labiga sigareta qistirib, bor bisotini ko‘zko‘z qilib, hayo va iffat ko‘chasidan o‘tmaganlarni o‘z ustaxonasiga yaqinlashtirmagan. Sochini yelkasiga tushirib, soqolmo‘ylovini osiltirib yurgan oliftalarni darsga qo‘ymagan.

Ming afsuslar bo‘lsinki, so‘nggi yillarda teatr oliy o‘quv yurtlari va bilim yurtlarida «mustaqillik va demokratiya» tushunchalarini hayosizlik, odobsizlik, betga choparlik, manmansirashlik, intizomsizlik tushunchalari bilan almashtirib qo‘yayotgan yoshlar soni ortib bormoqda.

Bundaylarga qarata shayx Sa‘diyning quyidagi baytini eslatib qo‘ymoqchimiz:

Qobiliyat bo‘lsa aslida,

Tarbiyat unga qiladi asar.

Qancha urinma bo‘lmas sayqali,

Temir aslida bo‘lmas javhar.

Shundaycha qolur Iso eshagi

Makkaga borib kelsa ham agar.

Shuning uchun talaba ilk kurslardan o‘zidagi barcha ijobiy xislatlar tarbiyasiga alohida e‘tibor qaratishi lozim. Kiyim kiyishi, soch tarashidan tortib, ta‘lim dargohidagi yurishturishi, o‘zini tutabilishigacha tarbiyachining hamisha diqqate‘tiborida bo‘lishi kerak.

Agar, uzoqdan kelayotgan odamning aktyor va aktrisaligi yaqqol ko‘rinib tursa, ustiga ustak o‘sha odam o‘z husni, ustiboshini ko‘zko‘z qilib kelayotgan bo‘lsa, u sariq chaqaga arzimaydigan aktyoraktrisadir.

Buyuk aktyorlar hayotiga nazar tashlasangiz, ular o‘z yurishturishi, muomala madaniyati, jamoat o‘rtasida o‘zini tuta bilishi, samimiy va kamtarinligi, xushfe‘lligi bilan boshqalardan ajralib turishgan. Abror Hidoyatov, Olim Xo‘jayev, Shukur Burhonov, Sora Eshonto‘rayeva, Vohid Qodirov, Manzura Hamidova, Razzoq Hamroyevlar naqadar kamtarin, naqadar kamsuqum, odamoxun inson bo‘lganlar.

Bugungi kunda o‘zbek milliy teatr san‘ati namoyandalari bo‘lmish aktyor va aktrisalar tarbiyasi, ularning o‘zgalarga o‘rnak ko‘rsatishi naqadar muhimligi haqida so‘z borar ekan, o‘zib kelayotgan yosh va navqiron avlodni otabobolar, ustozlar udumiga tayangan holda tarbiyalash, faqat ularga o‘zimizning yurishturish, kiyinish, muomala madaniyatimiz orqaligina o‘rnak ko‘rsatishimiz mumkin. O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimov 2001yil 3sentabr kuni Hamza nomidagi o‘zbek davlat akademik drama teatriga «Milliy teatr» maqomini berish to‘g‘risidagi farmonini e‘lon qilar ekan:

«Sizlar o‘zbek teatr san‘atimizning eng yaxshi an‘analarini asrabavaylab, rivojlantirib, kelajak avlodga yetkazasiz, milliy va umumbashariy qadriyatlarni tarannum etuvchi yetuk asarlaringiz bilan xalqimiz madaniyatini yanada yuksaltirishga munosib hissa qo‘shasiz, deb ishonaman», — degan edi.

Prezident qo‘ygan talablarni bajarish esa, bugun M. Uyg‘ur nomidagi San‘at institutida tarbiyalanayotgan talabalarning ham muhim va sharaflari vazifasi bo‘lmog‘i kerak.

Bu vazifani muvaffaqiyatli ado etish, talabalarning ta‘limtarbiyasi masalalari ko‘p jihatdan tarbiyalovchilar qo‘lidadir.

Vaxtangov o‘z talabalari oldiga qo‘ygan talablar bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotgan emas. Studiyachilarning axloqiy mezonini deb atalgan bu talablar, institut talabalari uchun ham dasturulamal bo‘lib qolsa ajab emas. Ular quyidagilardir:

1. Muomalada — shirinsuxanlik.
2. Kundalik hayotda — kamtarinlik.
3. Do‘stlarga yordam qo‘lini cho‘zish.
4. Jamoa ishida birbiriga yelkadoshlik.
5. Yurishturishda — oliftagarchilik qilmaslik va manmans iramaslik.
6. O‘zaro munosabatlarda — xayrixohlik, o‘zgalar muvaffaqiyatidan quvonish.
7. Aktyorlik mahorati
8. Jamoat joylarida — yengil tabiatlilikdan uzoq bo‘lish, o‘zo‘zini ko‘zko‘z qilmaslik.
9. Tanqidiy fikrlarga sabrli bo‘lish.
10. O‘zgalar fikri bilan hisoblashish.

Teatr olamidagi muhit shunday bir sharoitdan iboratki, unda ajoyib gullar bilan birga sassiq alafalar ham o‘ssishi mumkin. Bu sharoitning tuprog‘i o‘z kasbiga sodiq, san‘at yo‘lida shaxsiy huzurhalovatdan kechgan, fidoyi insonlarni ham, manmansiragan, tannoz, san‘atni o‘z shaxsiy manfaati yo‘lida qurbon etuvchi oliftalarni ham oziqlantiradi. Aholining ayrim tabaqalari orasida

aktyorlarga nisbatan past nazar bilan qarashning mavjud bo'lishi sabablari mana shunday soxta san'atkorlar emasmikan? San'at oldidagi mas'uliyat har bir aktyorni o'z kasbiga hurmat bilan qarashga chorlaydi. Modomiki aktyor, o'z kasbiga e'tiqodini, boshqalarning unga nisbatan hurmatini oshirmoqchi ekan, eng avvalo, ishni o'zidan boshlashi kerak. U xalqning «Yaxshi xulq ming yaxshi libosdan a'lo», degan dono naqlini doimo yodda tutishi shart.

San'atkorning tili, jismi xuddi tanburning nozik torlariga qiyos. Uni sozdan tushiradigan har qanday yaramas illat, jirkanch odatlardan aktyor o'zini tozalashi kerak.

Ijodiy jamoa o'rtasida axloqiy va ma'naviy sog'lom muhit yaratish uchun mas'ul xodimlar orasida rejissorning o'rni alohida ahamiyatga ega.

Agar xulqodob aktyorning kasbiy majburiyatlari sirasiga kirsam, ijodiy jamoaning axloqiy qiyofasini shakllantirish, sog'lom ijodiy muhitni qaror toptirish bevosita rejissorning vazifasidir. Bordiyu tarbiyaning shu tarmog'ida rejissorning uquvsizligi, o'zligi sezilsa, demak, u rejissor sifatida hali mukammallikdan yiroqdir.

Alohida ta'kidlab o'tmoq joizki, faqat ma'naviy sog'lom ijodiy muhitdagina to'laqonli badiiy yuksak spektakl tug'ilishi mumkin.

Demak, teatrdagi ijodiyaxloqiy muhit yaratish yo'lida rejissor vaqt va mehnatini ayamasi lozim. Chunki sarf etilgan vaqt va mehnat, albatta, o'z mevasini beradi.

Ma'naviy sog'lom muhit qaror topmagan, aksincha tilyog'lamalik, laganbardorlik, g'ayrlik, chaqmachaqqarlik, beparvolik va betgachoparlik kabi xunuk illatlar hukm surgan jamoada qanday ijodiy ish bo'lishi mumkin? Bundan chiqadigan xulosa shuki, shaxs qanchalik yuqori malakali, mahorat egasi bo'lmasin, agar u ijodiy ishida axloqodob mezonlarini nazarpisand qilmasa, uni mahoratiyu, yuksak malakasi tanazuldan qutqarib qola olmaydi.

Yoki boshqa bir manzaraga e'tiboringizni qarataylik:

Endigina san'at olamiga qadam qo'yib, o'ziga yutuqqa erishgan qizaloqning jurnal sahifasida surati paydo bo'lishi ham shu navniholning ijodini bir necha yilga to'xtatib qo'yishi, eng achinarlisi, uni hatto bir umrga sahnadan uzoqlashtirishga olib kelishi mumkin. Bu yerda, endigina tetapoya bo'layotgan ijodkorni suratga tushirib, uni jurnalda bosib chiqargan muxbirlar bilan o'qituvchining uzoqni ko'ra bilmay xatoga yo'l qo'yganligini ta'kidlab o'tish kerak.

Aktyor dushmanini tashqaridan emas, o'zo'zidan, manmansirash va hoyuhavasga bino qo'yishidan qidirishi, shulardandir, deb bilishi kerak. Tinmay izlanish, o'z yutug'idan qoniqmaslik, mahoratini oshirish uchun o'qibo'rganish, yaxshilarga ergashish kabi xislatlar aktyorni shonshuhrat sari olib boruvchi yagona yo'ldir.

Ma'lumki, aktyor va umuman san'at ahli hamisha maqtovlarga o'ch bo'ladi. Maqtov ayrim hollarda zarur hamdir. Buni inkor etib bo'lmaydi. Ammo mas'uliyatni his etgan holda qabul qilingan, meyoridan oshmagan maqtov aktyorga foyda keltirishi mumkin.

Aktyorning yana bir mas'uliyati, o'zini ozuqa bilan ta'minlaydigan dramaturg mehnatiga hurmat bilan munosabatda bo'lishni taqozo etadi.

Buyuk san'atkorlar o'zlari ishtirok etadigan spektakllar xususida odamlarning, hatto o'z oila a'zolari va yaqinlarining ham noo'rinnajo'ya so'z aytishlariga yo'l qo'ymaganlar. Zero pesaga hurmatsizlik undagi o'z roliga ham hurmatsizlikni paydo qiladi. Shuning uchun aktyor rolni o'ziga moslashtirish o'rniga o'zini rolg moslashtirmog'i kerak.

Aktyorlarning birbiriga munosabati sahnada, ijodiy jarayondatug'ilishini hisobga olinsa, bo'lajak aktyorlarda birbiriga bo'lgan mas'uliyat hissini dastlabki mashg'ulotlardan oq boshlamoq kerak.

Endi aktyorning mehnat intizomi haqida aytadigan bo'lsak, mehnat intizomi, ijodiy, axloqiy ma'naviy ichki intizomdan ajralgan holda bo'lmaydi. Axloqiy intizom bilan mehnat intizomi birbiriga chambarchas bog'liqdir.

K. S. Stanislavskiy ta'limotida aktyorning sahnaviy tarbiyasi.

Jahon madaniyati va san'ati tomonidan e'tirof etilgan Stanislavskiy ta'limoti hamda Milliy teatr namoyandalarining hayotiy tajribasidan o'tgan ilg'or tajribalar milliy aktyorlar tarbiyasida uslubiy qo'llanma bo'lishi kerak.

Mazkur usul va ta'limotlar asrlar davomida shakllanib, sinovlardan o'tib, san'at qonuniyatlari asosida rivojlanib keldi. Milliy uyg'onish, zulm va zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik, oddiy xalq turishturmushi bilan bog'liq yuksak g'oyalar hozirgi kunimizdagi eng ilg'or san'at shohsupasiga olib boruvchi birdanbir to'g'ri yo'l hisoblanadi.

Stanislavskiy tomonidan kashf qilinib, teatr tajribasidan o'tgan «aktyorlik mahorati ta'limoti» teatr san'ati tarixida buyuk o'zgarishlarga olib keldi. Sababi bu ta'limotga asoslangan qonuniyatlari zahirida insonga tabiat tomonidan berilgan ko'rish, eshitish, hid bilish, sezish, ta'mbilish hislari yotadi. Ushbu qonuniyatlari teatr san'atining o'ziga xos tomonlarini mujassamlashtirgan. Mazkur realistik (lotincha: badiiy umulashtirilgan haqiqat) ta'limotni milliy teatr san'ati amaliyotida qo'llash eng to'g'ri va oqilona yo'ldir. Chunki Mannon Uyg'ur, Yetim Bobojonov, Toshxo'ja Xo'jayevlar shu yo'ldan borganlar.

Stanislavskiy ta'limotidan oqilona foydalanish uchun uni sinchkovlik bilan o'rganish kerak. Agar bu ta'limotdan oqilona foydalanilmasa, bilag'onlik qilib, yuzaki tatbiq etilsa, mutlaqo teskari natijaga erishish mumkin.

Bu ta'limotning asosiy jihati shundaki, u hayotni haqqoniy aks ettirish uchun xizmat qiladi. Bu ta'limot boshidan oxirigacha hayotiy haqiqat tushunchasi bilan sug'orilgan. Shuning uchun teatr oliy o'quv yurti o'qituvchisi, o'z talabasini, yasama soxta haqiqat bilan hayotiy haqiqatni birbiridan farqlashga o'rgatishi kerak. Bulling uchun har bir bajarilgan mashqni darhol hayotiy haqiqatga taqqoslashni odat qilishi lozim.

Demak, har qanday soxtalik, sun'iylik mazkur ta'limotning dushmani sifatida qabul qilinishi kerak. Hatto, «teatrlashtirilgan shartlilik»da ham u qanchalik ta'sirchan va qiziqarli bo'lmasin, bunday ijroga nisbatan tanqid tig'i shafqatsiz bo'lishi kerak. Faqat shunday yo'l bilangina hayot nafasi anqib turgan tabiiy ishlash usulini egallash mumkin. Biroq bu degani hayot haqiqatiga xilof bo'lmagan har qanday voqeani sahnaga olib chiqish mumkin degan gap emas. Bu yo'lda shakshubhasiz saralash maydoni bo'lishi kerak.

Lekin saralashda qaysi mezonlardan kelib chiqiladi. Sahna uning zaruriy haqiqatni bizga qaysi mezon ajratib beradi?

Bu savolga Stanislavskiy «Oliy maqsad», deya javob beradi.

«Oliy maqsad»ning o'zi nima?

Ayrim talqinchilar «Oliy maqsad» «G'oya»ning o'zi, degan fikrni ilgari surishadi. Bunday fikr mohiyatan noto'g'ri.

«Oliy maqsad» bilan «G'oya» bir tushuncha bo'lganida Stanislavskiy o'z ta'limotiga yana bitta bob, yana bitta ibora kiritib o'tirmagan bo'lardi.

Nag bir ijodkorning o'z g'oyasini insonlar ongiga singdirishdan ko'zlagan muddaosi — «Oliy maqsad»dir.

Demak, «Boy ila xizmatchi» pesasining g'oyasi — adolat tantanasiga bo'lgan ishonchdir.

Ana shu adolatni yaqinlashtirish uchun muallif tomonidan olib borilgan sayharakat — uning oliy maqsadidir. Boshqacha qilib aytganda, G'oya — adolat uchun kurashib, uni qo'lga kiritish muallifning «Oliy maqsadi» sanaladi.

Oliy maqsad sari intilish adolatni ijtimoiysiyosiy qayta qurish sari da'vat etuvchi ijodiy faollik va g'oyaviy fikrni ham talab qiladi. Shuning uchun bu ta'limotni mavjud ijtimoiysiyosiy hayotdan ajralib qolgan texnik ta'limot deb qarash xatodir. Har bir ijodkor ijodiy izlanish jarayoni bo'lmishbadiiybezak, musiqa, texnika vositalaridan foydalanish yo'llarini qidirar ekan, «Oliy maqsad» hamisha unga to'g'ri yo'lni ko'rsatib turadi.

Ta'limotning navbatdagi muhim jihati: aktyorlik san'atidagi ta'sirchan vositalarni tanlay bilish yo'lidir. Eng ta'sirchan yo'l — harakat hisoblanadi. Sahnada harorat, shijoat, «jo'shqin»likni o'ynab bo'lmaydi, «aksincha» maqsad amalga oshiriladi. Ta'limotning mana shu o'q ildizi hisoblanmish harakat degan murvat nimaligini tushunmagan odam umuman ta'limot nimaligini tushunmaydi, desa ham bo'ladi. Ta'limotning eng asosiy maqsadi — aktyor tabiatini uyg'otib, oliy maqsad sari intiluvchi tabiiy ijodiy salohiyatni harakatga keltirishdan iboratdir. Shu bilan bir qatorda, aktyor ijodida hech bir notabiiylik, soxtalikka o'rin bo'lmasligi uchun Stanislavskiy, aktyor ijodidagi texnik harakatni alohida e'tibor bilan tadbiq qiladi.

Aktyorlik san'atining oxiroqibat erishishi lozim bo'lgan natijasi — tabiiy ijod orqali berilgan siymotimsol qiyofasiga kirishdir.

Qayerdagi badiiy siymo yaratilmas ekan, u yerda san'at haqida so'z bo'lishi mumkin emas. Biroq aktyorning ijodi — ikkilamchi. Ya'ni u ijrochi, xolos. Shuning uchun aktyor, avvalo, birlamchi manba bo'lmish san'at — dramaturg asariga murojaat qiladi. Dramaturg asarida siymolar tavsiya etiladi. To'g'ri, ular hozircha so'zda deylik. ya'ni bu siymolar qog'ozdagina mavjud.

Agar aktyorni siymoga xos kiyintirib, soqolmo'ylov yopishtirib, qo'liga kitob berilsayu, u bu kitobdagi so'zlarni ifodali o'qib bersa, buni siymo yaratildi deyish mumkinmi? Yo'q, siymoga yaqinroq deyish mumkin. Ammo bu siymo aktyor tomonidan emas, dramaturg tomonidan yaratilgan siymo bo'lib qoladi. Bunday siymo yaratuvchisi — dramaturgdir. Ammo bunday ifodali o'qishni ko'rganeshitgan sodda tomoshabin, bu siymoni aktyor yaratdi, deya xayol qilishi mumkin. Chunki u shu siymo orqali ifodalangan badiiylik ta'sirida bo'ladi.

Bordi-yu aktyor, o'sha dramaturg yozgan matnni hishayajon bilan, jarangli ovozda, yana ham ifodaliroq qilib o'qisa va sodda tomoshabin bundan

ko'ngli to'lib, uni olqishlasa, bunday havaskor, taqlidchi o'zini «haqiqiy san'atkorman», deb his qilib, hatto «haqiqiy san'atkor o'zimman», deya atrofga jar solishdan ham toymaydi.

— Shunday aktyor va aktrisarlar ham borki, — deb yozadi Stanislavskiy, — ular uchun xususiyatxislat, siymo qiyofasiga kirish degan tushunchalar begona. Bundaylar har qanday rolni o'zlariga moslashtirib, tashqi ko'rinishi, yoqimli ovozini ko'zko'z qilishni o'zlari uchun «oliy maqsad» qilib olganlar. Ular sahnaga olqish uchun chiqadilar. Ularning hayot mazmuni shundagina iboratdir.

Bundaylar maydonda koptoksiz yugurayotgan futbolchiga o'xshaydi.

Aktyorning tashqi qiyofasi ikki tig'li xanjarga o'xshaydi. Undan unumli va oqilona foydalanishni o'rganish kerak, aks holda uning tashqi jozibasi o'z san'atining kushandasiga aylanishi ham mumkin.

Aktyorlik san'atida uning siymo qiyofasiga kira olishi mahorat mezoni hisoblanadi. Aniqroq qilib tushintiradi gan bo'lsak, aktyor sahnada bironbir siymo timsolini yaratar ekan, avvalo, o'sha siymoga xos bo'lgan xususiyat va xislatlarni tomoshabin ko'z o'ngida, muayyan makon va zamonda yarata olsagina, u yaratgan timsol haqiqiy ijod namunasi sifatida qiziqarli va ishonarli bo'ladi. Demak, aktyor siymo ixtirochisi hisoblanar ekan.

Har qanday rol harakatsiz bo'lmaydi. Harakatsiz rol boshsiz tanaga o'xshaydi, xolos. Siymo qiyofasiga kirish uchun esa ko'p qirrali qurol bo'lmish sahna ijodining qator talablariga rioya etilgandagina faoliyat natijali bo'lishi mumkin.

Bu talab laming dastlabkisi aktyor o'zini berilgan shartsharoitga qo'yib, siymo zimmasidagi vazifani o'z hayoti tabiatiga qiyoslashidan boshlanishi kerak. YA'ni, avvalo, o'zidan kelib chiqishi kerak. Ta'limotning mana shu qismi noto'g'ri talqin etilishi oqibatida kutilgan natijaning teskarisini ko'rish mumkin.

Uzoqqa borishning hojati yo'q. So'nggi vaqtlarda teatrda ham, kinoda ham tanlangan rolga aktyorning tashqi qiyofasi mos kelishkelmasligi hisobga olinadi. Kino san'atida esa yana ham oson yo'l tanlanib, shu rolga tashqi ko'rinishi mos tushadigan, ammo san'atga umuman aloqasi yo'q odam taklif etiladi.

Bunday «aktyor» na siymoning ruhiy holatini va na siymo talab qiladigan xarakterni yorita oladi. Natijada sahnadan bizga tirik odam emas, harakatlanuvchi surat qarab turadi. Bu bir tomoni bo'lsa, ikkinchidan, kino va teleyekrandan birbiriga o'xshash, bir xil kulib, bir xil yig'laydigan, bir xil turib, bir xil o'tiradigan robotdan farq qilmaydigan aktyorlar tikilib turganini ko'ramiz. Ularning soni kundan kunga bolalab, ko'payib borayapti. Bunday rejissorlar aktyorning mahorati, ichki imkoniyatlarini hisobga olmasdan, uning tashqi qiyofasini suiste'mol qiladilar, xolos. Rejissor u yoki bu rolni baland bo'yli, qora soch, o'rta yashar qiyofada ko'rdimi, shunday ijrochi qidiriladi. Ijrochi topildi deguncha uning oldiga, Stanislavskiyning «Agarda men berilgan shartsharoitga tushib qolsam», degan ta'limotidan kelib chiqadigan talab qo'yiladi. ya'ni bu ta'limotning texnik tomonigina talab qilinadi. Modomiki shunday ekan, teatr san'ati sohasidagi ta'limotni egallash uchun to'rt yil o'qitish shartmikan? Diqqatni to'plash, hamroh bilan munosabat o'rnatish, tabiiy xatti-harakat,

berilgan sharoitda yashashni o'rgandimi, qo'lga diplom tutqazib qo'yish shart emasmi?

Hamma gap shundaki, hech bir san'at institutida bunday qilinmaydi. Talaba yana ikkiuch yil o'qitiladi. Lekin u institutni tamomlab, teatrga ishga kelganidan keyin rollar faqat uning tashqi qiyofasidan kelib chiqib taqsimlansa, bu yerdagi ijod havaskorlik to'garagidan farq qilmay qoladi.

Aktyor ijodining dastlabki bosqichlaridan rejissor yosh ijodkor mahoratini oshirishni, uning qobiliyati qirralari charxlanishini ko'zlab, rol taqsimoti vaqtida uning tashqi ko'rinishini e'tiborga olishi mumkin. Ammo bunday tajriba odat tusiga kirib qolsa, aktyor bir qolipga tushib qoladi va bu hoi borabora o'zo'zini sahnada o'ynashga aylanib ketadi. Chunki u izlanishdan to'xtaydi, talabchanlik y'oqoladi. Bunday tanazzul holatiga tushib qolmaslik uchun aktyor hamisha o'zi va siymo o'rtasidagi farqni sezib turishi kerak.

Stanislavskiy ta'limotiga ko'ra, timsol ustida ishlar ekanmiz, «berilgan shartsharoitga o'zimizni qo'yib ko'raylik», degan iboraga chuqurroq yondashib ko'ramiz. Aktyorlik san'atining dialektik (tabiiy harakat va rivojlanish) tabiatidan kelib chiqadigan bo'lsak, qaramaqarshilik qonuniyatining aktyorning — siymo, siymoning — aktyor shaklini ko'ramiz. Bir qaralganda, ular haqiqatan ham birbiriga tamoman zid bo'lib tuyuladi. Negaki, aktyor sahnaga chiqar ekan, o'zligini yo'qotmagan holda timsol qiyofasida yashashi kerak. Dialektik qaramaqarshilik deganimizda, shu holat nazarda tutilgan.

Agar shu ikki holatdan bittasi inkor etilsa, ijodiy san'at qonuniyati buziladi. Agar aktyor o'zligini unutib, faqat timsol qiyofasida yashasa, unda bu taqlidiy, ya'ni yasama san'atga aylanadi. Agar aktyor timsolni emas, sahnada faqat o'zini takrorlasa, u havaskorlik darajasidagi, aftangoriga bo'yoq surkab olgan sirk artistlaridan qolishmaydi, bunday holatni sirk artistlarida kuzatish mumkin.

Demak, bunday holatda aktyor o'zo'zini ko'zko'z qiladi, xolos. Faqat ikki holatni birgalikda olib borish, ya'ni o'zligini yo'qotmay, timsol qiyofasida yashash teatr aktyorining haqiqiy ijodini, san'atkorlik mahoratini ko'rsatadi.

Xo'sh, bunga erishish yo'llari qanday?

Keling, misollarga murojaat qilaylik. Agar hozir qirq yoshda bo'lsangiz, yigirma yoshingizda qanday edingiz? Nahotki yigirma yil ichida o'zgarmagan bo'lsangiz. So'zsiz — o'zgargansiz. Avvalo, jismonan o'zgargansiz! Ruhiyatingiz, dunyoqarashingiz o'zgargan. Ong vaxotira o'zgargan, yurishturish o'zgargan. Lekin bu o'zgarishlar tabiiy tarzda, astasekinlik bilan ro'y berganligi sababli siz uni sezmagansiz. Lekin sizning xayolingizda hamon o'shao'sha, yigirma yoshdagideksiz. Chunki o'tgan yigirma yil davomida hamisha, «anovi» deb emas, «men», «o'zim» deb yashagansiz. Barcha o'zgarishlar o'zingizda ro'y bergan. Shunday qilib, o'zligingizni tark etmagan holda to'xtovsiz o'zgarib borgansiz. Aktyor ham siymo qiyofasiga kirib borar ekan, biron soniya bo'lsin, o'zligidan chetga chiqib ketmaydi. Farqi bitta. Hayotda yigirma yil davomida ro'y bergan o'zgarishlar sahnada ikkiuch hafta ichida ro'y beradi. Demak, aktyor rol ustida ishlar ekan, o'zini pesada berilgan uchinchi shaxs emas, bu «mening o'zim», deya faraz qilishi kerak. Aktyor hech qachon o'zligini unutmasligi lozim. Bu odam menman, degan sezgini saqlab turishi kerak bo'ladi. Nega

shunday? Chunki timsol yaratadigan barcha qurollar aktyorning o'zidadir. Hissiyot, ovoz, sezgi, imoishora, fikrlash va h. k. Harakatga keltiruvchi bunday qurollar manbai — aktyorning o'zida mujassam.

Har bir aktyorning o'ziga xos bo'lgan fazilat va nuqsonlarini, xuddi urug' qadalgan yerga qiyoslash mumkin. Mana shu urug'dan o'simlik unib chiqadi. Uni yerdan sug'urib olishingiz bilan quriydi. Rolni ham aktyorning o'zligidan ajratilsa, rolda hayot nafasi o'chadi.

Ma'lumki, qog'ozdan juda chiroyli gul yasash mumkin, lekin bu gulda hid, hayot nashidasi ufurib turgan tiriklik alomatlari bo'lmaydi. Sahnadagi taqlidiy ijro ham shu qog'oz guldand farq qilmaydi. Demak, aktyor rol ustida ishlar ekan, timsolga xos bo'lgan ichki va tashqi xislat va xususiyatlarni o'zida mujassamlashtira boshlaydi. Shu yo'l bilan u boshqa shaxs qiyofasiga kirib boradi, lekin u o'zligini bir daqiqa bo'lsada unutmaydi. Stanislavskiy ta'limotining qiymati ana shunda.

O'zligini unutmaslik nimalarda aks etadi? Birinchi navbatda, ichki nigoh orqali o'zligini nazorat qilib borishda. ya'ni siymoning tashqi qiyofasiga zo'r berib, qalbini esdan chiqarib qo'yish, yoki siymoning tashqi qiyofasini unutib, bu mana menman deb, o'zo'zini ko'rsatishga o'tib ketish yaramaydi. yana qaytaramiz. Stanislavskiy ta'limotining «o'zidan kelib chiqib» degan shiorining asl mohiyati aktyor tabiiy ravishda timsol qiyofasiga kirib borishi uchun yaqin yo'l ekanligini ko'rsatib berishda. Shunday qilib, Stanislavskiy ta'limotining asosiy tamoyillari quyidagilardan iboratdir:

1. Hayotiylik tamoyili.
2. San'atda g'oyaviy fikrning «Oliy maqsad» orqali amalga oshirilishi tamoyili.
3. Sahnadagi maqsad sari intilish jarayonida sezgi va hissiyotlarni qo'zg'atuvchi yagona kuchharakat ekanligi to'g'risidagi tamoyil.
4. Aktyorning tabiiy tarzda paydo bo'ladigan ijod tamoyili.
5. Siymo qiyofasiga kirishish chog'ida aktyorning o'zligini yo'qotmay, ijodiy yondashuvi tamoyili.

Stanislavskiy ta'limotining qimmatini shundaki, u har qanday zamon va makonda universal (hammabop) xususiyatga egadir.

Aktyorning ijrosi o'zidan, tabiiy qonuniyatlardan chetga chiqmay, sodda va oddiy holatlardan kelib chiqsagina, qiziq va jozibali bo'lishi mumkin. Stanislavskiy ta'limoti g'ayritabiiy holatlardan paydo bo'ladigan tuyg'ulardan amalda foydalanish yo'llarini ko'rsatib berishi bilan ham qimmatlidir.

Shuning uchun aktyor qaysi zamon va makonda sahnaga chiqishidan qat'iy nazar, Alloh tomonidan in'om etilgan layoqatini, tabiiy iqtidoriga quloq solgan holda sahnaga olib chiqqan va tomoshabin qalbini junbushga keltira olgan. Demak, Stanislavskiy bu qonuniyatlarni ichidan to'qib chiqargan emas, aksincha inson tabiatida yashirinib yotgan imkoniyatlarni ro'yobga chiqargan, xolos. Bu ta'limot hech bir zamon va makonda o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

Mazkur ta'limot yaratilajak spektakllar janri, uslubiga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Albatta, Shekspir bilan Hamza, Moler bilan A. Qahhor asarlarining sahnaviy talqini o'rtasida farq bo'lishi tabiiy. Biroq bu asarlarda rol ijro etuvchi aktyorlarning ichki imkoniyatlari, tabiiy sezgilarini ochish, rivojlantirish, ularni ko'rsatishyo'llari ushbu ta'limot doirasida bo'lishi

shakshubhasizdir. Bunyod etilayotgan muhtasham binoning uslubiy qiyofasini uning poydevori belgilaganidek, bo'lg'usi spektaklning badiiy qiymatini, tabiiyligini ta'minlaydi. Asarning g'oyaviy ta'sirchanligi uning badiiy yuksakligini oshiradi.

Ijodning bunday mahsuli uchun tayyor badiiy shakl, oldindan tayyorlab berilmagani bilan, u ijodiy jarayon uchun to'liq erkinlik yaratadi. Haqiqiy realistik san'atning shakli va turlari xilmaxil va rangbarangdir. Shu jumladan, teatr san'atida ham, aynan shunday. Mavzuning qandayligi, janri, uslubidan qat'i nazar rangbaranglik realistik san'at talablariga zid kelmaydigan, badiiy haqiqat asosida aks ettirilayotgan voqelik mohiyatini har jihatdan ochib berishga xizmat qiladi.

Stanislavskiyning shogirdi YE. B. Vaxtangov sahnalashtirgan spektakllarni tahlil qilar ekanmiz, garchand ular realistik poydevorga qurilgan bo'lsada, shakl jihatdan Stanislavskiy sahnalashtirgan spektakllardan farq qiladi. Vaholanki har ikkala teatr aktyorlari ham Stanislavskiy ta'limotiga tayangan holda ijod qilganlar. Natijada ular sahnalashtirgan spektakllardan Stanislavskiy xursand bo'lgan. Hozirgi kunimizda ham «Ilhom» studiyasining ayrim spektakllari, Abror Hidoyatov nomidagi teatrning «Otello» spektakli talqini, Milliy teatrdagi bir qator spektakllar va viloyat teatrlarining ko'pgina spektakllari, janr va shakl jihatdan birbiridan farq qilsada, realistik talqin jihatidan Stanislavskiy ta'limoti asosiga qurilgan asarlardir.

Lekin Milliy teatrdagi sahnalashtirilgan ayrim spektakllarni shu holicha boshqa teatrlarga ko'chirib qo'yish taqlidiy san'atdan boshqa narsa emas.

Har qanday ko'chirmachilik, boshqa aktyor tomonidan ijod qilingan rolni boshqa aktyorning rol egasiga o'xshab o'ynashi xuddi birovning kiyimini o'g'irlab kiyib olishdek gap. Lekin bitta rolni ikki aktyor ijro etishiga to'g'ri kelib qolsachi?

Nazira Aliyeva o'zining «San'at mening hayotim» kitobida «Alisher Navoiy» spektaklidagi A. Navoiy rolini ikki buyuk aktyor — Abror Hidoyatov va Olim Xo'jayevlar gavdalantirganligi xususida to'xtalib, shunday deb yozadi:

«Olim Xo'jayev yaratgan Alisher Navoiy obrazining mukammal talqinini ko'rgan va eshitgan kishiga Abror aka gavdalantirgan Alisher Navoiy obrazi bundan ham yuksakroq, teranroq, mukammalroq ekanligini tushuntirib berish qiyin... Bu ikki ulkan aktyor yaratgan Alisher Navoiy obrazi san'at bo'stonida mangu viqor to'kib turuvchi ikki buyuk chinorga o'xshaydi»...

Demak, har ikkala aktyor yaratgan ulug' siymo qiyofasida ikki buyuk aktyorning o'zigagina xos bo'lgan entires, hishayajon va shijoat aks etgan.

Bu mavzudagi so'zni muxtasar qilar ekanmiz, Stanislavskiyning: «Olg'a intilmaydigan san'at va aktyor bamisoli orqaga ketayotgan san'at va aktyordir», — degan so'zlarini ta'kidlab o'tamiz.

Tayanch iboralar:

«O'zini san'atda emas, san'atni o'zida sevish», kiyim kiyishi, soch tarash, san'at, studiya, «Oliy maqsad», «G'oya», aktyor, ta'limot

Savol va topshiriqlar:

1. Kasb e'tikasi tushunchasiga izox bering?
2. Teatr jamoasi xayotida qurilgan e'tik prinsplar haqida so'zlab bering?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor". T.: "O'zbekiston". 2009.
3. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
4. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
5. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: "Yangi asr avlodi". 2009.
6. K.S.Stanislavskiy "San'atdagi xayotim"
7. K.S.Stanislavskiy "E'tika"
8. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
9. ZiyonET
10. <http://www.teatr.ru>
11. <http://stanislavsky.by.ru>
12. <http://www.aktor.ru>

Rejissuraning kasb sifatida vujudga kelishi va rivoji

Reja:

1. Rejissyor va rejissura tushunchasi
2. Rejissurasining kasb sifatida vujudga kelishi va rivoji

«Rejissyorlik san'atining elementlarini asosi deganda spektakldagi barcha elementlarni ijodiy tashkil etib, garmonik jihatdan bir butun, badiiy asarni vujudga keltirish tushuniladi»¹. Bu maqsadga, asarning sahnaviy talqiniga rejissyor o'zining ijodiy fikr qilishi, ijodiy kollektivining barcha qatnashchilarini to'g'ri boshqara olishi natijasida erishiladi.

Rejissyor so'zi (frantsuz tilidan olingan bo'lib) yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, boshqaruvchi degan ma'noni anglatadi, ya'ni rejissyor dramatik materialni aktyor orqali yo'naltiruvchi, boshqaruvchi insondir.

Rejissyorlik san'ati kasb sifatida XIX asrning oxiri XX asrning boshlaridagina shakllanadi. Shu davr ichida teatr tarixidan o'rin olgan mashhur rejissyorlar: Germaniyada Kronek va Reyngardt, Frantsiyada Antuan, Angliyada Kreg, Rossiyada Lenskiy yetishib chiqdilar. Bu davrgacha rejissyor

funktsiyasiga «Badiiy-ijodiy ishlar emas, balki «ma'muriy-texnik» xarakterdagi ishlarni bajarish yuklatilgan edi. Bunday xarakterdagi ish hozirgi rejissyor yordamchisining vazifalaridan iborat.

Ijodiy funktsiyalarni esa, (umumqabul qilingan tartibda) umumiy ishning katta obro'ga ega bo'lgan qatnashchisi o'z bo'yniga olar edi. Bu qatnashchilardan: pesaning muallifi, birinchi aktyor, rassom yoki antreprenyorlar boshqarganlar. Lekin bunday tasodifiy, «rasmiy bo'lmagan» rejissurada spektaklni sahnalashtirish jarayonida, ba'zi elementlar borasida kelishilmovchiliklar kelib chiqar edi. Bunday holat jamoada o'z o'rniga ega bo'lgan rahbarning yo'qligi tufayli sodir bo'lar edi.

Avval, bunday zaruratga chidab, spektaklni yaratishda erishilgan arzimagan yutuqlarga qanoatlanib yashashga to'g'ri kelgan. Hozirda esa, rollarni a'lo darajada ijro etilganiga, ajoyib dekoratsiyalar yaratilgan bo'lishiga qaramay, agar spektaklning stilistik birligi va umumiy g'oyaviy intilishi (oliy maqsad) bo'lmasa, spektakl to'laqonli san'at asari bo'lib hisoblanmaydi. Bunday to'laqonlilikka rejissyorsiz erishib bo'lmaydi.

Shuning uchun spektaklda bo'lgan g'oyaviy-estetik talablarning o'sishi bilan, rejissyorlik san'ati va roliga bo'lgan ehtiyoj teatrlarda ortib bordi.

K.S.Stanislavskiy spektakl elementlarining birligiga erishishdagi zarurat borasida quyidagicha yozadi: «Bu birlashgan, yaxshi qurollangan armiya, teatr tomoshabinlari ommasiga birlashib do'stona birgalikda kurashishga majbur qilib, minglab tomoshabinlarni o'ziga jalb qiladi».

Haqiqatda rejissyor bajaradigan funktsiyalar beqiyosdir. Rejissyor

kasbida, u bajaradigan juda ham ma'suliyatli vazifalar turadi. Teatr

rejissurasidan farqli o'laroq ommaviy bayramlar rejissyori keng masshtabdagi

omma bilan ishlaydi. Ommaviy bayramlar rejissyori rejissuradan tashqari

tashkilotchilik, pedagoglik, psixologlik fikr qilish qobiliyatlariga ega bo'lishi

kerak. Agar omma bilan ishlayotgan rejissyorda mana shu qobiliyatlar

mujassamlashmasa, rejissyor o'ylagan g'oyasini amalga oshira olmaydi. Bayram

yoki tomoshaning oliy maqsadini, g'oyasini tomoshabinga yetkazib bera

olmaydi.

Rejissyor tashkilotchi sifatida, hamma bayram, tomoshaning tashkiliy masalalarini hisobga olishi kerak. Agarda teatr rejissyori spektakl repetitsiyasini tashkil qilishda o'ziga va rejissyor yordamchisining yordamiga tayansa, ommaviy bayram va tomoshalari rejissyori badiiy havaskorlik jamoalari rahbarlarining va yordamchi guruhning yordamiga tayanadi.

Masalan: teatr rejissyori o'zi sahnalashtirgan spektaklning premerasidan so'ng, kamchiliklarini qayta ishlab, bartaraf qilish imkoniyatiga ega bo'lsa, ommaviy bayram va tomoshalar rejissyorida bunday imkoniyat yo'q. U o'z postanovkasini faqatgina bir marotaba ko'rsatadi. Shuning uchun ommaviy bayramlar rejissyoridan katta tashkilotchilik energiyasi talab qilinadi. Ommaviy bayramlar rejissyori har doim minglab kishilar qalbiga yo'l topa olishi, ularni umumiy ishga qiziqitira olishi kerak. Bundan tashqari, kishilarning xohishlari, qiziqishlari ko'proq nimaga, qaysi mavzuda ekanligini ham aniqlay olishi kerak.

Rejissyor tashkilotchigina bo'lib qolmay, u universal ham bo'lishi lozim. U ma'muriy ishlarni bajarishda jamoatchilik tashkilotlari bilan bog'lanib, ish olib borishi, moliyaviy masalalarni hal qila olishi va boshqa masalalarni rejalashtira olishi lozim.

Rejissyor fikr yurituvchi sifatida o'zi qo'yayotgan tomoshaning mavzusi va g'oyasini yaxshi bilib, tomoshabinga va qatnashchilarga o'zi ilgari surgan g'oyasini va oliy maqsadini yetkazib bera olishi kerak va mana shu tomoshaning tarbiyaviy va axloqiy tomonlarini aniq ko'rsata bilishi lozim.

Rejissyor pedagog sifatida, pedagogikaning xususiyatini yaxshi bilishi kerak, u o'z tomoshalari bilan kishilarni faqatgina dam olishlarinigina uyushtirmay, balki ularni o'rgatadi, o'qitadi va tarbiyalaydi. Rejissyor psixolog sifatida kishilar psixologiyasini yaxshi bilishi kerak. Kishilarning kasbini, yoshini, qiziqishlarini hisobga olishi shart.

Ommaviy tomoshalar rejissyori tomoshaning plastik tuzilishiga katta e'tibor berishi lozim. Tomoshadagi plastik harakat, tomoshaning yanada nafis, qiziqarli chiqishiga yordam beradi.

Hozirgi kunda rejissyorlarga san'at tomonidan qo'yilayotgan davr talabini ob'ektiv va sub'ektiv baholash, mezonlariga bo'lib o'rganishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ob'ektiv omillarga: san'at tomonidan qo'yilayotgan masalalarni murakkablashtirish, xalqning o'sib borayotgan ko'p qirrali, ma'naviy talabini qondirish, mustaqillikning ahamiyatini tushuntirish, estetik, ma'naviy, siyosiy qarashlarni shakllantirish, zamonamiz qahramoni obrazini ochib beruvchi yangi, original, kompozitsion jihatdan mukammal bo'lgan seneriylar va tomoshalar yaratish maqsad qilib qo'yilgan.

Rejissyorlik kasbi borgan sari juda ham keng xizmat doirasini qamrab olmoqda. Rejissura insonlar ma'naviy hayotining faoliyati sohasiga borgan sari kirib bormoqda. Teatrlashtirish jamiyatdagi turmushimiz zarur komponentiga aylandi. Hozirgi hayotimizni teatr, televideniye, ommaviy teatrlashtirilgan bayram va tomoshalar, ta'lim, madaniy-ma'rifiy ishlar, radio, kinosiz tasavvur qilish qiyin. Aamaliy jihatdan qarasak, mamlakatimizning barcha aholisi teatr auditoriyasi a'zosi bo'ldi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Bu quvonchli hol, lekin

bu rejissyorlarga bo‘lgan talabni shakllantirishga xalaqit beradi. Ayni vaqtda universal rejissura tarafdorlari hammaga bitta rejissura degan g‘oyani ko‘tarmoqdalar. Bunga qarshi tor doiradagi rejissura tarafdorlari faqat o‘z yo‘nalishi bo‘yicha ijod qilishni talab qilmoqdalar. Biz har bir rejissyor o‘zining spetsifik sohasida ijod qilishining tarafdorlarimiz. Har bir badiiy faoliyatning o‘z spetsifik yo‘nalishi bor, shunday ekan, rejissyor o‘zining spetsifik yo‘nalishi bo‘yicha ijod qilishi kerak. Eng talantli rejissyor bo‘lishiga qaramay, ham teatrdan, ham ommaviy bayram, tomoshalarda, ham televideniye, ham estrada shoularida mutaxassis bo‘la olmaydi. Kamdan-kam hollarda bunday mutaxassis bo‘lishi mumkin, lekin u ham sohani yuzaki bilishi mumkin.

Rejisurani keng ravishda qo‘llanilishi bu sohani osondek ko‘rinadigan yolg‘on hissiyotni uyg‘otadi. Rejissyorning yetakchi rolini noto‘g‘ri tushunish, rejissyorlik sohasi nufuziga putur yetkazadi.

Sub’ektiv omillarga: Rejissyorning qobiliyatini kiritishimiz mumkin.

Rejissyorga tabiatdan sifat, aql, yumor, erkinlik, kuzatuvchanlik, tasavvur, musiqiylik va ritmiklik ato qilingan. Lekin, rejissyor qobiliyati ustida tinimsiz ishlab, bu qirralarni rivojlantirishi lozim. Bundan tashqari, rejissyor hayotni tushunish, faollik, tashkilotchilik, pedagoglik, badiiy did, obrazli fikr qila olish, tahlil qila olish, o‘tkir zehnilik qobiliyatlariga ega bo‘lishi kerak.

Mana shu o‘rganilgan bilimlar hayotiy amaliyotda mustahkamlanishi shart.

Zamonaviy ommaviy bayramlar rejissyori yuqorida keltirilgan sifatlardan tashqari, zehning tezligi va emotsionalligi, eslab qolish qobiliyatining kuchliligi va sharoitdan kelib chiqqan holda harakat qila olishi, badiiy improvizatsiya qila olish qobiliyati juda yuqori bo‘lishi lozim.

Mamlakatimizda teatr san’atiga qiziqish ortib, o‘zbek teatri XX asrning boshlarida vujudga keldi.

Tayanch iboralar:

Rejissyor, rejissura, sahnalashtirish, spektakl, tomosha, sahna, aktyor mahorat, aktyorlik mahorati.

Savol va topshiriqlar:

1. Rejissyor va rejissura so‘ziga izoh bering?
2. Rejissyor va rejissuraning farqi nimada?
3. Rejissura kasb sifatida qachon paydo bo‘lgan?
4. Ilk rejissyorlar va ularning ijodiy faoliyati haqida ma’lumot bering?

5. Zamonaviy o'zbek ommaviy bayramlarida faoliyat olib borayotgan rejissyorlar haqida fikringizni bildiring?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
3. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
4. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: "Yangi asr avlodi". 2009.
5. T.Tursunov. "O'zbek teatri tarixi". T.: 2008.
6. S.Tursunboyev. "Jahon teatri tarixi". T.: "Fan va texnologiya". 2008.
7. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
8. ZiyonET
9. <http://www.tsic.uz>
10. <http://www.teatr.ru>

Etyudning kompozitsion tuzilishi

Reja:

1. Dramaturgiya komponentlari
2. Etyudda kompozitsion tuzilish

Etyud rejissyor uchun - birinchi kichik tugallangan spektakl bo'lib, o'zining oliy maqsadi, emotsionalligi, janr bo'yicha hal etilganligi bilan ajralib turadi, u chiroq va musiqiy bezakli tomoshadir.

Talaba etyud seneriysini yaratishda berilgan shart-sharoit aniq ko'rsatishi lozim. Bular:

- harakat qaysi vaqtda bo'lib o'tishi. Ya'ni harakatning vaqti, tongdami, kechasi va h.k.
- harakat qayerda bo'lib o'tadi. Ya'ni qanday joyda, hovlidami, o'rmondami yoki dengizda.
- kim ishtirok etadi. Har bir ishtirokchiga qisqacha tasnif beriladi. Uning yoshi, kasbi va xarakteri va h.k.
- nima bo'lib o'tadi. Ya'ni etyud ma'nosining qisqacha harakat mazmuni, uning fabulasi, syujeti, maqsadi ko'rsatilib, bu harakat nima uchun amalga oshirilayotganligi hal etiladi. Qahramonlarning harakati ko'rsatiladi.

Etyud har xil syujet asosida qurilishi mumkin. Jismoniy harakat va buyumlarsiz xatti-harakat asosida qurilgan etyudlar talabga ko'proq javob beradi. Bu yerda sekin-astalik bilan mashqdan harakatga o'tib, bir vaqtning o'zida aktyorlik va rejissyorlik fikr qilish qobiliyatini faol toblaydilar.

Talaba buyumsiz xatti-harakat sifatida ketmon chopish jarayonini bajarmoqda. Mashq davomida u predmetni to'g'ri his qilib - uning og'irligini,

shaklini sezib, harakatda mantiqiy ketma-ketlik seziladi. Pedagog unga mana shu mashq asosida etyud tayyorlashni taklif etishi mumkin. Talabaga etyud seneriysini yaratishda - etyud uchun harakatni qurish, etyuddagi qiziq berilgan shart-sharoitlar doirasini yaratishni, etyudni sahnalashtirishda esa - etyud mazmunini faol shakllanish yo'nalishini kuzatib, seneriyda ko'zda tutilgan g'oyani amalga oshirish, voqeaning o'tish vaqti, voqeaning o'tish joyi va ishtirokchining kim ekanligiga asosiy e'tibor qaratish lozim.

Etyudni sahnalashtiruvchi rejissyor esa bevosita sahnalashtirish jarayonida quyidagilarga amal qilishi lozim³:

- Ishni sahna kengligidagi o'yinni tashkil qilish, ya'ni berilgan shart-sharoitni amalga oshirish va aniqlashtirishdan boshlab, sahna kengligiga (sahna maydoniga) rejissyorlik va aktyorlik nuqtai nazardan qarab, ular o'rtasida printsiptial farq borligini ko'zda tutish kerak, ijrochi o'z tanasining kenglikdagi harakati uchun maydonning qulayligiga qaraydi.
- Joy, vaqt harakati va muhitning obrazli yechimini izlashni boshlab, maydonni to'sib qo'ymaslikka harakat qilib, 2-3 aniq bezakning detalini topish lozim. Sahna kengligini shunday tashkil qilish lozimki, unda ta'sirchan effekt va harakat muhiti yetarlicha ta'sirchan bo'lishi lozim. Har qanday sahnalashtirish effektlaridan - tovush, musiqa, chiroq va h.k.lardan foydalanishga ruxsat berildi.
- Ijrochilar harakatiga ayniqsa katta ahamiyat berib, ularning harakatini faollashtirish lozim, buning uchun berilgan shart-sharoitni jadallashtirib, har bir parchada ijrochi uchun to'g'ri topshiriqlar topish kerak.

Bir kishilik etyudlarda mavjud qonun-qoidalarga juft etyudlarda ham amal qilinib, o'quv topshiriqlari bir muncha murakkablashib, bir qancha yangi tushuncha va elementlarni egallash talab qilinadi.

Etyudlar ijrochilar sonidan qat'iy nazar, hoh u yakka etyud, hoh ommaviy etyud bo'lsin albatta rejissyor tomonidan tahlil etiladi. Etyudlarni tahlil qilganda uning quyidagi jihatlari o'rganiladi:

- Asarning mavzusi - bunda asar nima haqida ekanligi aniqlanadi;
- Asar g'oyasi – etyudda ilgari surilgan fikr;
- Konflikt – etyuddagi voqeaga zid voqea va ularni kimlar keltirib chiqaradi;
- Kompozitsion tuzilishi – asar prologi, tuguni, voqealar rivoji, kulminatsion nuqtasi, yechimi va epilog aniqlanadi;
- Etakchi xatti-harakat - oliy maqsadga olib chiquvchi yo'l;
- Oliy maqsad - shu asarni sahnalashtirish orqali rejissyor nima demoqchi ekanligi;
- Obrazlarga xarakteristika – ishtirokchilarga qisqacha xarakteristika beriladi.

Talabalar tomonidan o'ylab topilgan etyudlarda tomoshabin to'g'ri xulosa chiqarishi uchun hatti-harakatlar tizimi aniq ifodalanishi va uning uchun

³ Ахмедов Ф.Э. Оммавий байрамлар режиссураси асослари. Т. Алоқачи 2008 й. 278-279 б.

tushunarli bo'lishi kerak. Etyudlar mashqlardan ko'ra tugallangan bo'ladi. Kompleks mashqlar aktyorlik mahoratining barcha elementlarini o'z ichiga olgan xatti-harakatlardan iborat bo'ladi. Etyudlar esa tugallangan voqelikni xatti-harakatlar bilan amalga oshiradigan jarayondir. Etyudlarda qarama-qarshiliklar yaqqol ko'rinishi kerak. Ichki va tashqi qarama-qarshiliklar etyudlarning asosiy harakatga tushiruvchi mexanizmi sifatida namoyon bo'lmog'i lozim.

Tayanch iboralar:

Etyud, xatti harakat, etyudda kompozitsion tuzilish, qarama-qarshilik, oliy maqsad, "Agarda", "Berilgan shart-sharoitda", rejissyor, rejissura, sahna, aktyor mahorat, aktyorlik mahorati.

Savol va topshiriqlar:

1. Ijro mahoratini mustahkamlashda etyudning o'rni?
2. Etyudlarning kompozitsion tuzilishi haqida gapirib bering?
3. Etyudda qarama-qarshilik?
4. Etyudda oliy maqsad nima?
5. Etyud ijro etib bering?
6. Etyudni tahlil qilib bering?
7. Etyudda tasavvur va diqqat?
8. Buyumlarsiz xatti-harakat uchun tavsiya etilgan mashqlarni bajarib bering?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
3. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
4. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
5. ZiyonET
6. <http://stanislavsky.by.ru>
7. <http://www.aktor.ru>
8. <http://www.meyerhold.ru>
9. <http://www.mxat.ru>

Mizanstsena - rejissyorning tili

Reja:

1. Mizanstsena ta'rifi
2. Mizanstsena ustida ishlash
3. Mizanstsena turlari

Mizanstsena haqida gapirishdan oldin, shuni eslatib o'tishimiz lozimki, inson ko'zi bilan tashqaridan berilayotgan axborotni 3-4 foizinigina qabul qiladi.

Teatrda tomoshabinni tomoshabin deb ataymiz. Tomoshabin eshituvchi emas, chunki ular birinchi navbatda spektaklni tomosha qilib, soʻz, tovush, musiqani aktyorning rolidagi plastik taʼsirchan harakati orqali qabul qiladilar. Shuning uchun mizanstsena «Rejissyorning tili» deyiladi. Shunday ekan, rejissyor spektaklda voqealarning maʼnaviy gʻoyasini, ishtirokchilarning xatti-harakatlarini va umuman qarama-qarshiliklarni tasviriy koʻrsata bilishi lozim.

«Teatr spektaklining badiiy «molekulasi», obrazli bir hodisa sifatida namoyon boʻlib, uning mayda birliklari ham, oʻziga xos strukturaga ega boʻlib, teatr sanʼatining badiiy jihatdan bir butunligini tashkil etadi»¹.

Spektaklni mizanstsena qonun-qoidalari boʻyicha qurish, uning yangi shakllarini topish, koʻpgina Yevropa teatrlari nazariyachi va amaliyotchilarini hayajonlantirgan.

Shu davrda Lessing «harakatlarning maʼnodorligi», shu bilan birga «ichki kechinmani plastika qonunlarida koʻrsatilgan meyor chegarasidan orttirib yubormaslik kerak», deydi. Plastika qonun-qoidalari, sahna xatti-harakatining bir oʻlchamda boʻlish qoidalari, oʻziga xos sahna qonunlari mizanstseneda asos boʻla boshladi.

Sahna kengligi, dekorativ bezak va inson tanasining plastikasi kabi bir-biriga uzviy bogʻliq boʻlgan elementlarni birinchilardan boʻlib, nazariyotchi, buyuk Gyote puxta ishlab chiqishga harakat qilgan. U spektaklni «jonli (tiriltirilgan) kartina» sifatida qarab, sahna kengligi muammosini hal etib, inson artistning bu kenglikdagi oʻrnini aniqlaydi.

U taʼsirchanlikning jiddiy qoidalarini tadbiq etadi. «Sahnadagi holat va guruhlar» nomli qoʻllanmasining 78- paragrafidagi «monolog oʻqish uchun sahna ortidagi kulisdan chiqib, sahnaning qarshi tomoniga diagonal boʻyicha yurilsa, maqsadga muvofiq boʻladi. Chunki diagonal boʻyicha harakatda joziba bor», deydi.

Hozirgi kun nuqtai nazaridan qarasak, «sahna hayotidagi hamma narsaga ishlatsa boʻladigan» «taʼsirchanlik» qonun-qoidalari, shakllarini yaratishga qilingan harakat xato boʻlgan.

1. Rejissyorlik sanʼati rivojlanayotgan davrga kelibgina, mizanstsenaning haqiqiy «gʻoyaviy maʼnosi» kashf qilina boshlandi. Hali asr boshidayoq rejissyor Meyrxold sahna plastikasining «emotsional-mazmundorligiga» eʼtibor berib, uni «plastika-musiqasi» deb atagan. Imo-ishoralar, harakat va qotib qolgan sukut saqlash ishtirokchilarining haqiqiy kechinmalarini bera oladi»- deydi V.E.Meyrxold.

Keyingi davrlarda teatrlarda mezanstsena qoidalari, tabiiy guruhlarning ichiga kirishga harakat qildi. Lekin ular ham umumiy qonunlarni yaratish bilan chegaralandilar.

Hatto Meyningeyn teatrining rejissyori Kronek ham «haqqoniylik» qoidalarini oʻylab topib, qoʻllaydi. Bu qonun qoidalariga uzoq vaqt turli teatrlarning rejissyorlari amal qilganlar. Agar sahna kengligida turli tekislikdazina, qoyali-balandlik joy va h.k. boʻlsa, bunda aktyor shunday sharoitdan unumli foydalanib, oʻz holatini ritmik jihatdan jonlantirib, koʻrkam liniyani vujudga keltirishi lozim. Masalan, u zinada turganida, hech qachon ikki oyogʻi bilan bir zina poyaga tayanib turishi mumkin emas va h.k.»- deydi Kronek.

«Diagonal kompozitsiya» va holatlarning «turli balandligi»-juda qimmatli qoidadir. Bu qoida faqat alohida hollarda, ya'ni spektaklni vaqt birligida hal etish ko'zda tutilgandagina qo'llaniladi.

K.S.Stanislavskiy va V.I.Nemirovich-Danchenkolar meynin-genchilarning shartli mizanstsenalari borasidagi qoidalarini o'rganib, hamda bu qoidalarni rad etib, mizanstsenalarni muallif stilistikasi hayotiy haqiqat, mantiqiy sahna harakatiga bo'ysundirib, bunday qo'llanmalarni butunlay yo'qqa chiqardilar.

Rejissura san'atining barpo bo'lishi davrida mizanstsena, plastik obraz sifatida qaray boshladilar. Teatr dunyoga mizanstsena hal etilgan durdonalarni namoyish etdi. Stanislavskiy, Meyrxold, Vaxtangov, Tairovlar mizanstsenalari haqida tanqidchilar mulohaza yuritib, boshqa rejissyorlar, ularning mizanstsenalarni ko'chirib, ularga o'xshashga harakat qilar edilar.

Mizanstsena spektaklning boshqa ta'sirchan vositalari orasida yetakchi o'rinni egalladi. Lekin, hali uzoq vaqt bu muammo borasida nazariy izlanishlar olib borilmaydi.

Ko'pincha mizanstsena haqida gapirganda, bu «spektaklning alohida momentlarida, aktyorlarning sahnada joylashishi» deyiladi. Agar «alohida momentlarda» degan iboraga qaramasak, hammasi to'g'riga o'xshamaydi. Ko'pgina rejissyorlarning kitoblari tufayli, biz mizanstsenani obrazli ta'sirchanlik deb hisoblaymiz. Lug'atni o'qiganimizda aynan «ta'sirchanlik» degan so'z yetishmaydi. Lug'atdagi «joylashish», (razmehat) so'zi «joyiga olib bormoq» (razvodit) so'ziga yaqindir. Avvallari teatrlarda aktyorlarga rol bo'lib berilgach, matn o'rganilgach, rejissyor aktyorlarni joy-joyida olib borib qo'ygan (razvedka qilgan). Aktyorlarni sahnada joylashtirish yoki ular bilan harakatning ta'sirchan usullarini, voqealarning plastik obrazlilikini topish-mizanstsenani tushunishni turli talqin etishning asosidir.

«Mizanstsena ishtirokchilar o'rtasidagi aloqani, ularning xatti-harakati va kurashi, harakatning dinamik rivojini aks ettiradi. Mizanstsena voqealarning plastik aks ettirilishi bo'lib, uning boshi, rivoji va oxiri butunlayin voqelar rivojiga bog'liq bo'ladi. U voqeadagi kabi, boshlanish, o'sish va yakunga egadir. Bitta mizanstsena ikkinchisiga bir voqeaning ikkinchisiga o'tishi bilan birgalikda baravar ko'chadi. Bundan kelib chiqadiki, spektakldagi mizanstsena-«alohida on» bo'lmay, balki voqealar qatorini plastik ifodalovchi, bir-biri bilan uzviy bog'langan dinamik zanjirdir».

Qisqa qilib aytganimizda, mizanstsenani ilmiy asosda ta'riflasak, bu «qarama-qarshiliklarni plastik harakatga ko'chishidir.

Mizanstsenalarning xarakteri bo'yicha ta'sirchan va dinamik bo'ladi. Mizanstsena kvalifikatsiya qilinganda (tasniflanganda), bir qancha turlarga bo'linadi. Ba'zi mizanstsenalarning tashqi rasmiy alomatiga qarab tuziladi. Masalan, quyidagi nomdagi mizanstsenalarni uchratish mumkin: Tekislikdagi yoki gorizontal, chuqurlikdagi yoki ko'p planli, vertikal va h.k. Bu nomlardan biz spektaklda, sahna kengligida qanday tekisliklar qo'llanilayotganini aniqlaymiz. Rejissyor sahna enini, chuqurligini yoki balandligini bemalol ishlatishi mumkin. Sahnada maydonini stanoklar sistemasi yoki harakatlanuvchi furalar (arava) yordamida tomoshabin zali tomoniga surish yoki zalning o'ziga taxta ko'priklar, taxta-supalar qurib, sahna balandligini turli narvonlar, kanatlar

yordamida, balkonlarni, ko‘prikchalarni ishlatib, mizanstsenedani qurishda sahna maydonining imkoniyatlari kengaytiriladi.

Ba‘zan mizanstsenedaning nomi uning grafik chizgilarini anglatadi: masalan, *diagonal, doiraviy, yarim doiraviy front bo‘yicha* va h.k. Bir spektaklda rejissyor faqat sahnaning birinchi planini qo‘llab, qadimiy freskani (rasmni) eslatuvchi front bo‘ylab mizanstsenedani ishlatsa, boshqa spektaklda rejissyor faqat sahna chuqurligi va balandligini qo‘llab, uzun diagonal mizanstseneda quradi.

Bundan tashqari, amaliy, ko‘p ma’noli, ma’no bo‘yicha birlashtirilgan mizanstsenedalar turiga bo‘linadi. Bu mizanstsenedalarda asosiy urg‘u boshlang‘ich va oxirgi mizanstsenedalarga beriladi. Ayniqsa, spektaklning oxirida mizanstseneda bosh voqeain g‘oyaviy aks ettirib, uni to‘ldiradi. V.N. Solovev mizanstsenedani «funksiyaviy» hamda «ma’noli» turlarga bo‘ladi.

Ma’noli mizanstseneda-aktyorlar tomonidan vujudga keladigan, joyidan ko‘chiriladigan, maishiy elementlarning umumiy yig‘indisidan tashkil topadi. Masalan: kirish, chiqish, o‘tish, o‘tirish, choy quyish, ovqat yeyish va h.k. Bularning hammasi sahnaning ta’sirchan shaklini vujudga keltiradi. Ishtirokchilarning ko‘p harakatlari shunchalik funksional, elementar bo‘ladiki, biz ularni spektakl jarayonida sezmay qolamiz. Boshqa tomondan qaraganda, ishtirokchilarning harakatsiz holati shunchalik g‘oyaviy jihatdan to‘laqonli, ichki jihatdan ahamiyatli bo‘ladiki, bizni diqqat bilan qarashga majbur qiladi. Bunday harakatsiz holatda qo‘l harakati, boshning burilishi mizanstsenedani o‘zgarishiga olib keladi.

Mizanstseneda harakatni kengaytirib, spektaklning ziddiyatini ochib berib, janrning o‘ziga xosligini ifodalab beradi.

Spektakldagi qarama-qarshilik personajlar kurashining ko‘tarinkiligi va tushkunligi orqali rivojlanadi. Eng asosiy voqealarda, qarama-qarshilikning mazmuni faol ochib beriladi. Shu sababli asosiy mizanstsenedalarga katta og‘irlik tushib, boshqalardan ko‘ra ta’sirchanligi kuchli bo‘ladi. «Mana shunday markaziy, asosiy mizanstsenedalarni qurgan rejissyor, xatti-harakatda kurashning bosqichlarini ochib beradi», -deydi. A.D.Popov, -shu bilan birga u, mizanstsenedani plastik va tasviriy ravishda qurib, spektaklning g‘oyasini tomoshabinga yetkazishga harakat qiladi».

Jismoniy harakat-mizanstsenedaning asosidir. U nafaqat «tabiiylikning», balki oliy maqsad bilan organik aloqaning kafolatchisidir. "Rejissyor, -deb yozgan edi K.S.Stanislavskiy, -mizanstsenedani qurayotganida uni, ichki ko‘z bilan tomoshabin zalidan ko‘ra olib, uni sahnadan sezib, tomoshabin sifatida, aktyor sifatida u bilan yashamog‘i lozim". Mana shu yerda rejissyorlik g‘oyasini bir butunligicha ko‘ra olish ustuvor bo‘ladi, ya’ni, aniqrog‘i, mavzuning musiqiy-plastik va vaqt-kengligi qismi nazarda tutilmoqda. Ayniqsa, g‘oyaning shu tomoni, shaxsning nima qilayotgani, buni qanday bajarishi bilan uzviy bog‘langan. Pesa personajning nima va qanday qilishida musiqali-plastik kuy, mizanstsenedalarning aniq oqimining rivojida namoyon bo‘lib, qayd qilinadi. Bir tomondan jismoniy-harakat bo‘lsa, boshqa tomondan, vaqt-kengligi mizanstsenedani shakllantiradi.

Xrestomatik spektakllardagi eng yaxshi mizanstsenalardagi jismoniy-harakat bilan musiqiy-kenglikdagi mavzular postanovkasida bir-biriga yakdillik bilan tutashib ketganligi bir qancha teatr tomoshabinlari avlodlarining ongida muhrlanib qolgan. Bunday qorishmada spektakllar o'ziga xos yangi sifatiga ega bo'ladi. Masalan. «Mard soldat Shveykning sarguzashtlari» spektaklida vaqt-kengligidagi kuy, spektaklning plastikasini shakllantirib, mizanstsенani oldindan belgilashga yordam beradi. Kabinetdagi ikki shifokorning stollari («Tibbiy ko'rik» nomli epizod) shunday qo'yilgan ediki, ular bir-birlariga orqa o'girib o'tirishga majbur edilar. Mana shu detal tibbiy ko'rik kartinasi mizanstsенasini aniqlashga yordam bergan. («Hamma frontga» epizodida) oldingi pozitsiyaga ketayotgan poyezd vagonida, Polkovnik zobitlarga yangi maxfiy shifrni xabar qiladi. Hamma jiddiy qiyofada. Mana shu yerda harbiy ahmoqlikning plastik kuyi yangraydi. Zobitlar yig'ilishi dacha vagonida o'tkazilib, unda joylashgan o'rindiqlarda kimdir polkovnikka yuzi bilan, kimdir orqa o'girar edi. Yana o'sha vaqt-kengligidagi mavzu. Barcha diqqat bilan eshitib, o'rganmoqda. Ularning jismoniy harakatlari ma'noli, maqsadga muvofiq, unumlidir. Lekin, bu harakatlar spektaklda ma'lum vaqt-kengligidagi muhitda, uning plastik kuyini sharhlaydi. Teatr mizanstsенasi ikki tomonlama mushtarak, uzilmasdir.

Shunday bo'lishiga qaramay, biz albatta sahnaviy vaqtga taalluqli shartli sahna kengligini topamiz. Bundan bizga ma'lum bo'ladiki, teatr spektaklidagi har bir mizanstsena o'zining ta'sirchan ahamiyatiga, badiiy butunligiga egadir. Voqea ishtirokchilarining o'zlari aytayotgan qo'shiq yoki musiqa ohanglari ularning sezgi va holatlarini namoyon etib, harakat va mizanstsенaning mazmunini ochib beradi. Kimdir tomonidan sahna tashqarisida ijro etilayotgan qo'shiq faol diqqat ob'ektiga aylanib, mizanstsенani qurishga ta'sir qilishi mumkin. Shovqin va tovushning diqqat ob'ekti, sahnaning o'zida bo'lib, ishtirokchilarning diqqatini jamlab, mizanstsенani qurishga yordam beradi. Masalan: Gamlet otasi ruhining oyoq tovushlariga quloq soladi; xalq ommasi, frontdagi ahvol to'g'risidagi axborotni o'qiyotgan Levetanning ovozi yangrayotgan radiokarnay qo'yilgan simyog'ichni o'rab olgan, mana shu tovush va ovozlarning harakat ob'ektiga aylanib, uzviy ravishda mizanstsенaga qo'shilib ketadi.

Agar tomoshabin sahnada bo'lib o'tayotgan asosiy voqeani tushunmasa, yoki tiqilinchda ishtirokchilar ko'rinmasa, eshitilmasa mizanstsенalarning ta'sirchanligi haqida gapirish mumkinmi? Albatta, yo'q. Mizanstsенani obrazli qurishdan oldin, tomoshabinlar diqqatini o'ziga qarata olishni o'rganish lozim. Bu borada mizanstsенani yoritish katta ahamiyatga ega: chiroq, nur (svet) mizanstsенadagi eng muhim komponentlarni ajratib ko'rsatishga, diqqatni sahnaning bir qismidan ikkinchisiga ko'chirishga, mizanstsенani yoki birgina qatnashchini katta planda ajratib ko'rsatishga yordam beradi. Xuddi haykaltarosh kerakmas materialni qirib tashlagandek, rejissyor keraksiz mizanstsенalarni nur yordamida kesib tashlaydi. Bundan tashqari, nur yordamida voqealar atmosferasi vujudga keltiriladi. Nur faqatgina texnik vosita bo'libgina qolmay, balki keng ma'noni ochib beruvchi vosita hisoblanadi. Shunday qilib, nur mizanstsенaning ajralmas qismidir.

Mizanstsena-bu voqealarni vaqt birligi va kengligida, ta'sirchan va plastik tashkil etishdir. Mizanstsena sahna arxitekturasini, sahna maydonining maishiy detallari va dekoratsiyalari, nur va musiqa bilan uyg'unlashib ketadi. Lekin, eng asosiysi, mizanstsena ishtirokchilarning kechinmalarini xarakterlaydi, munosabatlari va harakatlarini ochib beradi. Umumlashtirib aytadigan bo'lsak, mizanstsena spektaklning qarama-qarshilikligi va janrini hamda, g'oyasini ifodalab beradi. Mizanstsena bu-spektakl yaratuvchisining badiiy g'oyasini plastik ifodalashdir. Mizanstsenaning ta'sirchanligi butun sahnalashtiruvchi jamoaning birgalikdagi mashaqqatli mehnati natijasida vujudga keladi. Lekin spektakl kompozitsiyasiga rejissyor javob beradi.

Ba'zan bizga g'oyani, kuchaytirish uchun albatta grotesk, yoki ramz, ishtirokchilarning haqqoniy xarakterlari, sharoitining hayotiylik bilan o'xshashligi, dekoratsiya, tovush, nur va boshqalarning ishlatilishi yetarli va oson ko'rinadi. Bunday deb o'ylash noto'g'ri. Har qanday ta'sirchanlik badiiy ta'sirni boyitishni talab qiladi. Masalan, ba'zi bir spektaklda hayotiy o'xshashlikka harakat qilinsa, boshqasida ko'zga tashlanuvchi shartli uslubda chiqarishga intilinadi. «K.S. Stanislavskiy o'zining ilk sahnalashtirgan spektakllarida hayotiy aniqlilikni qidirib, haqiqiy maishiy detal va kostyumlarni sinchiklab tekshirib, hatto bir spektaklda maishiy uslubga to'g'ri kelgani uchun, sahnaga haqiqiy tirik otni olib chiqishga harakat qilgan». Ko'p spektakllarda tirik otni olib chiqishgani haqida ma'lumotlar bor.

Masalan: A.D.Popov «Qiyiq qizning quyilishi» spektaklining bosh qahramonlari Petruchio bilan Katerinani biz yoshligimizdan ko'rgan karuselning otchalariga o'tkazadi. Rejissyor Planchon esa, «Uch mushketyor» spektaklida qahramonlarni bolalar tayoqni ot qilib minganday, chap qo'llarida ramziy tayoqchaga bog'langan yugan bilan xuddi xitoy teatrida namoyish etilganda o'xshab olib chiqqan.

Spektaklda xonani maishiy jihatdan bezash, qup-quruq maydonda o'ynash, ishtirokchilarni kulislar ortiga o'tishi, tomoshabin zalidan o'tish, prozaik nutq, she'r - barchasi shartlidir. Birinchi ta'sirchan vositalarni biz sezmay qolamiz. Chunki ular hayotimizga o'xshagan, kundalik turmush tarzi.

Ikkinchi vositalar esa darhol ko'zga tashlanadi, chunki hayotda bunday bo'lmaydi. Ishtirokchi shaxslar bir-biri bilan muloqotda bo'lganda bizga haqqoniyga o'xshab ko'rinadi. Bir spektaklda rejissyor hayotni to'laqonli ko'rsatishda uslublarning shartlilikini berkitib, boshqasida shartlilik ochiqdan-ochiq ko'rinib turibdi.

Rejissyor Planchon «Uch mushketyor» spektaklida ochiqdan-ochiq shartlilikning uslublarini, ayniqsa Dartanyan va Miledi Lamanshdan o'tish sahnasida ko'rsatadi. Xizmatkorlar sahna plansheti bo'yicha gilam to'shaydilar, gilamda bolalar asfaltda kvadrat chizib o'ynaydigan o'yinga o'xshab kvadratlar chizilgan. Gilam yonida suyak soqqalar o'ynaydigan stol qo'yilgan. Stol oldiga Kordinal va Malika keladilar. Shu vaqtning o'zida gilamga Dartanyan va Miledi chiqib kelishadi. Dartanyan va Miledining qo'llarida gazetadan yasalgan qayiqchalar, Lamanshdan suzishga tayyorgarlik ko'rishmoqda. Kordinal va Malika erkin suhbat qilib, stolga suyak soqqalarni tushgan raqamlarni aytayotganda. Dartanyan bir oyoqlab aytilgan raqam qancha bo'lsa, shuncha

kvadratlarni xatlab, sakray boshlaydi. Xuddi shu harakatni Miledi Kordinal aytgan raqam bo'yicha qaytaradi. Ikki tomonning o'ziga xos raqobati.

Ommaviy bayram va tomoshalarga kelsak, bunday san'at-doimo qahramonona va romantik, poetik va obrazli epik mazmunli, monumental shaklga ega bo'lishi lozim. Bu san'at global masshtabli, falsafiy muloqot va katta poetik ehtiroslar san'atidir. Davr kataklizmalari-uning asosiy voqeasi, tarix-bu vaqtning harakat birligi, xalq-bosh qahramon bo'lib xizmat qiladi.

Ommaviy tomosha yumoristik yoki satirik, fojiaiy yoki patetik (qattiq hayajonga soluvchi) bo'lib, u har doim hayotbaxshdir. Ommaviy tomosha hech qachon pessemistik bo'lmaydi. Optimizm-uning asosi, g'oyasi, mag'zi bo'lib, tarixiy taraqqiyot sari yuruvchi tarixiy davrni aks ettiradi. Uni «kichkina odamning» taqdiri emas, balki xalqning taqdiri hayajonlantiradi.

Rejissyor A.D. Popov: -«Xalq ishtirok etadigan sahnalarni sahnalashtirish rejissyordan katta tajriba, madaniyatni talab qilib, rejissyorlik mahoratining imtihoni hisoblangan», -deydi. Darhaqiqat, ommaviy bayramlar rejissyorlaridan katta mas'uliyat talab qilinadi. Ommaviy bayramlar rejissyori ommaviy sahnalarni ishlab chiqishi, katta guruhlar harakati parteturasini yaratishi, maxsus tayyorgarligi bo'lmagan ko'p sonli qatnashchilar bilan ishlashi, ommaviy ta'sirchan mizanstsенalar shaklini qurishi asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Ommaviy bayramlar rejissyori mizanstsенalarni qurish jarayonida «masshtabliylilikni va «monumentallilikni» seza olishi lozim. Teatrdan farqli, mizanstsенalar masshtabli bo'lishi va qatnashchilarning sinxron harakat qilishi talab qilinadi. Agar masshtabli katta mizanstsенalar qurilmasa, katta maydonda hech qanday effekt ko'rinmay, maqsadga erishib bo'lmaydi.

Mizanstsенalarni qurish jarayonida ommaviy bayramlar rejissyori oldida murakkab vazifa turadi. U teatr rejissyori singari ijroni faqat bir tomonga (sahnadan-tomoshabinga) emas, balki mizanstsенani to'rt tomonga (stadion maydonida), (amfiteatr maydonida) barcha tomonga mo'ljallab qurishi lozim. Shu bilan birga, u, ko'p ming sonli xalq ommasini kerakli bloklarga bo'lib, birlashtirib, ushbu kartina ichidan asosiy voqeani «dramatik tugunni» ajratib ko'rsata olishi lozim. «Bu borada kompozitsion mahoratini oshirishda, mashhur rassomlar asarlaridagi ommaviy mizanstsенalarni o'rganish juda ham foydalidir», -deydi I.G.Sharoyev. Masalan: Rembrandning «Tungi dozor», Bryulovning «Pompeyning oxirgi kuni», Surikovning «Boyarinya Morozova», Repinning «Krest yurishi», Kolvitsning «Dehqonlar urushi», Mazerelning «Zamonamiz apokalipsisi», Riveroning ulkan freskali kompozitsiyasi ommaviy mizanstsенalarga qurilgan bo'lib, bo'lajak rejissyorlarda kompozitsiyani tushuna oladigan didni vujudga kelishiga yordam beradi»¹.

Ommaviy tomoshalarni sahnalashtirish jarayonida, rejissyor tomoshaning umumiy montaj printsipini tuzishda, nomerlar yaratish va h.k. da ijroning maskali-obraz uslubiga duch keladi. Bu shartli personaj bo'lib, o'ziga xos xarakterning bo'rttirilgan chizgisiga ega bo'ladi. Bu uslub tsirkdagi masxarabozlar uslubiga o'xshaydi, lekin bu maska komik bo'lishi shart emas. Bunday maska personaji-allegorik funktsiyani bajarib, Qahramon yoki Yovuz, Oshiq yoki Qurbon, Jangchi yoki Ona obrazlari Komedii de Arte maskalar komediyasidagi kabi vazifani bajaradi.

Aktyor ommaviy bayramlarda ko‘pincha seneriyadan kelib chiqqan holda statistik ravishda qo‘llanilib, shartli maska–obrazi timsoli sifatida ishlatiladi. Yakkaxon ijro etayotgan aktyor esa, xalq ommasi vakili sifatida qandaydir katta insonlar guruhining tipik vakili, hamma darhol taniydigan «o‘z davrining qahramoni» sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday holda tomoshada, yaxshisi, rol ishtirokchisidan ko‘ra, voqealarning haqiqiy qatnashchisini, «tirik» odamni chiqargan maqsadga muvofiqdir. Ommaviy bayramlarda ommaviy mizanstsena qurish printsiplari, omma bilan repititsiya o‘tkazish qonunlari haqida aytarli deyarli o‘quv qo‘llanmalari yo‘q. Faqat an‘anaviy teatrning atoqli arboblari K.S.Stanislavskiy, V.E.Meyrxold, A.Y.Tairov, Ye.B.Vaxtangov, N.P.Oxlopkov, A.D.Popovlarning fikrlari bor. Shu bilan birga kinematografiyaning juda ham qiziq tajribasi bor. Ommaviy bayramlar rejissyori mana shu mayda ma‘lumotlardan nazariy boyligi xazinasini to‘plashi mumkin. Ommaviy tomoshalar ustasi baletmeyster A.Obrant quyidagicha yozadi: «Ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar, dramatik spektakldan, hatto operadan anchagina katta bo‘lib, harakatni tashkil qilish, plastikaning qoidalariga bo‘ysunadi. Agar tomoshaning ko‘p ming sonli ishtirokchilari bir butun ritmga tushmasalar, vazifani birgalikda angalamasalar, harakatlarni sinxron bajarmasalar, hech qanday rejissyor yaxshi natijaga erisha olmaydi».

Obrazli mizanstsena, plastik metafora ommaviy tomoshalar rejissyorining tili bo‘lib, uning asosiy ta’sirchan vositasidir.

Masalan: 1983 yil Toshkentning 2000 yilligi bayram tomoshasidagi «Sharq afsonasi» nomli sport-xoreografik kompozitsiyasida. Toshkent tarixi, unda bo‘lib o‘tgan bosqinchilik urushlari, o‘zbek xalqining do‘stparvarlik g‘oyasi ilgari surilgan. Bu kompozitsiyada ko‘p ming sonli ishtirokchilar yordamida frontal va doiraviy mizanstsena qurilib, obrazli hal etishga yordam bergan.

«Toshkent-do‘stlik shahri» blokida shahrimizda bo‘lib o‘tgan zilzila, allegorik ruhdagi, metoforik mizanstsena namoyish etiladi. Ishtirokchilardan tashkil qurilgan shahar xaritasi, zilzila ta’sirida darz ketadi. Bu daqiqada badiiy fonda bong urayotgan Toshkent kuranti ham dars ketishi tasvirlanadi. Zilzila oqibatlarini bartaraf etish uchun kelgan do‘stlarning yordamini metaforik mizanstsena orqali, ya’ni qo‘llarida kublar ushlagan gimnastlar, kublardan do‘stlik ko‘prigini quradilar. Bu ko‘prikdan yordam qo‘lini cho‘zgan mamlakatlar bayrog‘i o‘rnatilgan (xalq timsolidagi) mototsiklchilar qo‘shiq sadolari ostida birin-ketin o‘tadilar.

1992 yil 1 sentabrda Respublikamizning mustaqilligiga bag‘ishlangan bayram tantanasida maydonga o‘rnatilgan ramziy Toshkent darvozalari bayram g‘oyasiga hamohang ravishda tarixiy kechinmalarni, voqealarni ochib berishga yordam beradi. Mana shu darvozalarning faol ishtiroki natijasida ommaviy mizanstsena qurildi. Ayniqsa maydonga karvonning kirib kelishi, teatrlashtirilgan uslubda hal etildi. 1998 yil 1 sentabrdagi bayram tantanasida «Sab’al sayyor» blokida Alisher Navoiyning «Sab’al sayyor» («Etti sayyora») dostoni asosida kompozitsiyada yetti qasr, yetti iqlim, yetti malika raqsi mavzulari ramziy 7 raqami, allegorik uslubda hal etilib, mamlakatimizning tarixi

teatrlashtirilgan uslubda mizanstsenaning xaotik (qorishish) uslubida namoyish etildi.

XII butun jahon yoshlari va talabalari festivalidagi (Moskva, Dinamo stadioni) prologda, stadion maydoniga beshta festival kiyimini kiygan, beshta qit'a kolonnalari kirib keladi. Qizil qo'lqop kiygan qo'llarini kiftini tashqariga qilib yuraklarining ustiga qo'yadilar. Musiqa ritmiga mos, ular qo'llarini ochib, yopa boshlaydilar - ular yuraklari urishini imitatsiya qiladilar. (qo'lqopning kiftiga folgadan doiracha tikib qo'yilgan-fonda yurak urishi). Ular qayta saflanib, ohista harakatda qo'ng'iroqni «tebratadilar» (pantomima ijro etiladi). Tribunalar markaziga o'rnatilgan katta qo'ng'iroq harakat taktiga monand tebranadi. Fonogrammada qo'ng'iroq bongining ovozi yangraydi, elektron tabloda katta harflar bilan yozilgan «Yodda tut» degan so'z besh xil tilda paydo bo'ladi. Stadion yo'laklaridan kichkina qo'ng'iroqchalarni chalib, bolalar kolonnasi o'tadi...

«Qul qilingan Yevropa» blokida fon joylashgan tribunaning tepa qismidan Yevropa mamlakatlarining hammaga ma'lum bo'lgan arxitektura inshootlarining soya sur'atlari paydo bo'ladi: bulardan-Varshavadagi Zigmunt kolonnasi, Pragadagi Tinsk cherkovi minorasining nayzasi, Eyfel minorasi va h.k. (yassi kontur ko'taruvchi mexanizmlarga o'rnatilgan). Bu inshootlar konturining ko'rinishi jarayonida shu millatlarning milliy musiqalari navbat bilan yangrab, butun maydon bo'yicha bal raqsi juftliklari raqsga tushadilar. Vals sadolariga sekin-asta ko'payib, qattiq bosqichning mexanik mavzusi kirib kela boshlaydi. «O'lim shahridan» qora kiyinganlar kolonnasi marsh bilan yura boshlaydi. Ularning qo'llarida qora bayroqlar. Oldinda ramziy «komandirlar»-ularning yonida pulemyot o'rnatilgan darchaga katta kaskalar (ichida-odam bilan), uzun oyoqlarga o'rnatilgan qo'riqlash minoralari, tikanli simlar (yog'och oyoqlilar) kiygan odamlar harakatga keladi. Yaqinlashib kelayotgan xavfni sezmayotgan Yevropaliklar raqs tushishda davom etadilar. «Qoralar» aniq harakatlar bilan raqs tushayotganlarni aylanib o'tib, ularni o'rab oladilar. Faqat baraban ovozi yangrab, fon guruhi tepasida paydo bo'lgan arxitektura shakllari vayronaga aylana boshlaydi. Barcha raqsga tushayotganlarning kiyimi yo'l-yo'l maxbuslar kiyimiga aylanadi. Butun stadion maydoni katta kontslagerga aylanadi. Qatorlarni qayta qurish natijasida «O'lim shahri» tomon yo'lak hosil bo'ladi. Maydon markazida maxbuslar chiqib ketishi uchun doira bo'yicha yugurib yo'l qidiradilar.

Maxbuslar bu yo'lakdan motamsaro yura boshlaydilar. «O'lim shahri» trubalaridan qora tutun chiqa boshlaydi. Maydonda dorlar paydo bo'ladi.

“Ogohlantirish”

Stadion maydonida bolalar bayrami. Yuzlab bolalar qo'shiq aytib, raqsga tushib, qo'g'irchoq, koptok o'ynab, tsirk nomerlarini namoyish etadilar. Stadion yo'laklaridan o'ngdan chapga bayram kavalkadasi yurib boradi: vagonchalik poyezd (pritseplar ulangan elektrokaralar) multfilmlardagi kabi bo'yalgan kapalak qurti timsolida (ko'zli-farali), katta qo'g'irchoqlar: jirafa, tuyaqush, tuya va ayiq, xo'roz va turnalar poyezd atrofida joylashganlar. Poyezdda esa sho'x bolalar ketmoqdalar. Birdan qo'ng'iroqlarning xavotirli bongi jaranglaydi.

Markaziy darvozadan yuzlab kishilar yugurib kirib keladilar. Ularning qo'lida oq-qora mato (matoning bir tomoni oq, ikkinchi tomoni qora). Ular nimadandir qochib, qo'llaridagi matoni silkitmoqdalar. Bolalar qo'lidagi qo'g'irchoq va koptoklarni tashlab qocha boshlaydilar. Fon guruhi tomonida portlash, tutun (pirotexnika effekti ishlatiladi). Odamlar yerga yiqilib, ustlarini qora mato bilan yoqadilar. Mana shu tanalardan maydonda portlagan atom bombasining qora "qo'ziqorini" paydo bo'ladi. Fon guruhi tepasida dam berib uchiradigan raketa paydo bo'ladi. Elektr tabloda lotin xarflarida: Yevrosima, Afrosima, Aziyasima, Amerikosima yozuvlar paydo bo'ladi... Jimlik, metronom ovozi yangraydi. Maydondagi barcha odamlar changak bo'lgandek dumalab, ag'darilib, qo'llaridagi matoning oq tomonini tepaga ko'taradilar Bomba qo'ziqorini katta kalla suyagiga aylanadi. Stadion yo'lkasidan endi oppoq rangdagi, tomida oyoq, qo'lini cho'zib, o'lgan bolalar yotgan vagonli poyezd chapdan o'ngga harakat qiladi.

Final

Chaqiriq signali yangrab, odamlar o'rnilaridan turadilar. Ular yana 5 xil rangli festival kiyimida. Oq materialdan stadion maydonida beshta qit'a xaritasining konturlarini vujudga keltiradilar. Har bir konturda o'sha qit'a rangidagi kiyim kiygan yoshlar tantanali tinchlik marshi bilan qadam tashlaydilar. Stadion yo'lklarida esa, plakat va shiorlar bilan, barcha mamlakatlar bayroqlari bilan, tinchlik uchun, yadro qurolsizlanishi uchun, Yevropadagi amerika raketalarini yo'q qilish uchun kurashayotgan kishilarning emblemalari bilan tinchlik marshi o'tib boradi. Ular butun maydonni to'ldiradilar. Ularning boshlari uzra minglab oq kabutarlar uchib o'tadi. Qora raketa sinib, yerga qulaydi. Stadionning tepasida katta sharlardan yasalgan ramziy sayyoralar va yulduzlar paydo bo'lib, ular bilan birga "Tinchlik", "Do'stlik", "Birdamlik" degan so'zlar (maxsus ko'taradigan mexanizm)da namoyon bo'ladi. Bu tomosha katta mushakbozlik bilan nihoyasiga yetadi...

Bu tomoshada plastik metafora, obrazli mizanstsenani vujudga keltirish katta ahamiyat kasb etgan.

Shunday qilib ommaviy bayram va tomoshalarda mizanstsena quyidagi turlarga bo'linadi:

a) gorizontal;	z) ritmik;
b) vertikal;	i) metaforik;
v) frontal;	k) shaxmatli;
g) doiraviy;	l) diagonal;
d) yarim doiraviy;	m) ko'p planli;
e) xaotik (tartibsiz);	n) funktsiyali;
j) shaklsiz;	o) ma'noli.

Tayanch iboralar:

Mizanstsena, sizanstsena turlari, gorizontal, vertikal, ritmik, shaxmatli, diagonal, doiraviy, yarim doiraviy, shaklsiz, xaotik, ma'noli.

Savol va topshiriqlar:

1. Mizanstsena nima?
2. Mizanstsena turlari haqida gupirib bering?
3. "Mizanstsena – rejissyorning tili iborasi" muallifi kim?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
3. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
4. S.Tursunboyev. "Jahon teatri tarixi". T.: "Fan va texnologiya". 2008.
5. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
6. <http://www.uzbekteatr.skm.uz>
7. <http://stanislavsky.by.ru>

Mavzu: Rejissura san'ati va uning ijodiy jarayondagi o'rni.

Reja:

1. Rejissyor san'atining asosiy xususiyatlari va uning teatrdagi o'rni
2. Rejissura san'ati tarixiga nazar

Rejissyor san'ati o'z ichiga spektaklning turli unsurlarini uyg'unlashtirish orqali yagona yechimga ega badiiy sahna asar yarataolishi bilan baholanadi. Ushbu maqsadga erishi uchun rejissyor o'z niyatini sahnalashtirish jarayonida ishtirok etadigan barcha ijodiy jamoani yagona maqsad sari safarbar eta olishi kerak.

Shu nuqtai nazardan qaralganda rejissyorlik san'ati(garchand u davrda boshqacha nom bilan atalgan bo'lsada) alohida san'at turi sifatida uzoq tarixga ega.

Antik teatrdagi asosiy o'rinni **xor** egallagan. YA'ni ommaning faoliyati, qo'shiq, raqs, turli texnik vositalarni harkatga keltirish ishlarini **xor boshlovchisi** tomonidan boshqarilgan. Xozirgi tushunchada antik teatr tomoshalariga Xor boshlovchisi rejissyorlik qilgan.

Xor boshlovchisi tashkiliy ishlardan tashqari, dramatik asarning g'oyasi, maqsadi,siyosiy-ijtimoiy talablarga javob berish-bermasligi borasida hal etuvchi ovozga ega bo'lgan. Shuningdek aktyorlar bilan ishlash,mizansahnalar o'ylab topish kabi vazifalar ham Xor boshlovchisi-rejissyor zimmasida bo'lgan.

Demak, teatr ijodiy jamoasi ommaviy o'yin, maydon tomoshalarida hamisha kofarmon ish taqsimotchisi bo'lgan. Chunki bu tomoshalarda eng kamida 500 dan ortiq odamlar qatnashgan. Uning ichida sirk o'yinlari, pantomima, masxarabozlik, ko'z boylag'ich, turli xayvonlar o'ynatish, jang sahnalari mavjud bo'lib ularni yaxlit tomosha shakliga keltirish ishlarini albatta, bir odam ya'ni ish boshqaruvchi yagona dastur asosida tartibga solib turgan. Bunday tomoshalar xalq havaskorlik artistlari, ishqibozlar, qiziquvchilar ishtirokida o'tkazilgan. Bunday bayramlar,diniy marsimlar,xalq sayillari, turli bayramlar har bir xalq va millat orasida yilning turli fasllarida o'tkazib kelingan.Buning uchun albatta bayram loyihasi, ko'rinishlar, ishtirokchilar, kiyimlar, badiiy bezaklar rekvizit va butaforiya, qo'g'irchoqlar loyixasi tuzilgan

va ular ustida ish borgan. So'ngra bayramdan bir necha kun oldin, jarchilar shahar maydonlari, bozorlarda jar solishgan hamda bo'lajak tomoshalarining homaki shakli repetitsiya qilingan.

Tomoshalar vaqtida esa ish boshqaruvchi-rejissyor tomosha ko'rsatuvchilar orasida bo'lib uning ust-boshi boshqalarnikidan ajralib turgan, qo'lida maxsus uzun tayoq –ko'rsatkich ham bo'lgan.

O'n sakkizinchi asrga kelib Germaniyada rejissura kasb sifatida rasman tan olinadi. Chunki, teatr san'ati shu davrga kelib ijtimoiy-siyosiy ahamiyat kasb etaboshlaydi. Bu albatta Germaniyada ishchilar sinfini shakllanishi va teatr targ'ibot va tashviqot vositalarining biri sifatida maydonga chiqishi bilan bog'liqdir.

Teatr san'atida ham adabiyot, tasviriy san'at va musiqa kabi jamiyatda o'z o'rnini egallayboshlashi bilan, professional rejissuraga kuchli extiyoj tug'iladi.

Rejissyorlik dastlab ikki yo'nalishda shakllana boshlaydi .

A) Ekgofa .Bu rejissyor Korolini Neyber truppasida ishlagan va o'z qarashlarini shu truppa ishtirokchilari bilan amalga oshirgan.

B) Shreyder.U o'z qarashlarini germaniyaning turli teatr truppalariida tatbiq etaboshlaydi.

Biroq har ikkala rejissyor uslublarini Gyote umumlashtirgan holda yagona rejissyorlik maktabi yo'nalishini nazariy jihatdan ishlab chiqadi.

Gyotening qarashlari quyidagicha:

- Sahna asarining spektakl sifatida yaxlit g'oyaviy yo'nalishi va mukammal shaklga ega bo'lishi zarur. Tomoshabinga ta'sir ko'rsatish uchun rejissyor turlicha usullar ishlab chiqishi kerak. Aktyorlarning ta'sirli ijrosini ta'mitnlash uchun tasviriy san'at va xaykallar shakli va holatini o'rganish zarur. Sahnada yurish-turish, baxs munozara olib borish, kirib-chiqishlar teatr san'ati talablariga javob berishi kerak bo'lib u kundalik xayotiy shakldan farq qilmog'i lozim. Spektakl tomoshabinga faqat aktyorlar ijrosi bilangina emas, badiiy bezagi, yaxlit yechimi bilan ham ta'sir o'tkazmog'i zarur.

Piyesa bilan ishlashda avval asarni yaxshilab o'rganish, rollarni taxlil etish so'ngra aktyorlar bilan stol atrofida har bir obraz ustida erinmay ishlash kerak. Chunki bu jarayon repetitsiya jarayonining eng muhim bo'g'ini sifatida qaralishi kerak. Sahnada bir qarich ham bo'sh joy qolmasligi kerak

Shu maqsadda Gyote o'z asarlari uchun o'zi mizansahnalarni maydachuydasigacha ishlab chiqqan va aktyorlardan shunga e'tibor berishlikni talab qilgan. U sahna ishtirokchilarini yarim doira shaklida harakatlanishlarini maslahat bergan". Mizansahnalar doimo uzluksiz o'zgarib turishi kerak Spektaklning badiiy yaxlitligini ta'minlash uchun esa kiyimlar, chiroq turli shovqilardan foydalangan holda ularni bir uslub, bir janrga bo'ysindirish kerak" degan.

O'n to'qqizinchi asrga kelib Venadagi Burg teatrining ijodiy yo'nalishida o'zgarish paydo bo'laboshlaydi. Teatrning badiiy rahbari Shrey Fogel o'z ustози Zonnelfels nazariyasini amalda tatbiq etaboshlaydi. U teatrni yagona ijodiy jamoa sifatida shakllantirishga erishadi. Barcha ijodkorlar bir maqsadga hizmat qilish kerakligini amalda isbotlashga harakat qiladi. Aktyorlarda pauza-(tin olish sukut)dan unumli foydalanish kerakligini va uning natijasini amalda

isbotlaydi. Aktyor tomonidan ijro etilgan har bir rol piyesa tarkibidan ajralmasligi, obraz-timsol o'zining yaxlitligi bilan asarga hamoxang bo'lishi, bu hamoaxnaglik butun spektakl davomida uzluksiz harakat orqali tomoshabinga sezilib turishi kerak degan fikrni olg'a suradi. Buning uchun avval piyesa bo'laklarga bo'linib ishlanishi so'ngra rejissyor shu bo'laklarni birlashtirib bir butun yaxlit spektakl hosil qilishi kerak, deydi.

Navbatdagi bosqich, Germaniyada Shekspir teatrini tashkil etilishi bilan bog'liqdir.

Bu teatrni tashkil etilishi Immerman, Yogan, va Tik kabi buyuk reformator rejissyorlarni maydonga chiqishiga sababchi bo'ldi. Ular rejissura tarixida alohida o'rin egallaydilar.

Immermanning xizmatlari to'g'risida shuni alohida ta'kidlash joizkim, u sahnada **oddiy hayotiy voqealarni emas, badiiy shaklga solingan voqealar sahnadan turib aks etishi kerak** deydi. Shekspir piyeslaridagi poetik **shakl va holat** uni shunday fikrga kelishga undaydi. U Shekspir she'riyatiga urg'u qaratadi. U sahnadagi **oddiylik va tabiiylikka** keskin qarshi chiqadi. Uning fikricha **dramaning asosini insoniy xatti-harakatlar** tashkil etishi kerak. Shu bilan birga drama asarlarida opera janriga xos bo'lgan shartlilik bo'lmasligi zarur.

Drama janrining asosiy vazifasi **tomoshabinga to'g'ridan to'g'ri ta'sir o'tkazishdan** iboratdir. Ayniqsa **ommaviy sahnalarning ta'siri kuchli bo'lishi kerak** deydi va o'zi ommaviy sahnalarni ishlashga alohida e'tibor beradi. Ommaviy sahna ishtirokchilarining har biri bilan alohida-alohida ishlagan. Drama shaklida **musiqadan keng foydalangan holda, spektaklga qo'shiqlar kiritishga uringan**. Tomoshabinga kuchli ta'sir o'tkazish yo'lida izlanishlar olib borib, **tomosha davomida dekoratsiyalarni harakatga keltirishga uringan**. **Ular tomoshabin ko'z o'ngida chayqalgan, xatto bosh qahramon fojeasi bilan bog'liq vaziyatda dekoratsiyalar qulab tushgan**.

Nemis rejissurasining yana bir vakili **Laube**.

Laube **so'z qudratiga** alohida e'tibor qaratadi. U Gyote fikrini davom etdirib **stol atrofida o'tirib ishlashga** alohida ahamiyat beradi. So'zlarni **o'zi talaffuz qilib, mizansahnalarni ko'rsatib bergan**. Lekin u **teatrbozlik, balandparvozlikka** tamoman qarshi bo'lgan. So'z va harakat zamirida **chuqur fikr** yotgan bo'lishi kerak degan. So'z ustida ishlashda, **ovoz, talaffuz, urg'ulardan** foydalanish ta'sirchanlikni oshiradi, deya ta'kidlashdan charchamagan. U **kiyim va dekoratsiyalarga ikkinchi darajali unsurlar sifatida qaragan**.

Yana bir guruh rejissyorlar **Meyningchilar**.

Ularning spektakllari dekoratsiya va kostyumlarning rang-barangligi bilan ajralib turgan. Spektakllari tantanavozlik, ulug'vorligi bilan ajralib turgan.

Nafaqat dekoratsiyalar, xatto ovoz va turli shovqinlarga ham diqqat e'tibor bilan qarashgan.

Tarixiy spektakllarni sahnalashtirishda dekoratsiya va kostyumlarning davriga mosligi muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Shuningdek: Meyningchilar teatr ichidagi intizomi, repetitsiyalar jarayonlarini, aktyorlar intizomini qattiq nazorat qilganlar. Parda orti, kulis, ortlarida qat'iy intizom o'rnatilgan.

Yigirmanchi asr boshlariga kelib opera va dramatik teatrlarda rejissyor birinchi o'ringa chiqib teatr san'ati yo'nalishini belgilovchi kuchga aylanadi. Chunki bu davrga kelib spektakllarning yaxlitligi tomoshabin aql-zakovotiga ta'sir etish muammosi asosiy omillardan biri deya qaraladi.

Shu davrdagi yetakchi rejissyorlardan Otto Bramning nomi alohida e'tiborga molikdir. U teatrga adabiyot tanqidchilikdan kirib keladi. Bram eng avvalo namoyishkorna tashqi renjissuraga qarshi chiqadi. Uning uchun ***aktyorlar bilan stol atrofida ishlashdan foyda yo'q. Eng asosiy ish sahnadagi repetitsiyalar jarayonida bo'lishi kerak. Aktyor, sahnada repetitsiyalar boshlangunga qadar rol ustida o'ylamasligi, umuman rolni yod olmasligi zarur. Faqat sahnadagi repetitsiya jarayonida aktyor hamroxi bilan muloqatga kirishish orqali kerakli ohang va o'yinlar topilishi kerak***, degan fikrni olg'a suradi.

Rejissyorning asosiy vazifasi aktyorlar ijrosi orqali spektakl maydon va makondagi muhitni yaratib berish bo'lgan. Shu yo'l bilan jonli muloqat va hayotiy xaqiqat vujudga keltirilgan. Bram Ibsenning "NORA", Gaupmannning "TO'QUVCHILAR" kabi spektakllarni muvaffaqiyatli sahnalashtirgan.

Keyingi rejissyor Reyngard bo'lib u qo'shimcha vositalar, bezaklar orqali spektakllar ta'sirchanligini oshirishga harakat qilgan. U har bir spektaklni sahnalashtirishga kirishishdan avval bo'lajak spektaklning mukammal partiturasini ishlab chiqqan. Spektaklni boshlanishi, ko'tarilish nuqtasi (kulminatsiya) yechimni, har bir ishtirokchining u yoki bu so'zni qaysi holatda qanday talaffuz etishigacha erinmay yozib chiqqan. Shundan so'ng har bir spektakl uchun alohida rejissyor va asistentlar guruxini tuzgan va har biriga ma'lum vazifa yuklagan. Rejissyor va asistentlar Reyngard ishlab chiqqan partituraning og'ishmay repetitsiya olib borganlar. Reyngard ishlangan parchalarni birlashtirib yaxlit spektakl holatiga keltirish bilan shug'ullangan.

Reyngardchilar ham ommaviy sahnalarga alohida e'tibor berganlar. Ular **bosh rol** ijrochilari va **ommaviy** sahna ishtirokchilari degan tushunchalarni yo'qotishga, bosh rol ijrochisi ham ommaviy sahna ishtirokchilari o'rtasida bo'lishi kerak, degan ta'limotni ishlab chiqadilar.

"Yuliy Sesar", "Orlean malikasi "Vallenshteyn" kabi ommaviy sahnalarga boy asarlar ustida ishlash jarayonida ommaviy ko'rinish ishtirokchisining har biri uchun alohida mizansahnalar yaratishgan.

Shunday qilib; XIX asr oxiri XX asr boshlarida jahon teatr olamiga ,Germaniyada Kronek va Reyngard, Fransiya Antuan, Angliyada Kreg, Rossiyada Lenskiylarning nomi tanila boshlanadi.

Rejissyor tushunchasi K.S. Stanislavskiy uning shogirdlari Meyrxold, Vaxtanogov, Tairov hamda Mannon Uyg'ur boshliq bir guruh Moskva teatr studiyasining bitiruvchi talabalari bilan o'zbek milliy teatriga kirib kelgan. Bu davrga qadar jadidlar tomonidan sahnalashtirilgan "Padarkush" (Behbudiy), "Advokatlik osonmi?" (Avloniy), "Zaharli hayot" (Hamza) kabi spektakllarda rejissyor vazifasini muallifning o'zi yoki o'qituvchi bajargan bo'lib (hozirgi kunda ham ayrim viloyat teatrlarida rejissyorga "muallim" deya murojat qilishadi) rollar taqsimoti, aktyorlarga qayerdan chiqib, qanday gapirish va hokazolarni o'rgatgan. Aksariyat hollarda aktyorlarning o'zi pesa so'zlarini yod

olib, tomosha ko'rsatishgan. Ish boshi (rejissyor-sarkor) esa kim qanday kiyim kiyishi, qayerdan kirishi, qaysi joyda o'tirib-turishi, qayerda chiroq yoqib, qayerda musiqa chalinishini nazorat qilib turgan.

Bunday shahs topilmagan taqdirda barcha ijrochilar bir bo'lib spektakl chiqarishga urinishgan. Garchand bu kabi spektakllarda ayrim ijrochilarning muvaffaqiyati, dekoratsiya(sahna ko'rinishlari) yaxshi ishlansa ham mazkur sahna asarlarida stilistik yaxlitlik va g'oyaviy yuksaklik (K.S.Stanislavskiy iborasi bilan aytganda spektaklning "Oliy maqsadi") ko'rinmas edi.

Spektakldagi barcha unsurlar birligiga erishish to'g'risida yozar ekan K.S.Stanislavskiy "katta salohiyatga ega bo'lgan turli kasb egalari bir saf bo'lib, katta kuch bilan tomoshabinga ta'sir ko'rsatadi va minglab insonlar yurgini bir marom, bir hil urishga majbur qiladi. Shuncha insonlarni kim bir maqsad, bir maslak yo'lida birlashtira olishi mumkin?

So'zsiz:-**rejissyor!** Faqat rejissyorgina barcha harakatlarni maqsad va bir g'oya atrofida birlashtira oladi.

Rejissyor - tashviqotchi, rejissyor - ko'zgu, rejissyor - tashkilotchi, -deb yozgan edi, V.I.Nemirovich Danchenko.

Tayanch iboralar:

Rejissyor, rejissura, sahnalashtirish, spektakl, tomosha, sahna, aktyor mahorat, aktyorlik mahorati.

Savol va topshiriqlar:

1. Rejissyorning teatrdagi o'rni haqida gapirib bering?
2. Rejissyor kasbining ko'p qirraliligiga izoh bering?

Adabiyotlar ro'yxati:

- 11.I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
- 12.I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
- 13.K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimai. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
- 14.M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: "Yangi asr avlodi". 2009.
- 15.J.Mamatqosimov. "Ommaviy bayramlar rejissurasida sahna madaniyati". T.: "Fan va texnologiya". 2009.
- 16.F.Ahmedov. "Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari". T.: "Aloqachi". 2008.
- 17.T.Tursunov. "O'zbek teatri tarixi". T.: 2008.
18. Sharoyev I. "Rejissura estradi i massovix predstavleniy"
- 19.J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
- 20.ZiyonET
- 21.<http://www.tsic.uz>
- 22.<http://www.teatr.ru>

Mavzu: K.S.Stanislavskiy sistemasi. Aktyor san'atining tabiati

Reja:

1. Aktyorlik maktabining yaratilishida K.S.Stanislavskiy sistemasining o'rni
2. Deletantizm "taqlidiy san'at" va "kechinma" san'at tushunchalari

Sizga yaxshi tanish bo'lgan Yevropa tipidagi professional teatrning yuzaga kelganiga ikki yarim ming yildan oshdi. San'at turlarining, shu jumladan teatr san'atining yuzaga kelishi, insonning shu dunyoda yashashi (yaxshi yashashi) uchun kurashi bilan bog'liqdir. Teatr san'atining Dionis bilan bog'liq eng qadimgi (antik) marosimlari ham, undan keyingi taroqqiyot bosqitchlari ham faqat bir maqsad ulug' gumanistik g'oyani ya'ni insonning inson bo'lishi, uning kamoloty uchun kurashni ko'zlab kelmokda. Shu bois gumanistik teatr o'zining; Promitey, Edip, Medeya, Gamlet, Otello, Karl Moor, Ferdinand, Alisher Navoiy, Jaloliddin, Muqanna, Komilov, Amir Temur, Ulug'bek, Al Farg'oniy, Alpomish kabi minglab buyuk obrazlari orqali o'z muhlislari bo'lmish tomoshabinni ma'naviy barkamol, g'oyaviy ulug'vor, nafosatli, nazokatli, bo'lishga, vatanparvarlikka, sadoqatga, ilim-ma'rifatga intiltirib ziyo egasi bo'lishga chorlab kelmoqda. Qadimgi grek teatrini olaylik Esxil, Sofokl, Yevripid va Aristofanlar o'zlarining ulug'vor tragediyalari, ijtimoiy o'tkir komediyalari orqali eng avvalo el-yurt manfaati, tinchligi, farovonligi g'oyasini, bir so'z bilan aytganda vatanparvarlik g'oyasini ilohiy darajaga ko'tarib kuylaganlarini bilamiz. Ulug' Shekspir va uning o'tmishdoshlari, Moler, Shiller, Pushkin, Chexov, A.Qodiriy, M.Shayxzoda, H.Olimjonlar tasvirda noziklashib inson kamoloti uchun halal berayotgan, uning oyog'iga tushov bo'layotgan zararli illatlarni ayovsiz fosh etish orqali insonni yaxshilikka, mehr-oqibatta, sahovatga, sadoqatga, to'xtovsiz mukammallashishga chaqirdilar. O'zbek teatrining otasi M.Behbudiy va boshqa o'zbek jadidlari, XX asr o'zbek madaniyatining eng yirik dramaturglari, rejissyorlari, aktyorlari jaxonda eng ilg'orlardan bo'lgan teatr yaratdilar. O'z faoliyatlari bilan o'zbek halqini taraqqiyotta, ma'naviy-ma'rifiy mukammalikka, vatanparvarlikka, chorladilar. Bu yo'lda ko'p narsaga erishildi. Shu bois O'zbek Milliy akademik drama teatri millatimizning dorilfununiga aylandi desak yanglishmaymiz.

O'zbek teatri arboblari A.Avloniy, M.Uyg'ur, Hamza, G'.Zafariy, A. Hidoyatov, Z.Qobulov, Tamarahonim, Sarahonim, Tursunoy, Nurhon kabilar hayotlari uchun havfli bo'lgan davrlardayoq elni-yurti ma'rifati, madaniyati, ma'naviyatini uchun dadil sahnaga chiqqanlari, go'zallikka, ruhiy ozodlikka, ma'rifatga chorlaganlari haqiqiy mardlik, qahramonlik bo'lganini tushuntirib o'tirishning hojati yo'q. Nima uchun shunday qildilar? Chunki o'z yurtlari Turkistonni tenglar ichida teng ko'rishning, rivojlangan, ma'nan va moddiy boy badavlat va go'zal ko'rishni istadilar.

Undan keyingi davrlar o'zbek sahnasiga chiqqan birnecha avlod san'atkorlari, teatrning azaliy gumanistik an'anasini davom ettirib, yurt rivoji uchun hormay tolmay ishladilar. Yurtimizning hozirgi rivojlangan jamolida ularning ham ulug' mehnatlarining samarasini ko'rishimiz mumkin. Shu bois aktyor san'ati, u yaratgan obrazlar xalq uchun doimo o'rnak, ibratdir. Ular masalan, Abror Hidoyatov deganda G'ofir, Rustam, A.Navoiy, Otellolarga hos ulug' hislatlarni ko'z oldilarga keltiradilar. SH.Burhonov deganda Ulug'bek, Yalangto'sh, Sulaymon ota, Edipga xos zaxmatkashlik, fidoiylilik, mardlik timsollari ko'z oldilariga keladi. Obid Jalilov, Sora Eshonto'rayeva, Lutfixonim Sarimsoqova, Zaynab Sadriyeva, Olim Ho'jayevlarni buyuk san'atkor el-yurt uchun mehnatlari, fidoiylar ideali sifatida biladilar. Ular o'zbek xalqning haqiqiy vatanparvarlari edilar. Shunday bo'lmaganda buyuk o'zbek teatri, aktyorlik, rejissyorlik san'atlari, dramaturgiyasi yuzaga kelmagan bo'lardi. Ular ham siz kabi yosh bo'lganlar, iqtidorli bo'lganlar, o'qiganlar, san'at sirlarini tinmay egallaganlar. Yuksak natijalari esa ana shu temir intizom, ahloq-odob, chidam, sabr va toqat mevasidir. Siz aziz talabalar ulardan o'rnak olsangiz. Yurt talabiga, yurtboshimiz talabiga quloq solsangiz san'atda ulug' ustozlarning arziguli vorislari bo'lib yetishishingiz, teatr san'atimizni yanada taraqqiy ettirishingiz shubhasiz.

Shundan so'ng talabalar bilan tanishuv. Suhbat. Talabalarni kirish imtihonida ijro chtgan etyud, monolog, masal, she'r, qo'shiqlarining ko'rigi va muhokamasi bo'lishi mumkin.

Institut tartib-qoidalarini, talabalik etikasi, estetikasi haqida ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar ham maqsadga muvofiq.

San'at, shu jumladan teatr san'ati inson qalbini noziklashtirib, ma'naviy dunyosini syuyitadi, go'zallashtiradi, ezgulikka chorlaydilar. Teatr san'ati murakkab, kollektiv san'atdir. U o'z vositalari orqali inson ruxiyatiga ta'sir qiladi. Teatr san'atining eng asosiy namoyondasi, aktyor u siz teatr yo'q. u saxnaning mutloq qiroli.

Aktyor san'ati taraqqiyotida quyidagi uslubiy yo'nalishlar yuzaga kelgan.

Diletantizm uslub va texnikani rad etadi. Diletantizm teatr maktabiga zid oqimdir. Bu oqimga rioya qiluvchilar aktyorlik texnikasi va sistemasi, layoqat:iz aktyorlarga kerak. Texnika va sistema ilxamlarga halaqit beradi deb ishonitirmoqchi bo'ladilar.

Taqlidiy san'at -- aktyor repititsiya paytida yoki uyida aktyor bir marta haqiqiy, hayotiy, kechinmani boshidan kechiradi (shu uchun uni san'at deyiladi) va yodlab oladi. Ammo tomoshabin uchun spektakl o'ynaganda, kechinma yo'qoladi; repititsiyada qilgan ishlarini faqat ko'rsatib beradi. Taqlidiy san'at repititsiya paytida yodlab olingan kechinma shaklini, qaytarish, ko'rsatish. namoyish qilishdir.

«**Kechinma san'ag**» - rolda inson ruxini hayotdagiday, har gal qayta gavdalanitirishdir. Bu san'at tomoshabin ongi va hissiyotiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shu uchun kechinma san'at-samimiylik, haqiqat va hayotiylikni o'z ichiga oladi.

Tayanch iboralar:

K.S.Stanislavskiy sistemasi, hayotiy haqiqat, oliy maqsad, diletantizm, taqlidiy san'at, «kechinma san'at», faollik va xatti-harakat, organik printsipl, aktyorning obrazda yashash printsipl, rejissyor, rejissura, sahnalashtirish, spektakl, tomosha, sahna, aktyor mahorat, aktyorlik mahorati.

Savol va topshiriqlar:

1. San'at turlarini sanang.
2. Ular haqida tushunchalaringizni gapirib bering.
3. Taqlidiy va kechinma san'atining farqi nimada?
4. Aktyor tarbiyachi, vatanparvar fuqaro mavzusida yozma matn tayyorlab keling.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor". T.: "O'zbekiston". 2009.
3. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
4. K.S.Stanislavskiy. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". T.Xo'jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
5. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: "Yangi asr avlodi". 2009.
6. M.Raxmonov «Xamza» nomidagi teatr. Toshkent 2001 yil.
7. F.Ahmedov. "Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari". T.: "Aloqachi". 2008.
8. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
9. ZiyonET
10. <http://www.teatr.ru>
11. <http://stanislavsky.by.ru>
12. <http://www.aktor.ru>

Mavzu: Dramaturgiya teatr san'atining asosi

Reja:

1. Dramaturgiya tarixiga nazar
2. Rejissyor va dramaturg xamkorligi
3. Pessaning spektaklga aylanish jarayoni

Teatr san'ati qadim - qadimdan o'z mualliflariga ega. Necha asrlardan beri dramaturglar teatr uchun asarlar yozishgan. Antik davr, o'rta asrlar, uyg'onish davridan to shu kunga qadar ham mashhur teatr dramaturglari sahna asarlarini yaratishdi. Esxil, Yevripid, Lope de Vega, Moler, Shekspir, Goldoni, Shiller, Chexov, Gorkiy, Hamza va boshqalar. Dramaturgiyaning o'z qonun-qoidalari, sir-asrorlari tashkil topdi. Fojiali, kulguli, dramatik janrlar, qayg'uli, xursandchilik tomoshalari va boshqalar. Har bir davrning o'z estetikasi, o'z talablari bor. Bir necha asr avval asarlar 4-5 pardali qilib yozilgan bo'lsa,

soʻnggi asr oʻrtalariga kelib bir tanaffusli, ikki pardali asarlar teatr sahnasini egalladi. Oʻtgan asr, -30-40-50 yillarida tomoshabinlar 2-3 tanaffusli sahna asarlarini sahna bezaklari almashinib parda ochilguncha kutishgan. Spektakl kechasi soat oʻn ikki-birda tugab, tomoshabin miriqib tomoshadan qaytgan boʻlsa, tezkor zamon taqozosi bilan tomoshabin vaqtini tejash maqsadida bir tanaffusli yoki tanaffussiz asarlar sahnalashtira boshlandi. Sanʼat turlarining bir-biriga taʼsiri namoyon boʻldi. Agar kinotomosha bin bir yarim soat ichida yakunlangan mavzuni tomosha qilib chiqsa, teatr ham yirik mumtoz sahna asarlarini davr ehtiyojiga qarab qisqartirib asar qaymogʻini koʻrsata boshladi. Voqealar kechadigan joylarni majoziy timsollar, shartli bezaklar bilan tomoshabinga havola qilinadigan boʻldi. Vaqt, joy va harakat birligi teatr sanʼati uchun katta rol oʻynadi. Hamzaning “Maysaraning ishi”, Izzat Sultonning “Imon”, Uygʻunning “Qotil”, Sharof Boshbekovning “Temir xotin”, “Toshkentga sayohat”, Mashrab Boboyevning “Gurung” kabi asarlari shular jumlasidandir.

Muallifning har bir asari rejissyor talqiniga bogʻliq. Rejissyor ham spektakl muallifi hisoblanadi. Qogʻozdagi soʻzlarga jon ato qilgan, unga umr bergan, oʻz zakosi bilan jonli sahna asarini ijodiy jamoa bilan yaratgan rejissyor hisoblanadi. Rejissyor va muallif birligi maslakdoshligi katta rol oʻynaydi. Rejissyor dardi dramaturg dardi bilan hamohang boʻlishi kerak. Stanislavskiyning Chexov va Gorkiy bilan yaqinligi, Mannon Uygʻurning Hamza bilan maslakdoshligi, Toshxoʻja Xoʻjayevning Oybek, Erkin Vohidov bilan hamkorligi, Bahodir Yoʻldoshevning Said Ahmad bilan, Rustam Hamidovning Oʻlmas Umarbekov bilan izlanishidan ajoyib sahna asarlari yaratildi. Baʼzi rejissyorlar muallif tanlamaydi, duch kelgan asarni sahnalashtiradi. Bunday rejissyorlar ijodni kasbga almashtirgan, u asardan bu asarga oʻzini takrorlaydigan hunarmand rejissyorlardir. Ayrimlarga voqea qayerda kechadi, qachon kechadi, tarixiymi, zamonaviymi farqi yoʻq, oʻz uslubi tayyor qolipi bor, sahnalashtiraveradi. Bu oʻz navbatida tomoshabin qalbini jiz ettirmaydi, larzaga solmaydi, hafsalasi pir boʻlib teatrni tark etadi. Qars ikki qoʻldan deganiday dramaturg oʻylab topgan mavzu, matn, qogʻozdagi qiyofalar rejissyor sayi-harakati tufayligina jonlanadi, hayotiy haqiqatga aylanadi, tomoshabin larzaga tushadi, maʼnaviy kamol topadi. Teatr sanʼati- shartli sanʼat. Sahnaga haqiqiy daraxtni, paxsa devorni olib chiqib boʻlmaydi. Tomoshabin chizilgan jihozlarni, yasama rekvizitlarni tushunadi, hamma gap ijroda, uning ishonarli jonli va hayotiy chiqishida, talqinida. Tomoshabin teatrga nega tushadi? Aktyorning jonli ijrosi, uni yuzma-yuz turib tomosha qilish, har gal yangi holat, yangicha ruh, harorat oʻziga jalb qilaveradi. Qiyofalar turlanishi, voqealar rivoji, ijrochilarning har safar rolga oʻzini baxshida qilishi tomoshabinni oʻz domiga tortaveradi. Teatrning jozibasi ham shunda. Baʼzilar televideniye paydo boʻlgandan keyin teatr oʻladi deb bashorat qilgan edilar, yoʻq teatr oʻz jonli mehriyosi - ijrosi bilan abadiy sanʼat ekanligini isbot qildi. Kino va televideniyeining ravnaqiga qaramay keyingi yillarda tomoshabin teatrga yana oqib kela boshladi.

Toʻgʻri, teatr sanʼati asrlar davomida qutining ichida qolib ketaverdi, yangi texnik imkoniyatlar yaratilmadi. Endi-endi teatr tomoshalari ochiq

maydonga chiqa boshladi. Bu esa o'z navbatida rejissyorlarga yangi imkoniyatlar yaratdi. To'rt devorning ichida qolgan teatr san'ati, yangi kino san'atining paydo bo'lishiga olib keldi. Dramaturg va rejissyor teatrdagi qila olmagan ijod mahsulini kino san'atida amalga oshirdi. Kinoda voqealar ko'lamining kengligi, vaqt cheksizligi ssenarist uchun ham rejissyor uchun ham katta sharoitlarni tug'dirdi.

Teatrdagi rejissyor bilan dramaturg hamkorligi kino san'atida rejissyor va ssenariy muallifi hamkorligiga aylandi. Teatrdagi kabi kinoda ham rejissyor film muallifi hisoblanadi. Kinodramaturg o'ylab topgan voqealarni jonlantiradigan, uni ko'rimli tomoshaga aylantiradigan shaxs bu kino rejissyordir. Teatr san'atini sintetik san'at dedik. Kino ham teatr kabi sintetik san'at hisoblanadi. Teatrdagi aktyor, rassom, bastakor, chiroqchi, liboschi, pardozchi, rekvizitlar tufayli spektakl bunyodga kelsa, kinoda bundan ham murakkabroq ularga qo'shimcha tasvirchi-operator, assistent, ovoz operatori, montajchi, lablashtiruvchi va boshqa qator texnik xodimlar tufayli film vujudga keladi. Yoz demay, qish demay, kech demay, kunduz demay mashaqqatli mehnat, juda katta ijodiy jamoaning birligi sababli kinofilm dunyoga keladi, tomoshabin yuzini ko'radi. "Tohir va Zuhra", "Alisher Navoiy", "Nasriddinning sarguzashtlari", "O'tgan kunlar", "Mahallada duv-duv gap" kabi mumtoz filmlar mana shunday mashaqqatlar evaziga bunyod etildi. Nabi G'aniyev, Komil Yormatov, Yo'ldosh A'zamov, Malik Qayumov, Shuhrat Abbosov kino san'atimizning darg'a rejissyorlari hisoblanadi. Bu rejissyorlar kino san'atining qonuniyatlari, sir-asrorlarini yaxshi bilganliklari uchun, kinodramaturglar bilan hammaslak bo'lib ishlaganliklari uchun ana shunday jahonga mashhur filmlar yaratdilar. Necha yillar o'tsa ham bu filmlarni qayta-qayta ko'rging kelaveradi. Kino san'atining ajoyib xislati ham mana shunda. U lentaga muhrlangan. Tasmada saqlanayapti. Uni takror va takror ko'ra olamiz. Teatr san'atining fojiasi shundaki, uni har kuni muhrlab bo'lmaydi, har kungi jonli ijroni saqlab qololmaymiz. Bir marta muhrlandimi, tasmaga tushirildimi, shu qoladi. Hozirgi elektron texnika taraqqiyotini afsuski o'tgan asr o'rtalaridagi buyuk san'atkorlar ko'ra olishmadi. Mannon Uyg'ur, Mariya Kuznetsova, Yetim Bobojonov, Abror Hidotovlarning yuksak darajada yaratgan jonli qiyofa va spektakllari saqlanib qolmadi, ayrim xronikadagi lavhalar, urvoq kadrlargina xotira sifatida qoldi. Teatrdagi mashhur spektakllar ayrim suratlar orqaligina ko'z oldimizda gavdalanadi, rejissyor va dramaturg hamkorligini tasavvur qilamiz.

Ommaviy axborot vositalarining shakllanishi, elektron texnikaning keskin rivoji teatrga ham, kinoga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. Rejissyor va dramaturg hamkorligining yangi qirralari ochildi. Avvallari teatr va kino san'atida amalga oshmagan mo'jaz filmlar, kichik novellalar, uzundan-uzoq seriallar, hujjatli ekran asarlari, publitsistik janrlar, film portretlar, kundalik informatsion ko'rsatuvlar XX asr mo'jizasi televideniye tufayli dunyoga keldi va rivoj topdi. Televideniye va radio kirmagan xonadon qolmadi.

Rejissyorning badiiy asar ustida ishlashi

Buyuk yozuvchilar buyuk rejissyor bo'ladi, der edi ustozim. Darhaqiqat Shekspir ham, Balzak ham, Lev Tolstoy ham, Abdulla Qodiriy ham buyuk rejissyorlardir. Ularning har bir satri, har bir sahnasi, so'zi zamirida yotgan

fikrlar rejissyor uchun katta bir ma'naviy ozuqa, sahnalashtirishning ulkan imkoniyatlarini yaratib beradi, tasavvuringizda, ko'z oldingizda o'z-o'zidan voqealar tizmasi jonlanib namoyon bo'laveradi. Siz uni muallif uslubini, oldiga qo'ygan maqsad, niyatlarini buzmaganda ro'yobga chiqarsangiz bas, shuning o'zi yetadi. To'g'ri, rejissyor ijodkor shaxs sifatida o'zining "men"i, muallifga munosabati, davrga hamohangligi, avval ochilmagan qirralarni asardan topishi, yangi yondashuvni zamondoshga izhor qilishi, uni larzaga keltirishi lozim. Ammo ko'pincha rejissyorlar o'zini namoyon qilib, "men"i bo'rtib, muallifning fikri-zikri ikkinchi darajali bo'lib qolayotgan hollari uchrab turibdi. Men mumtoz asarlarga har gal yangicha ifoda topib yangi talqinda tomoshabinga havola etilgan spektakllarni ko'rib, hayratga tushganman. "Revizor", "Hamlet", "Otello", "Qutlug' qon", "Kelinlar qo'zg'oloni", "Qiyomat qarzi" shular jumlasidandir. Asarlarni sahnalashtirishda rejissyor yozuvchining biron so'zini o'zgartirmay yangi qatlam fikrlarni topa bilgan. Talqinda gap ko'p. Rejissyor bir asarni har asnoda ko'rishi, o'ziga kerakli durni topib olishi mumkin. Ikkinchi jahon urushida Aleksandr Korneychukning "Front" asari sahnalashtirilgan. Asar qahramonlari, sovet zobitlari va askarlari nemisga qarshi kurashadi. "Sovet"da qo'yilgan bu asar vatanparvarlik ruhida tayyorlanib dushmanga nafrat uyg'otgan. Aynan shu asarni Germaniyada sahnalashtirilib bironta so'zini o'zgartirmasdan ko'rsatishgan. Natijada nemis zobitlari aqlli, idrokli, sovet zobitlari ahmoq, laqma sifatida namoyish qilingan. Farq uslubda, ijro ohangida, talqinda. Demak, asarning qo'yilishida gap ko'p ekan. Rejissyor qanday qo'ysa, tomoshabinga qanday havola qilsa, shunday taassurot qolar ekan. Dramaturg yozadi, muallif ham o'zi. Lekin sahnalashtirilgan asar – spektakl muallifi rejissyordir. Qog'ozdagi muallif dardi bilan sahnada jonlangan rejissyor dardi hamohang bo'lib, uyg'unlashib ketsa, maslak bir joydan chiqsa, asar muvaffaqiyati, uzoq umr ko'rishi shundan bo'ladi.

Bahrom Rahmonovning "Yurak sirlari" dramasi bo'lardi. Taniqli bo'lmagan dramaturg, mashhur bo'lmagan asar, shu asarga jon ato qilgan, uni mashhur qilgan rejissyor Toshxo'ja Xo'jayev bo'ladi. Ajoyib shoir Erkin Vohidov "Oltin devor"ning qoralamasini teatrga olib kelganida, unga ishlov bergan, ko'rimli tomoshaga aylantirgan, hozirga qadar sahnadan tushmaydigan komediyani vujudga keltirgan, shoirni dramaturg qilgan - Toshxo'ja Xo'jayev bo'ladi. Oybekning "Qutlug' qon" asarini sahnalashtirayotganda, mashq jarayonida zalda o'tirgan Oybek sahnadagi bezak, ijro mahoratini ko'rib, ijod jarayonining ketishiga qarab necha bor rejissyor Toshxo'ja Xo'jayevning yelkasiga qoqib qoyil qolganini, tasannolar aytganining shohidi bo'lganman. Dramaturg Sharof Boshbekovning "Temir xotin" asari yozilganida, qator teatrlar uni sahnalashtirdi. Biri komediya, biri fars qilib ijro etdi. Lekin kulgu tagida ijtimoiy fojia yotganligini rejissyor Olimjon Salimov ilg'adi. Bir kuni Sharof Boshbekov "Mahkam aka, asarimni Farg'onada Olimjon Salimov ko'nglimdagiday sahnalashtiribdi", deb tan oldi. Muallif dardi, rejissyor dardi bir yerdan chiqdi. Qars ikki qo'ldan deganiday, dramaturgning qochirimlarini, kulgu tagida yig'i borligini rejissyor anglay bilgan va uni mohirona ijroda ro'yobga chiqargan.

Pesa birlamchi, spektakl ikkilamchi hisoblanadi. Atayin sahnaga yozilgan asarlar bor: drama, komediya, tragediya, opera, operetta, musiqali drama va

hokazolar. Sahnaga moslashtirilgan (adaptatsiya) asarlar ham bor: roman, qissa, novella insseniroykalari.

Badiiy asar ustida ishlaganda rejissyor birinchi holatda asar mavzusi, g'oyasi, shu kun uchun dolzarbliligi ustida bosh qotirishi, tomoshabinga qanday ma'naviy ozuqa berishi haqida o'ylashi kerak.

Biz bilamiz, barcha badiiy asar - to'qima, yozuvchi, dramaturg xayolotida o'ylab topilgan hayotiy lavhalar. Bu badiiy to'qimalar rostga aylanishi kerak. Bu o'z yo'lida muallif mahoratiga bog'liq. Muallif goh tarixiy, goh ijtimoiy, goh maishiy mavzuga murojaat qilar ekan, insoniy muammolarni rost, ishonarli qilib dramaturgiya qonunlariga moslab yozmog'i kerak.

Buyuk shoir A.S.Pushkin "to'qimalarimdan o'z ashkinga chulg'anaman", - deb yozadi. To'qimaning rostligi shoirni larzaga soladi. Yozuvchi shu bugungi muammolar yechimini boshqa davrlardan qidiradi, murojaat qiladi. Shekspir Angliyada sodir bo'layotgan qusurlarga javobni boshqa asrdan, o'tgan zamonlardan topadi. Abdulla Qodiriy ham shunday mavzuni o'tgan zamonlardan boshlaydi. Badiiy to'qima yozuvchi iqtidoriga, xayolot dunyosiga bog'liq. Bu san'atga xos bo'lgan xususiyatdir.

Umuminsoniy abadiy mavzular, muammolar bor: muhabbat, nafrat, o'lim, hasad, rashk kabilar hech qachon o'lmaydi. Insoniy xislatlar, ezgulik va yovuzlik, itoat va takabburlik, mehr va shafqatsizlik, donolik va nodonlik, saxiylik va xasislik, insonning barcha his-tuyg'ulari asarlarda o'z ifodasini topsin. O'tkinchi, kundalik mavzular bor: ular sharoitdan, vaziyatdan kelib chiqib yozilgan tezpishar asarlar. Bular tez eskiradi va nazardan tushib qoladi.

Yaqin o'tmishda yozilgan va o'sha davrni ulug'lagan ko'pgina sahna asarlari hozir keraksiz bo'lib qoldi. Rejissyor asar tanlar ekan, mana shu narsalarga e'tibor berishi kerak. Bundan tashqari har bir yozuvchining o'ziga xos xususiyatlari, yozish uslublari mavjud. Masalan, Oybekni Abdulla Qahhordan, Abdulla Qodiriyni Tog'ay Muroddan tili, uslubi, tasvir ifodalari, qiyofalari bilan bemalol ajrim qilish mumkin. Rejissyor yozuvchining nimaga qodir ekanligini, o'ziga xosligi nimadaligini, qaysi jihatlari bilan ajralib turishini aniqlab olish lozim. Demak yozuvchi - dramaturg qahramonlar nimani gapirayotganini yozadi, rejissyor qanday gapirayotganini ochib beradi. Ba'zan dramaturg rejissyorga yordam bo'lsin uchun voqea sodir bo'layotgan joylarni ipidan ignasigacha luqmalarda (replika) tafsilotini beradi. Ba'zan yozuvchi rejissyorning o'ziga talqinni havola qiladi. Muallif ruhiyatini, unga yashiringan muddaoni rejissyor ilg'ashi, topishi kerak bo'ladi.

A.P.Chexov, M.Gorkiy o'z pesalarini komediya deb yozadi. Aslida uning zamirida dramatik holatlar, fojialar yotgan bo'ladi. Rejissyor muallif ijodini, dunyoqarashini, uning kayfiyatini, uslubiyatini chuqur o'rgangan, asarni sahnalashtirganga qadar o'ziga xoslik tomonlarini yaqqol anglagan bo'ladi. Ba'zan bitta mavzuni bir necha muallif o'z ijodida qalamga oladi. Masalan, "Layli va Majnun", "Farhod va Shirin", "Sabba'i sayyor", "Saddi Iskandariy" va hokazolar. Nizomiy Ganjaviy, Alisher Navoiy nega bu mavzularga qo'l urgan, versiyalar turlicha, yondashuvlardagi tafovut nimada? Boshqa manbalardagi farq va oxir-oqibat rejissyor bu asarni sahnalashtirishdan maqsad shaxs sifatida nima demoqchi, qanday yangi gap aytmoqchi, mana shu holatlar rejada o'z ifodasini

topsin. Pesa adabiy mahsul, uni o'qish mumkin. Rejissyor unga hayot bag'ishlaydi, murakkab ijodiy jarayonni boshdan kechiradi. Sahnada san'at mahsulini, tomoshabinga mo'ljallangan jonli mahsulni ro'yobga chiqaradi. Bu mahsul – spektakl tomoshabin vijdonini g'ulg'ulaga solsin, qalbini junbushga keltirsin.

Shu o'rinda adabiy mahsulning sifati, ko'targan yuki, beradigan ma'naviy ozuqasi haqida rejissyor munosabatini o'ylab ko'rsak. So'nggi vaqtlarda sahnani, kinoekranni, televizion efini o'ta jo'n, sayoz, bir ko'rimli "asar"lar to'ldirib ketdi. Teatrda, kinoda kirgan, televizorni tomosha qilgan tomoshabinning hafsalasi pir bo'layapti. Bu nima? Haqiqiy san'atga bo'lgan talabning susayishimi? Tomoshabin didi o'tmaslashganimi? Yuksak san'at namunalari qayerda qoldi? Bir domlam "saryog' turgan joyda margarinni yeb nima qilamiz" , degan edi. Yuksak adabiy asarlar, haqiqiy ijod namunalari turgan joyda biz o'rtamiyona, tomoshabinga hech narsa bermaydigan "asar"larni sahnalashtirib, ekranlashtirib, efiga uzatib nima qilamiz. Menimcha haqiqiy rejissyor badiiy asar tanlashda, uning ustida ishlashda mana shunga e'tibor berishi kerak. Agar san'atning burchi yuksak saviyali barkamol insonni tarbiyalash bo'lsa rejissyor kelgusi avlod oldida, uning dunyoqarashi, saviyasi oldida o'ta mas'ul ekanligini hech qachon unutmaslik kerak.

Rejissurada voqealar zanjirini aniqlash

Aytaylik, rejissyor sahnalashtirish uchun mashhur N.V.Gogolning "Revizor" asarini tanladi. Deylik bu asar o'lmas asar, necha zamonlar o'tsa ham takror va takror sahnalashtirilaveradi. Ko'p rejissyorlar bu asarga murojaat qilaveradi. Aytishlaricha, asar g'oyasini Gogolga Pushkin bergan ekan. Daftar hoshiyasiga "Shaharga revizor keldi" deb dastxatini yozgan, buyog'ini Gogol yuksak mahorat bilan davom ettirgan ekan.

Dastlab rejissyor asarni mutolaa qilib pesa bilan tanishgandan so'ng miyasida butun asarni tahlil qilib chiqadi. Har bir sahnada nima sodir bo'ldi. qahramonlar xatti-harakati berilgan holatni aniqlaydi, joy haqida tushuncha hosil bo'ladi. Rossiyaning o'rta mintaqalariga mansub chekka viloyatlaridan birida Sank-Peterburgdan ancha voqealar bo'layotganini belgilaydi. XIX asrning birinchi choragida shaharda hukm surayotgan o'zboshimchalik, xalqqa bo'lgan jabr-sitam, bedodlik, hokim boshliq amaldorlarning qilmish-qidirmishlari butun asar jarayonida yaqqol ochiladi. Hokimdan tortib barcha davlat xizmatida o'tirgan amaldorlar jinoyat botqog'iga botib qolganligini, poraxo'rlik avj olganini, vaziyat keskin bir holatda shaharni "taftish" qilgani poytaxtdan to'satdan maxfiy revizor kelganligi to'g'risidagi xabar barchani bexosdan g'aflatda qoldirganligining guvohi bo'lasiz. Natijada butun sahnalarda yashirin va sirli kelgan "taftishchi" oldida dahshatli vahimali va tahlikali hukm suradi. Yaqinlashib kelayotgan halokat oldida maktab nozirlaridan tortib pomeschchiklar, pochta mudiri, sudya, shahar mo'tabar ishlariyu mirshablarigacha o'zini qutqarish xatti-harakatiga tushib qoladi. Maxfiy "taftishchi" to'g'risidagi xabar shahar hokimining tunni uyqusiz o'tkazib tong sahardan shahar kezishi, rasvogarchiliklarga barham berish maqsadida amaldorlarini chaqirib ogohlantirishi va hushyorlikka, o'ta ehtiyotlikka chaqirishi bilan parda ochiladi.

Maxfiy revizor shaharda yurganligi to'g'risidagi xabar vaziyatni keskinlashtiradi, hokimdan tortib barchani xavf ostiga qo'yadi.

Qilinayotgan bedodliklar, hukm surayotgan jinoyatlar oshkora bo'lishidan cho'chiydi, qo'rqadi. Asablar tarang, bir-birini sotib qo'yish xavfi kuchli, qanday bo'lmasin maxfiy revizor oldida o'zini asrab qolish, qutqarib qolish tashvishida, niyat boshga tushgan kulfatdan xalos bo'lish.

Rejissyorga quyidagi voqealar tizmasi aniq bo'ladi:

1. Shahar hokimi va amaldorlar revizor kelishini kutayapti.
2. Bobchinskiy bilan Dobchinskiy revizor shaharda ekanligini xbar beradi.
3. Revizor bilan shaxsan uchrashish uchun hokim mehmonxonaga jo'naydi.
4. Xlestakov qorni och, nima qilarini bilmay o'zini mehmonxonadan haydab qamab qo'yishlarni kutib o'tiribdi.
5. Xlestakov mehmonxonaga hokimning kirib kelishini uni qamash uchun kelgan deb qabul qiladi va o'zini qutqarish maqsadida hokimga hamla qiladi.
6. Xlestakovning hamlasini shahar hokimi butun bemazagarchiliklar ayon bo'lib qolibdi deb fahmlab unga abjirlik bilan pora beradi va xonadoniga mehmonga taklif qiladi.
7. Porani olib, ochlik mushkulidan qutilgan Xlestakov, amaldorlar avzoyini sezib o'z tasavvuriga erk beradi, o'z ahvolotidan qutilish niyatida yolg'onni do'ndira boshlaydi va bu yolg'onga o'zi ham ishona boshlaydi.
8. Amaldorlar Xlestakovga pora berib, o'zlariga moyil qila boshlaydilar.
9. Shahar fuqarosi hokimning beboshliklaridan Xlestakovga arz-dod qilishadi.
10. Xlestakov cho'ntakni pulga to'ldirib, xotinlarning ko'nglini ovlab, hokimning qiziga uylanishni va'da berib, xizmatkori Osip bilan jo'nab qoladi. Hokim o'z martabasida qolganligidan xursand, revizordan g'olib chiqqanligidan tantana qiladi.
11. Xlestakovning peterburglik do'sti Tryapichkinga amaldorlarning ahmoqligidan kulib, hokimning kirdikorlarini fosh qilib yozgan nomasini pochta mudiri keltiradi, Xlestakovning kim ekanligi oshkora bo'ladi.
12. Hokim va barcha mehmonlar dahshatga tushgan, hamma aybdorni qidira boshlaydi.
13. Haqiqiy yorliq bilan revizorni shaharga kelganligini jandarm xabar qiladi.

Rejissyor mana shu voqealar zanjiridan kelib chiqib asosiy yirik voqealarni aniqlaydi.

1. Hokim shaharga maxfiy revizor kelishidan xabar topadi va u revizor kelganligidan voqif bo'ladi.
2. Xlestakov ochlikdan qamalishini kutib yotibdi.
3. Hokim pora bilan Xlestakovni osongina o'ziga og'dirib oladi.
4. Xlestakov o'ziga bo'lgan tavoze ehtiromni kzrib hokim va amaldorlarni g'ulg'ulaga soladi.
5. Pullarni olib, uylanishni va'da berib, Xlestakov jo'nab qoladi.
6. Hokim o'z martabasini nishonlamoqda.
7. Xlestakovning kimligi oshkor bo'ladi.
8. Haqiqiy revizor tashrif buyuradi.

Rejissyor bu voqealarni yanada yirik voqealarga ajratadi:

1. Hadikdagi shahar hokimi peterburglik o'tkinchini revizor ko'rinishida qabul qiladi.
2. Hokimning mehmondo'stligidan foydalanib xlestakov cho'ntakni qappaytirib, maishatini qilib jo'nab qoladi.
3. Hokim sharmanda shoshqaloqligidan, o'z dovdirligidan jazosini oladi.

Biz buyuk Gogolning jaholat botqog'iga botgan amaldorlarning ustidan zaharxanda kulgusini, poraxo'rlik asosiy mezonga aylangan yakka hokimlik rossiyasini hajv tig'iga olganligini ko'ramiz. Gogol Rossiyadagi barcha yaramas illatlarni bir joyga to'plab timsolga aylantiradi, jamiyat badaniga tushgan qurt kabi nafs bandalarining kirdikorlarini fosh qiladi.

Butun mavzu mana shu uch jumla bilan ochildi. Asarning qarama-qarshiliklari, to'qnashuvlar tahlil jarayonida ravonlashadi. Rejissyor voqealar zanjirini ilg'ashi, aar qurilmasini aniq ko'z oldiga keltirishi kerak. Pesaning kompozitsion tuzilishida tugun, mavzuning rivojlanib borishi, voqealarning eng yuqori cho'qqisi hamda ularning yechimi rejissyorning sahnada urg'u beradigan holatlaridir. Bular mantiqiy tahlil jarayonida aniq bo'lmasdan rejissyor sahnalashtirishni boshlay olmaydi. Yana bir voqea zanjirini aniqlab ko'raylik.

Biz buyuk Shekspirning o'lmas asarlarini hamisha miriqib tomosha qilamiz. Har bir davr uning asarlariga murojaat qiladi va o'zicha talqin qiladi. Masalan, "Romeo va Juletta" fojeasi. Bu asar film qilingan, sahnalashtirilgan, hatto yaqinda o'zbekcha versiyasi kino qilindi. Aslida Shekspir bo'yicha voqealar kechmishi qanday bo'lgan va bu voqealarni o'tishiga nima sabab bo'lgan?

Biz qarab chiqaylik:

1. Verrona ko'chasida favqulodda janjal chiqadi va mushtlashishga aylanadi, dastlab xizmatkorlar orasida, keyin advokat Montekki va Kapuletti oilasi orasida avjiga chiqadi.
2. Montekki qabilasiga mansub o'smir Romeo tong saharda Verrona chekkaisdagi daraxtzorda Rozalinda ishqida kezib yuribdi. Romeoning do'sti Benvenio uni bu g'ussadan chalg'itishga harakat qiladi.
3. Kapuletti o'z qizi Julettani Parisga berish niyatida. Paris Kapulettining roziligiga erishmoqchi.
4. Kapulettining balga taklifi va tayyorgarligi.
5. Julettaning onasi Kapulettixonim kuyov bilan uchrashuvga tayyorgarlik ko'rishmoqda.
6. Romeoning Merkusio, Benvenio va do'stlari bilan balga kelishi.
7. Bal. Romeoning Tibalt bilan to'qnashuvi va Juletta bilan Romeo uchrashuvi. Tibaltning balda janjal chiqarish niyati. Kapulettining Tibaltni tinchitishi.
8. Kapuletti xonadonining bog'i. Tungi uchrashuv.
9. Romeoning ruhoniyan madad izlashi. Romeoning Lorensiodan Julettani nikohlab qo'yishini iltimos qilishi.
10. Romeoning enagani o'z tomoniga og'dirishi, qachon, qayerda nikohlanishini Julettaga yetkazishni iltimos qilishi.
11. Kapuletti bog'i. Julettaga Romeo uylanish nikohi haqidagi xabarni enaganing yetkazishi.
12. Nikoh. Lorenzo nikoh marosimini o'tkazadi.

- 13.Urishish. Tibalt Merkusioni o'ldiradi. Romeo Tibaltni o'ldiradi.
- 14.Julettaning tog'asi Tibaltning o'limidan motamda, Romeoga sadoqatini bildiradi.
- 15.Surgun. Romeoning Verronadan quvg'in qilinishi.
- 16.Romeo o'zini o'ldirmoqchi bo'lishi. Lorensioning Romeoni bu shaxtidan qaytarishi va bundan ketsin o'zini qanday tutishi kerakligi to'g'risida bir qarorga kelishi.
- 17.Kapulettining qizini Parisga berish to'g'risida bir qarorga kelishi. Payshanbaga nikohning belgilanishi.
- 18.Romeo va Julettaning tungi uchrashuvi va xayrlashuvi.
- 19.Julettaning Parisga turmushga chiqishdan voz kechishi, Lorensioning Julettaga uyqu dori berishi.
- 20.To'yga tayyorgarlik. Julettaning dorini ichishi.
- 21.Julettaning soxta o'limi. Dafn marosimi.
- 22.Julettaning o'limi to'g'risida xizmtkor Baltizarning Romeoga xabari. Romeoning zaharli dorini xarid qilishi.
- 23.Romeo bilan Parisning go'ristonda yakkama-yakka olishuvi. Parisning o'limi.
- 24.Romeoning zaharlanishi.
- 25.Julettaning o'g'irlanishi va o'zini o'ldirishi.
- 26.Montekki va Kapulettilarning yarashishi.

Mana shu voqealar zanjiri "Romeo va Juletta" fojeasini tashkil etadi. Eng asosiy voqea Romeo va Juletta muhabbatiyu Montekki va Kapulettilarning adovati.

Bu adovatning yarashuvga muhabbatning halokati sabab bo'ladi.

Bu mavzuda Sharqda ham rivoyatlar ko'p "Layli va Majnun", "Vomiq va Uzro", "Tohir va Zuhra" va boshqalar. Umuminsoniy muammolarga bag'ishlangan bu asarlar o'lmas asarlardir. Rejissyor bunday asarlarga qo'l cho'zar ekan, chuqur tahlil qilishi, adovat zamirida nimalar yotganini aniqlashi, o'rta asrlarda sodir bo'lgan jaholatning hozirgi zamonga dolzarblik tomonlarini ochishi kerak bo'ladi.

Tayanch iboralar:

Dramaturgiya, teatr san'ati, rejissyor, sahna, "men", maqsad, niyat, pesa, drama, komediya, tragediya, opera, operetta, musiqali drama, rejissyor bu voqea.

Savol va topshiriqlar:

1. Dramaturgiya so'ziga izoh bering?
2. Rejissyor va dramaturg farqi nimada?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.

2. I.A.Karimov. “Adabiyotga e’tibor – ma’naviyatga, kelajakka e’tibor”. T.: “O‘zbekiston”. 2009.
3. I.A.Karimov. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. T.: “Ma’naviyat”. 2008.
4. K.S.Stanislavskiy. “Aktyorning o‘z ustida ishlashi”. T.Xo‘jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
5. M.Umarov. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. T.: “Yangi asr avlodi”. 2009.
6. K.S.Stanislavskiy. “Aktyorning o‘z ustida ishlashi”. T.Xo‘jayev tarjimasi. S.Muhamedov muharrirligida. T. Yangi asr avlodi. 2010
7. SH.S.Hamidova. “Estrada teatri va uning janrlari”. T.: 2009.
8. J.Mahmudov, X.Mahmudova. “Rejissura asoslari”. T.: O‘DSI bosmaxonasi. 2008.
9. J.Mamatqosimov. “Ommaviy bayramlar rejissurasida sahna madaniyati”. T.: “Fan va texnologiya”. 2009.
- 10.F.Ahmedov. “Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari”. T.: “Aloqachi”. 2008.
- 11.<http://www.teatr.ru>
- 12.<http://www.uzbekteatr.skm.uz>
- 13.<http://stanislavsky.by.ru>

Teatrlashtirilgan kontsertlar

Reja:

1. Kontsert haqida tushuncha
2. Teatrlashtirilgan kontsertlar rejissurasi

Kontsert ma’lum bir tadbirning oldindan tuzilgan dasturi asosida san’atkorlarning sahnaga chiqishidir. “Kontsert” lotincha so‘zdan olingan bo‘lib, “o‘zishaman” degan ma’noni bildiradi. Kontsertlar mazmun va janrlarga asosan quyidagi asosiy uch turga bo‘linadi.

1. Umumlashma
2. Mavzuli
3. Teatrlashtirilgan kontsertlar⁴.

Birinchi turdagi, ya’ni umumlashma kontsertlar kundalik hayotimizda ko‘proq uchrab turadi. Bu kontsertlarni tayyorlash va o‘tkazish unchalik katta tayyorgarlikni talab etmaydi. Buning uchun dastur tayyor bo‘lsa bas, kontsertni tomoshabinlarga xohlagan paytda namoyish qilish mumkin. Havaskorlar o‘z ijodini, erishgan yutuqlarini, qobiliyatlarini xalqqa taqdim etishadi. Bunda qat’iy mavzu bo‘lishi shart emas, lekin kontsertning ta’sirchanligini oshirish uchun yordamchi vositalardan foydalanishni unutmaslik kerak. Mavzuli kontsertlarda barcha foydalanilgan dasturlar yagona mavzuga bo‘ysunadi. Bunda hamma dasturlar bir-biriga mantiqan bog‘liq bo‘ladi.

⁴ Qoraboyev U.X. Badiiy-ommaviy tadbirlar. T.O‘qituvchi. 1986 y.

Odatda, havaskorlar o'z ijodini muhim sanalarga bag'ishlab, kontsertlar tashkil qilishadi. Bunda ta'sirchanlik vositalari, dasturlar mavzu bilan bog'liq bo'lishi lozim. Teatrlashtirilgan kontsertda esa nomerlar teatrlashtirish usuli yordamida uyushtirilib, ular yagona syujet rivojiga amal qiladi.

Teatrlashtirilgan kontsertlar bu eng murakkab kontsert turi bo'lishi bilan birga, u eng ta'sirli va badiiy-estetik jihatdan kuchli shakldir. Shu sababli unga batafsil to'xtalamiz.

Hozirgi kunda, zamonaviy ommaviy san'atning janri bo'lmish teatrlashtirilgan kontsertlar juda ham ommalashib bormoqda. Teatrlashtirilgan kontsertda san'atning turli xillari va janrlari, akademik xordan tortib to xalq raqslarigacha qo'llaniladi.

Teatrlashtirilgan kontsert, filarmonik kontsertdan farq qilib, bir mavzuga asoslangan holda badiiylik, g'oyaviylik bilan birlashadi.

Teatrlashtirilgan kontsert albatta biron bir mavzuga bag'ishlanib, unga maxsus seneriy yoziladi. Stsenariy dramaturgiyaning qonun-qoidalariga tayangan holda, kompozitsion jihatdan, emotsional rivojlanib, tomoshabinlarga badiiy obrazlilik orqali ta'sir qila olishi lozim.

Bunday kontsertning asosini nomerlar tashkil etib, ularning soni kontsertning mavzuviy, g'oyaviy birligini buzmasligi kerak. Kontsert tayyor nomerlar yoki yangidan yaratilgan nomerlardan tashkil topishi mumkin. Kontsertda ijro qilinayotgan asar kompozitsiyasini, asarning shakli va ichki dramaturgiyasini qisqartirish yoki o'zgartirish mumkin emas.

Kontsert uzviy bir yoki ikki bo'limdan tashkil topishi mumkin. Bir bo'limli kontsert 1 soatu 10 minut yoki 1 soatu 30 minut davom etishi mumkin. Ikki bo'limli kontsertda esa, kontsertning birinchi bo'limi 1 soatu 10 minut, ikkinchi bo'limi esa 0 soatu 55 minut bo'lishi mumkin.

Teatrlashtirilgan kontsert degan tushuncha 50-60 yillarda paydo bo'lgan. Musiqa san'atida teatrlashtirish elementlaridan hamda tomoshalarda musiqadan foydalanish milliy an'anaviy san'atda qadimdan mavjud hodisadir.

Qadim zamonlardanoq bayram, marosim, to'ylarda an'anaviy musiqa va teatrlashgan tomosha san'ati bir-biri bilan bog'langan holda rivojlanib kelgan. Ayniqsa, bu hol maishiy marosimlarga bag'ishlanganda ("Yor-yor", "Kelin salom"), tabiat va mehnatga ("mayda", "yozi") oid mavzularda aytiladigan qo'shiqlarda teatrlashtirilgan elementlar ancha jonli bo'lgan. Teatrlashtirilgan tomoshalar (masxaraboz-qiziqchi, qo'g'irchoqboz va tsirk) san'atini musiqa va ashulasiz tasavvur qilish mumkin bo'lmagan.

Bunday sintez, asosan, asrimizning 30-40 yillarigacha davom etib keldi. Keyinchalik esa musiqa san'ati va teatr san'ati bir-birlaridan bir oz ajrala boshladi. Bunga sabab, musiqa san'atining yangi janr va turlar bilan boyishidir. Buning ustiga ular mustaqil ravishda rivoj topa boshladi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda bu sohada ancha tajriba to'plangan. San'at saroylarimizda bo'lib o'tayotgan davlat va respublika ahamiyatiga molik bo'lgan ko'pgina kontsertlar, xonandalarimizning yakka kontsert dasturlari teatrlashtirilmoqda. Lekin ularning ko'pchiligida kontsertning boshi va oxiri teatrlashtirilib, o'rtasida esa mavzuga mos bo'lmagan nomerlardan foydalanib kelinmoqda. Bunday kontsertlarni to'liq teatrlashtirilgan deb bo'lmaydi.

Hozirgi ko'pgina kontsertlar faqat qo'shiq, raqslar yig'indisi bo'lib qolmoqda. Ularni tashkil qilishda g'oya va mazmun degan komponentlarga e'tibor berilmaydi. Bizningcha, teatrlashtirilgan kontsertlarni tashkil qilishda ikki asosiy talabga e'tibor berish lozim.

Birinchidan, butun kontsert dasturini dramaturgiya asosida (maxsus seneriy bilan) umumiy g'oyaviy mavzuga bag'ishlab, badiiy-obrazli shaklda, qat'iy syujetga amal qilgan holda va kompozitsion tuzilishiga ega holda tashkil qilmoq kerak. Bunda kontsertdagi barcha dasturlar mavzuga yaqin bo'lishi shart.

Ikkinchidan, kontsertning samarasini oshirish maqsadida uning har bir dasturida ko'proq ta'sirchanlik vositalari (kino, slaydlar, suratlar va hokazolar)dan foydalanish kerak. Masalan: 2003 yil yanvar oyida Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat institutida bo'lib o'tgan *“Bobolar ruhiga ta'zim”* deb nomlangan teatrlashtirilgan kontsertda (sahnalashtiruvchi rejissyor - “Rejissura” kafedrası diplomanti Sayyora Saydullayeva) yuqorida aytib o'tilgan vositalardan to'laqonli foydalana bilgan. Teatrlashtirilgan kontsert o'zbek milliy musiqa san'atining otaxoni, bastakor, O'zbekiston xalq artisti Yunus Rajabiy tavalludining 105 yilligiga bag'ishlangan edi. Kontsert davomida dasturning ta'sirchanlik vositasini oshirish maqsadida Yunus Rajabiy hayoti va ijodidan, unga qarshi kurashgan ba'zi bir shaxslarning qilmishlari tushirilgan lavhalar, u ijro etgan mumtoz ashulalarimizdan parchalar namoyish etildi.

Teatrlashtirilgan kontsertning boshlanishi (prologi) va oxiri (finali) tomoshabinlarda yaxshi taassurot qoldirishi uchun yuksak g'oyaviy-badiiy shaklda o'tmog'i lozim. Tadbirda nomerlar rivojlanib bormog'i va eng qiziqarli holatlarda epizodlar finaldan oldin qo'yilishi kerak.

Tayanch iboralar:

Teatrlashtirilgan kontsert, mavzuli kontsert, umumlashma kontsert, ommaviy bayram, teatrlashtirish janri, teatrlashtirish turlari, kompozitsion tuzilish.

Savol va topshiriqlar:

1. Kontsert so'ziga tar'rif bering?
2. Kontsert turlarini sanab bering?
3. Teatrlashtirish janri nima?
4. Teatrlashtirish turlarini sanab bering?
5. Teatrlashtirilgan kontsertlar rejissurasining o'ziga xosligi nimada?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov “O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida”. T.: “O'zbekiston”. 2011.
2. I.A.Karimov. “Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor”. T.: “O'zbekiston”. 2009.
3. I.A.Karimov. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”. T.: “Ma'naviyat”. 2008.
4. J.Mamatqosimov. “Ommaviy bayramlar rejissurasida sahna madaniyati”. T.: “Fan va texnologiya”. 2009.
5. F.Ahmedov. “Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari”. T.: “Aloqachi”. 2008.

6. J.Mahmudov, X.Mahmudova. “Rejissura asoslari”. T.: O‘DSI bosmaxonasi. 2008.
7. ZiyonET
8. <http://www.tsic.uz>
9. <http://www.teatr.ru>
10. <http://www.uzbekteatr.skm.uz>

Teatrlashtirilgan tomoshalar

Reja:

1. Tomosha haqida tushuncha
2. Teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasi

Teatrlashtirilgan tomosha deb, teatr va dramaturgiya qonuniyatlarini o‘z ichiga olgan, hamda ulardan keng foydalanish uchun kompozitsion tuzilishga ega bo‘lgan ommaviy tadbirga aytiladi. Bu tushunchani keng ma’noda va asl ma’nosida izohlash mumkin. Buning uchun teatr spektakli va ommaviy tomoshalarni bir-biriga taqqoslab ko‘ramiz va teatrlashgan tomoshaning mohiyatini ochishga harakat qilamiz.

Birinchidan, teatr tomoshalari-spektakllarining asosini pesa tashkil etib, u insoniyat hayotida uchragan yoki uchrashi mumkin bo‘lgan voqealarni badiiy obrazlar orqali aks ettiradi, ommaviy tomoshalar asosini esa seneriy tashkil etib, u real hayotda bo‘layotgan muhim voqealarga va mahalliy turmush muammolariga bag‘ishlanadi.

Ikkinchidan, pesa qachon yozilganidan qat’i nazar, lozim topilsa, har bir teatr sahnalashtirilishi mumkin, ommaviy tomosha seneriysi esa ma’lum bo‘lganidek, konkret sharoit, ma’lum auditoriya uchun aniq vaqtda faqat bir marta tashkil qilinadi.

Uchinchidan, teatr spektakllarida dunyodagi tipik voqea asosida “ikkinchi dunyo”, ya’ni badiiy sahnaviy asar vujudga kelsa, ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar esa real hayotning kundalik muhim voqealarini o‘zining badiiy hujjatli shakllari asosida teatrlashtiradi.

To‘rtinchidan, spektakl aktyorlar tomonidan sahnada-“to‘rt devor” ichida ijro etilib, uni faqat tomoshabin tomosha qiladi, teatrlashtirilgan ommaviy tomoshalar esa ommaning ishtiroki bilan o‘tadi.

Ommaviy teatrlashgan tomoshalarning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, ular qay sharoitda, qanday joyda uyushtirilishiga qarab bir oz o‘zgarishi mumkin. Shu sababli madaniy-ma’rifiy faoliyat tashkilotchilari ularni shartli ravishda ikki turga: ochiq havoda (maydonlar, istirohat bog‘lari va ko‘chalarda) hamda yopiq bino (sahnalar, zallar)da o‘tkaziladigan teatrlashtirilgan tomoshalarga bo‘lishadi.

Yopiq binodagi ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalarga tavsif berilsa, teatrlashtirish usuli asosida tashkil qilingan ko‘pgina tadbirlar, agar unda ommaning ishtiroki, faolligi ko‘zda tutilsa, teatrlashtirilgan tomoshalar deb

bemalol aytish mumkin. Agar tadbirlar teatrlashtirish qonunlari va printsiplari asosida o'tkazilsa, har bir mavzuli kecha, kontsert, badiiy kompozitsiya va hokazolar o'ziga xos teatrlashtirilgan tomoshalarni, ya'ni teatrlashtirilgan mavzuli kechalarni, teatrlashtirilgan kontsertlarni, teatrlashtirilgan badiiy kompozitsiyalarni vujudga keltiradi.

Ochiq maydondagi ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar yirik voqealarni keng nishonlash, bayram kayfiyatini yaratish, ommani g'oyaviy birlashtirish uchun tashkil qilinadi. Har bir bayram mohiyati, mazmuni va ommaning unga bo'lgan munosabatidan kelib chiqib uni tashkil qilish uchun biron-bir istirohat bog'i yoki katta maydon yoki o'yingoh kabi joylar tanlanadi.

Ommaviy tadbir rejissyori «Birinchii navbatda nomerlar yaratuvchi va sahnalashtiruvchi⁵» – deb, ta'kidlaydi D.V.Tixomirov. Albatta bu fikr bahsga munosibdir. O'ylaymizki, barcha janrlar bo'yicha ommaviy tadbir uchun maxsus, turli janrli nomerlarni o'ylab topib, cheklangan vaqtda ularni tez sahnalashtiradigan rejissyor topilmasa kerak. Bizningcha, bu yerda tayyor nomerlarni qayta ishlash, o'zlashtirish haqida so'z yuritish maqsadga muvofiqdir. Bunday holatlarni juda zarur paytda amalga oshirish zarur. Chunki nomerlarni o'zgartirish jamoa rahbarlari va ishtirokchilarga yomon ta'sir etishi mumkin. Ko'p hollarda tadbirning umumiy tempo-ritmini saqlash uchun nomerni qisqartirish yoki nomerning ma'lum bir bo'lagidan foydalanishga to'g'ri keladi. Ba'zi holda tadbirning yaxlit, nurli va musiqali yechimiga erishish uchun aktyorni qayta kiyintirish yoki jo'r bo'luvchi musiqani o'zgartirishga to'g'ri keladi. Lekin, qonunga muvofiq, bir nechta nomerni bitta terma nomerga birlashtirish, ko'p hollarda, terma xor va orkestrlar, xoreografik va sportga oid birlashtirilgan nomerlar yaratiladi. Turli yillarda yaratilgan turli mavzulardagi kontsertlarda ko'p sonli ishtirokchilardan juda katta terma nomerlar yaratilgan. Bitta janrdagi nomerlarni birlashtirish, kuchli terma nomerga aylantirish va undan foydalanish ommaviy tadbir rejissyoriga faqat foyda keltirishi mumkin.

Nomerlarni shunday montaj qilish kerakki, birinchisi ikkinchisidan mantiqan kelib chiqishi, mavzuning tabiiy davomi va rivojlanishi bo'lishi yoki nomerlar syujetiga muvofiq bir-birlari bilan to'qnashishi, ixtilofga kelishi zarur (qarama-qarshi montaj). “Yonma-yon qo'yilgan ikkita parcha, albatta, yangi tadbirga birlashadilar, bundan solishtirish kelib chiqib, yangi sifat namoyon bo'ladi”, - deb yozgan edi S.M.Eyzenshteyn.

1. **«Ketma-ketlik»** turli - nomerlarni g'oyaviy jihatdan ketma-ket turishi;
2. **«Parallel»** turi-xatti-harakat bir vaqtning o'zida bir qancha tekislikda, bir-birini to'ldirib, boyitib o'tishi;
3. **«Assotsiativ»** (yoki «portlash montaji)-ikkita voqeaning bir-biri bilan to'qnashuvi natijasida yangi badiiy obrazning vujudga kelishi;

Assotsiativ montaj tadbirni iste'mol qilayotgan oddiy tomoshabinni faollashtiradi. Uni fikrlashga, taqqoslab ko'rmoqqa majburlab, ularni ijodiy jarayon ishtirokchisiga aylantiradi.

Ommaviy tadbirlarda montajning bunday turi hozircha yetarli darajada o'zlashtirilmagan. Buning ustiga, tomoshabin tayyor emas, oqibatda bu montaj

⁵ Д.М.Тихомиров. Беседы о режиссуре театрализованных представлений. М.1977 г.

to'g'ri qabul qilinmaydi. Lekin bu montajdan ba'zida oqilona foydalanilmoqda. Bitta ommaviy teatrlashtirilgan tadbirda montajning har xil turidan foydalanish mumkin.

Ommaviy tomoshalar insoniyat yaratgan eng yaxshi progressiv xalq an'analarini saqlaydi, rivojlantiradi, targ'ib qiladi. U ommani faqat madaniyat namunalaridan bahramand bo'lishga sharoit yaratibgina qolmay, uning madaniy qiyofasi, xulq-atvori, odobi va axloqining shakllanishiga turtki bo'ladi.

Tayanch iboralar:

Teatrlashtirilgan tomosha, mantoj, rejissura, ommaviy bayram, teatrlashtirish janri, teatrlashtirish turlari, kompozitsion tuzilish.

Savol va topshiriqlar:

1. Tomosha so'ziga tar'rif bering?
2. Teatrlashtirish janri nima?
3. Teatrlashtirish turlarini sanab bering?
4. Teatrlashtirilgan kontsertlar rejissurasining o'ziga xosligi nimada?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011.
2. I.A.Karimov. "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor". T.: "O'zbekiston". 2009.
3. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". T.: "Ma'naviyat". 2008.
4. J.Mahmudov, X.Mahmudova. "Rejissura asoslari". T.: O'DSI bosmaxonasi. 2008.
5. ZiyonET
6. <http://www.tsic.uz>
7. <http://www.teatr.ru>

QO'G'IRCHOQ PERSONAJINING HARAKATGA MOYILLIGI ADABIYOTLAR

1. M. H. Qodirov "O'zbek milliy qo'g'irchoq teatri". Toshkent. 1979
2. M. H. Qodirov "O'zbek xalq tomosha san'ati". "O'qituvchi". Toshkent. 1981
3. M. H. Qodirov "Tomosha san'ati o'tmishidan lavhalar". T., O'zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi "Fan" nashriyoti. 1993
4. M. Ashurova "Qo'g'irchoq teatr san'atining aktyorlik maktabi". Toshkent. 2007 y.

Shartli sahnadagi repetitsiya stol atrofidan turgazib, qo'g'irchoq bilan jismoniy hatti-harakat qilishga undaydi. Talaba tasviriyl san'at asari bo'lgan qo'g'irchoq personaj imkoniyatlarini aniqlashga kirishadi. U shartli sahnadagi ish bosqichidan qo'g'irchoq obrazini sahnaga kirib kelishidan, sahnadan chiqib ketguncha bajaradigan hatti-harakatidan xabardor bo'lishi va qo'g'irchoq obrazini o'ziga xos plastik harakat yo'nalishini topa olish hususiyatiga ega bo'lishi kerak. Shunda ikkinchi kurs va uchinchi kursning to'liq o'qish

jarayonida ish faqat qo'g'irchoq turlarini o'rganish hamda ularning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda ishlash yo'llarini o'zlashtirishga bag'ishlanadimi degan savol tug'ilishi mumkin. Spektakl ustida ish jarayonida yana qo'g'irchoq imkoniyatlarini o'rganish va o'zlashtirish masalasi qo'yilyapti. Nega?

Bu savolga shunday javob berish mumkin: har bir qo'lga olingan yangi qo'g'irchoq personaji o'zining xarakteriga qarab, oldingi qo'g'irchoq personajiga mutlaqo o'xshamaydi, o'xshash ham mumkin emas. Spektaklda yuzta personaj bo'lsa, ularning ichki mexanik tuzilishi, tashqi formasi, o'ziga xos xarakterli xususiyati mavjud bo'ladi. Shuning uchun 10 yillik yoki 20 yillik ish staji bilan teatrdan chiqqan aktyor yoki aktrisa ham qo'lga tushgan yangi qo'g'irchoq personajini imkoniyatlarini qaytadan o'rganib chiqadi, undan keyin u bilan sahnada bemalol ishlay olishga muyassar bo'ladi. Agar shu jarayondan voz kechib, darrov obraz yaratishga sakrab o'tadigan bo'lsa, unda oyog'i singan va qo'ltiq tayoqda yurgan nogironga o'shxab qoladi. Aktyor qo'g'irchoqni to'siq ustida erkin hatti-harakat qilishga o'rganishi va uni maqsadli amalga oshirishdan bolashi kerak. chunki har bir qo'g'irchoq o'zining texnik sabalariga ko'ra unga alohida e'tibor bilan yondoshishni talab qiladi. Shu talabni e'tiborga olib, ish boshlasangiz marra sizniki bo'ladi. Kurs talabalariga har biri o'ziga tegishli qo'g'irchoq personajlarini qo'llariga olib, shartli maydonchada uning imkoniyatlarini tekshirib, qo'llarini ishlash uchun moslay boshlaydilar.

O'qituvchi har bir spektakl uchun yasalgan qo'g'irchoq qanday harakat imkoniyatlariga moyil ekanligini talabadan so'rab, uning harakatlarini tekshirib chiqadi. Shunda shartli maydonchada kiyik-Nargiza qo'g'irchoqni bosh hamda orqa oyoqlariga uni tanasini ushlab turish hamda kiyikni harakatga keltirish uchun tutqichlar (trostlar)ni sezadi va sinab ko'radi. Bosh qismidagi tutqich kiyikni bo'ynini har tomonga egishga va boshini hoxlagan tomonga burishga hamda gavdaning oldi qismini harakatga keltirishga yordam beradi. Tananing orqa qismidagi tutqich esa, uning oyoqlarini hamda tanasini harakatga keltirishga yordam beradi. Bu tutqichlar kiyikning harakatiga xo chopib, sakrab yurishiga ham yordam beradi.

O'qituvchi-Nargiza, kiyikni qanday harakatlar bajara olishini bizga ko'rsatib ber.

Nargiza kiyik qo'g'irchoq'i orqali uni yurish-turishini, sakrab, chopib o'ynashini, hamda ma'lum to'siqqa duch kelib, to'xtab, uni kuzatishini ko'rsatdi.

O'qituvchi-Yaxshi harakatlar topibsan, lekin topgan harakatlaringni kiyik emas, sen bajaryapsan. Sahnada harakat yo'nalishi kiyik plastikasidan kelib chiqqan holda bajarilishi kerak. sahnada biz kiyikni ko'rganda, seni to'siq orqasida borligingni unutaylik. Qo'g'irchoq teatr sahnasida hayvonlar obrazini yaratayotganda, biz ularning tabiatidan kelib chiqqan holda harakatlarni izchilligiga erishaylik. Ular sirkdagi o'rgatilgan hayvonlarga umuman o'xshamasligi kerak. Bajarilayotgan harakatlar

ularning hayot qonuni asosida tabiiy bo'lishi lozim. Shunda siz sahnada qo'g'irchoq personajingizni soxta o'rgatilgan emas, balki uning harakatlarini tabiiy chiqishiga erishasiz.

Sahnada hayvonlar obrazini yaratishda mana shu qonun-qoidaga amal qilgan holda ishlashga moyil kerak.

O'qituvchi vazir qo'g'irchoq personajini harakat imkoniyatlarini o'rganayotgan Otabekka murojaat qildi.

O'qituvchi-Sen o'z qo'g'irchoq'ing haqida nimalar bilib olding.

Otabek-Mening qo'g'irchoq'im trostli qo'g'irchoq turi bo'lib, uning bosh qismiga tutqich o'rnatilgan. Bu tutqich qo'g'irchoqni gavda qismini harakatga keltirish uchun qulaylik yaratadi. Tutqichda yana ikkita mexanizm o'rnatilgan bo'lib, biri boshini har tomonga burish, egish uchun bo'lsa, ikkinchi mexanizm uning lablarini ishlatishga mo'ljallangan. Faqat qo'g'irchoq og'irroq ekan. Uning labini harakatga keltirish uchun o'rnatilgan mexanizm yaxshi ishlamayapti.

O'qituvchi-Xo'sh qo'g'irchoqni qanday harakatlarini o'zlashtirding?

Otabek qo'g'irchoq orqali uning yurishini, o'tirishini, nimanidir poylab turganini hamda tezlik bilan yashirinib olganini ko'rsatib berdi.

O'qituvchi-Birinchidan, qo'g'irchoq'ingni tashqi qiyofasini oladigan bo'lsak, u juda semiz. Yoshi ham anchagacha borgan. Shuning uchun semiz odam bunchalik tez harakat qilishga moyil emas. Harakat jarayonida uning yoshi ham inobatga olinadi. Demak, uning gavda tuzilishidan kelib chiqqan holda hatti-harakat qilish kerak ekan. Lab mexanizmiga kelsak, har biringiz qo'lingizdagi qo'g'irchoqlarni butun sexnik tomonlarini yaxshilab ko'rib chiqib, unda kamchiliklar bo'lsa darrov ustaxonaga, ya'ni qo'g'irchoq mexanizatoriga murojaat qilib kamchiliklarini bartaraf qilishingiz va qo'g'irchoqni erkin harakat qilishiga moslashtirishingiz kerak.

AKTYOR TALQINIDAGI ASOSIY HUSUSIYATLAR

ADABIYOTLAR:

1. YE. V. Speranskiye "Aktyor teatra kukol". VTO, Moskva. 1986
2. G. V. Kristi «Vospitaniye aktyora shkoli Stanislavskogo». Moskva. «Izdatelstvo» 1978.

3. N. Oyidinov "O'zbekiston tasviriyl san'ati tarixidan lavhalar". Toshkent "O'qituvchi". 1997.

Ijodkor hoh u aktyor yoki rejissyor, yoki qalam sohibi dramaturg, yo bo'lmasa tasviriyl san'at vakili-naqqosh, usta, rassom, kim bo'lishidan qat'iy nazar kelajakka umid bog'lab ijod qiladigan bo'lsa, eng avvalo hayotni yaxshi bilishi, tomoshabinning dunyosini anglay olishi va o'rganishi darkor. Hayot bilan hamohang va tomoshabindan ancha yurgan ijodkorgina o'zining ijodiy ishlari bilan el qalbidan joy olishga musharraf bo'la oladi. Shuning uchun teatr tomoshasiga kelgan har bir tomoshabin sahnada mahorat bilan ijro etgan aktyor iste'dodidan mamnun bo'lishi, spektaklda yaratgan obrazlar majmuasida o'ziga kerak bo'lgan tomonlarni ilg'ab olishi va shu bilan birga undan o'zi uchun tegishli xulosa chiqara bilishi zarur. Ana shunda ijodkor tomoshabin olqishiga sazovor bo'lib, uning loyiq bo'ladi. Bunday ijodkorlarni el sevadi va ardoqlaydi. Bu iltifotga sazovor bo'lish hamma ijodkorlarga ham nasib etavermaydi. Shuning uchun bekorga san'at donishmandlari: "San'atda birinchi bo'l, birinchi bo'lmasang bu sohani tark et", deb aytishmagan.

Teatr san'ati deganimizda darrov ko'z o'ngimizga yetuk sahna ijodkorlari Mannon Uyg'ur, yetim Bobojonov, Abror Hidoyatov, Shukur Burxonov, Olim Xo'jayev, Halima Nosirova, Sora Eshonto'rayeva, Yayra abdullayeva, Oydin Norboyevlar; qo'g'irchoq teatri san'ati deganimizda Toshmuhammad Doniyorov, A. Saidaliyev, N. Zayniddinov, Vladimir iogelsen, Tohir Mahramov, Iso Yoqubov, Shohida Komilova, Fatxulla Xo'jayev, Angela Mahkamova, Shomurod Yusupov, Munisa Egamberdiyevlar; tasviriyl san'at deganimizda Kamoliddin Behzod, Chingiz Axmarov, rahim Axmedov, Ro'zi Choriyev, Bahodir Jalolov, Javlon Umarbekovlar siymosi va ularning san'at yo'lida yaratgan ijodiy ishlari gavdalanadi. Bu ijodkorlar tomoshabinlar qalbida bir umrga jo bo'lgan buyuk insonlardir.

Qo'g'irchoq teatri aktyorini tarbiyalashda uning shu san'atni sevishi va unga sodiq qolishda yuqorida tilga olingan san'atkorlarning shaxsiy hayoti va ularning bosib o'tgan ijodiy yo'llari bo'lg'usi aktyor uchun katta ijod maktabi bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun o'qish davrida, ayniqsa spektakl ustida olib boriladigan ish hamda obraz yaratish jarayonida buyuk san'atkorlar ijodiy yo'liga qayta-qayta marojaat qilish va o'rganish zarur. Yetuk san'atkorlarning yaratgan obrazlari ertaga san'atga mustaqil qadam qo'yayotgan ijodkorlarga poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shunda ular o'z ijodini tomoshabinga qanchalik qimmatli ekanligini anglab olishadi. Chunki aktyorning butun ijodiy faoliyati faqat tomoshabin bilan bog'liq holda o'tadi. Shunday ekan qo'g'irchoq teatri ham sahnada yaratadigan obrazlari orqali tomoshabinni o'z ketidan ergashtirib, uni dunyoqarashini shakllantirishi va uning qalbiga ezgulik urug'larini sochishi kerak.

Yosh tomoshabin san'atga ilk qadamini qo'g'irchoq teatridan boshlar ekan, uni teatrdan olgan birinchi taassuroti bir umrga esda qolishi va bu dargohni tez-tez qumsab turishi lozim. Shuning uchun qo'g'irchoq teatrida birinchi marotaba ko'rgan spektaklni eslab, undagi o'zidagi yaxshi taassurotni obrazi va shu obrazni yaratgan aktyorni eslashadi. Ba'zilar esa shu san'at turini yoqtirib,

keyinchalik uni o'ziga kasb qilib oladi. Qo'g'irchoq yoki drama san'ati bo'limiga imtihon topshirishga kelgan abituriyentlar ko'pincha "Men Shukur Burxonovday yoki Tohir Mahromovday bo'laman, shuning uchun shu sohani tanladim", degan gaplarni eshitasiz. Yoki sahnada ijro etilgan har xil kasbdagi insonlarning obrazini yosh tomoshabin birinchi marotaba teatrdan ko'rib, u bilan tanishadi. Ba'zida unda sahnada ko'rgan kasb egasiga nisbatan qiziqish uyg'onadi va u o'zini shu kasbga tayyorlab boradi. Bu esa uni kelajakda shu egallashiga ham yordam beradi.

Demak, teatr tomoshabinni faqat tarbiyalamay, uning ongini shakllanishiga, dunyoqarashini kengayishiga, borliqni jonli obrazlar orqali ko'rishiga hamda kelgusi hayot yo'lini belgilab berishida ham unga yaqindan yordam berar ekan. Shuning uchun ham bo'lg'usi aktyor o'z kasbining qiymatini, uning mohiyatini tushungan holda uning oldida turgani katta ma'suliyatni anglamog'i zarur. Shunday ekan u butun ijodiy yo'li davomida tinmay o'z ustida ishlab, iste'dodini yangi qirralarini rivojlantirib, ijod pog'onalariga ko'tarilib, tomoshabin olqishiga sazovor bo'lib, uning qalbidan joy olib, san'atda o'z o'rniga ega bo'la oladi. Ana o'shanda u o'z maqsadiga erishgan bo'ladi. Aktyor ijodi bilan bog'liq bo'lgan bu fazilatlarni talaba o'qish jarayonida anglab olishi va unga amal qilishi darkor.

Talabalar diplom oldi va diplom spektakllarini tomoshabinga namoyish qilganlarida, ular o'z aktyorlik burchlarini to'g'ri tushuna borishlari va tomoshabin uchun fidokorona xizmat qilishga o'rganishlari zarur. Aktyor o'z kasbiga fidoiy bo'lib, o'z ustida tinimsiz mehnat qilmas ekan, u o'zida bor bo'lgan iste'dodi bilan uzoqqa bormay, yarim yo'lda shamol ta'sirida o'chib qolgan shamchiroqqa o'xshab qoladi. Ana shunda u tomoshabin nazaridan chetda qolib ketadi. bu aktyor uchun kechirib bo'lmas fojia hisoblanadi. Bo'lg'usi teatr aktyori san'at sohasida yetuk mutaxassis bo'lib qolmay, balki u pok ahloqli, yuksak didli, nazariy bilimlarni puxta egallagan, davr ruhini yaxshi his qila oladigan, bolalar va kattalar ruhiyatini chuqur anglagan yuksak madaniyatli, zamonasining yetuk insoni bo'lmog'i darkor. Bunday fazilatlarga ega bo'lgan aktyorgina sahnada haqiqiy yetuk, mukammal obrazlar yarata olish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Shunday qilib, bitiruvchi kurs talabalarining to'rt yillik o'qish jarayoni nihoyasiga yetib qoldi. Endi navbat Davlat imtihoniga. Davlat imtihoniga barcha kurs talabalari ishtirok etgan turli janrdagi ikkita yoki uchta spektakl olib chiqiladi. Albatta bu spektakllarda har bir o'zining serqirra aktyorlik imkoniyatlarini ochib beradigan bitta yoki ikkita har xil xarakterdagi personajlarni obrazini yaratgan holda sahnaga chiqish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Bitiruvchi talabaning diplom ishidagi ijodiy yo'li uni kelgusida shu san'at sohasida ishlay olish darajasini ko'rsata olishi shart. Chunki bugungi bitiruvchi diplomant ertangi teatr aktyori. Demak, teatrning kelajagi bu san'at maktabining yosh ijodkorlar qo'lida. Shuning uchun Davlat imtihonidagi baholash jarayoni bo'lg'usi aktyorlarni yana bir borShuning uchun Davlat imtihonidagi baholash jarayoni bo'lg'usi aktyorlarni yana bir bor ijod yo'lini ko'rsata olishi va ularga mustaqil hayotga yo'llanma sifatida xizmat qilishi kerak.

Bitiruvchi talabalarning diplom ishi uning to‘rt yillik bosib o‘tgan ijod yo‘lini belgilab berishi lozim. YA’ni:

1. Bo‘lg‘usi aktyorning ma’naviy-ahloqiy normalari;
2. Aktyorning kasbiga bo‘lgan munosabati va fidoiyligi;
3. Aktyorlik mahorati fanidan nazariy bilimlari;
4. Aktyorlik mahorati fanini nazariy hamda amaliy jihatdan o‘zlashtirish va yaratish jarayonida undan to‘laqonli foydalanish;
5. Teatr qo‘g‘irchoq‘ining barcha turlari bilan yuqori darajada ishlay olish hususiyatlari;
6. Ovozni har xil yo‘sinda ishlata bilish-sahna nutqi texnikasi va sahna nutqi madaniyati;
7. Aktyorni sahnada o‘zini boshqara olish va tutish etikasi;
8. Spektakl ansamblini his qilish va shu ansambl doirasida ijod qila olish kabi fazilatlarni umumlashtirgan holda baholanishi lozim bo‘ladi.

Yuqorida qayd qilingan qo‘g‘irchoq teatri aktyoriga xos hususiyatlarni baholanishi bu bo‘lg‘usi ijodkorlarni ijod yo‘lini to‘g‘ri ko‘rsata olish hamda ularga katta mustaqil hayotga yo‘llanma berish bilan barobar bo‘lmog‘i lozim.

QO‘G‘IRCHOQ TEATRIDA OBRAZ YARATISH JARAYONI

ADABIYOTLAR:

1. Ye. S. Demmeni “Prizvaniye kukolnik”. “Iskusstvo”. Leningradskoye otdeleniye. 1986.
2. YE. V. Speranskiye “Aktyor teatra kukol”. VTO, Moskva. 1986
3. Q. U. Xo‘jayev “Sahnaga yo‘l”. Toshkent. 1982.
4. A. S. Sayfutdinov “Adabiy asar va ijrochilik maktabi”. “Fan” nashriyoti. Toshkent. 1980.

Talabalar bu yo‘nalishda qo‘g‘irchoq teatrida sahnaviy obraz yaratish jarayoni bilan tanishadilar. Aktyor to‘siq yoki qo‘g‘irchoq orqasida (qo‘g‘irchoq turiga bog‘liq) yashiringan yoki ko‘rinmagan holda o‘zining ichki va tashqi hususiyatlarini qo‘g‘irchoq personajiga o‘tkazib, uni tashqi formasi orqali yaxlit, mukammal obraz yaratadi. Demak, qo‘g‘irchoq teatrida tomoshabinga obrazni talqinini yetkazib beradigan aktyor-bu sahna qo‘g‘irchoq‘idir. Albatta bu narsa aynan shu san‘atga xos hususiyat. Qo‘g‘irchoq teatrida obraz yaratish jarayonida ikki maktab vakili uchrashadi. Biri jonli aktyor-kechinma san‘ati vakili, ikkinchisi tasviriy san‘at asari, ya’ni jonsiz qo‘g‘irchoq ko‘rsatish san‘ati vakilidir. Bular ijod jarayonida uchrashib, biri yaratuvchi, ikkinchisi ko‘rsatish imkoniyatlari orqali sahnada obraz sifatida namoyon bo‘ladi. Demak, aktyor obraziga faqat rolning mohiyatidan kelib chiqqan holda bormasdan, eng avvalo qo‘g‘irchoqning tashqi hususiyatlariga e’tibor qaratishi lozim. Shunda u shirmadagi qo‘g‘irchoq aktyori fikrini bayon eta oladi. Demak, obraz yaratish jarayonida qo‘g‘irchoqning tashqi qiyofasi va avtor tomonidan unga berilgan aniq xarakter, ya’ni uning kelib chiqishi, faoliyati, xulq-atvori, idroki, qobiliyati, intilishi va shunga o‘xshash hususiyatlari inobatga olinadi. Obrazlarga xarakteristika berish jarayonida talaba o‘zi sahnaga olib chiqadigan personajning

xulq-atvori, uning atrofdagilarga munosabati, yetakchi hatti-harakatini va oliy maqsadini aniqlab olish zarur. Shunda obraz talqini to'g'ri va aniq bo'lib chiqadi. Misol: "Sehrli kiyik" spektaklining qahramoni Xasan-pyesaning boshlanishida kambag'al, rahmdil, oq ko'ngil, yordamini ayamaydigan, halol mehnat orqali kun kechirib kelayotgan bo'lsa, asarning ikkinchi qismida u shafqatsiz, faqat o'zini o'ylaydigan, yengil yo'l bilan boylik orttirish payiga tushgan, boylik uchun do'stini sotadigan, xudbin bir inson sifatida namoyot bo'ladi.

Spektakl boshlanishida Xasan kambag'al bo'lishiga qaramasdan, yo'ldan topib olgan bittayu-bitta tangasini qopqonga tushib qolgan kiyikni qutqarish uchun ovchiga beradi.

Xasan kiyikka: "Endi sen ozodsan"-deb uni qo'yib yuboradi. Kiyik hayotini asrab qolgan Xasanga sehrli qo'g'irchog'ini sovg'a qiladi. Spektakl oxirida kiyik unga: "Xasan sening hamma narsang bor, endi menga qo'g'irchoqchani ber va meni qo'yib yubor"-deganda, Xasan unga "Men senga sehrli qo'g'irchoqchani bermayman, u meniki. Sen esa mening qulim bo'lasan"-deb javob beradi.

Kiyik spektakl boshida beg'ubor, ishonuvchan, odamlarni qadrlaydigan, yaxshilik qilgan insonga qo'ldan kelgani yaxshilik qiladigan, oq ko'ngil bo'lgan bo'lsa, asar oxirida u odamlarga nisbatan ishonchini yo'qotgan, ehtiyotkor, qat'iyatli, kerak bo'lganda jazolash ham mumkin bo'lgan obrazga aylanadi. Spektakl oxirida Xasan o'z aybini tushunib yetadi, sehrli kiyikdan kechirim so'rab: "Meni tashlab ketma, sehrli kiyik"-deb yolvorishiga qaramay, kiyik: "Endi kech bo'ldi Xasan, men sen bilan qololmayman, chunki sen boylik uchun do'stingni sotding, men senga endi ishonmayman va seni hech qachon kechirmayman"-deb Xasanni tashlab ketib qoladi.

Demak, obraz yaratish jarayonida personajlarning xarakteriga xos hususiyatlar spektaklida asta-sekinlik bilan ularning hatti-harakati, hayotda tutgan o'rni, atrofdagilarga bildirgan munosabati va har birining maqsadga erishish yo'lida qilgan harakatlari asosida kechadi. Ular personaj xakteri, uning xalq-atvori, hatti-harakatining o'zgarishi, spektaklida ro'y beradigan qarama-qarshiliklar orqali ochiladi. Spektakl boshlanishida kim va qanday inson ekanligi, spektaklning oxirida kim va qanday inson bo'lib qolganini birgina obraz orqali o'z talqiniga ega bo'ladi.

Spektakl insonlar hayot davomida o'zgarib yaxshi va yomon odamlarga ajralishi holatini ko'rsatib berishga qaratiladi.

Qo'g'irchoq obrazining xakteri uning tashqi plastikasi, hatti-harakati orqali ochiladi, obrazga topilgan mag'iz (zerno) shu insonning o'ziga xos hususiyatlarini har tomonlama ochib berishga olib keladi. Bu haqda YE. Demmeni shunday degan edi: "Menimcha, qo'g'irchoq qo'g'irchoqligicha qolib, keng insoniy his-tuyg'ularni yetkazib bera olishi kerak"¹.

Demak, qo'g'irchoqlar o'ynida qo'g'irchoq spektakllarining yutug'i bo'lib qoladi. Qo'g'irchoq teatri sahnasida yaratilgan obrazlarning to'laqonli chiqish

¹ Деммени Е. "Искусство". 1986 г. Стр. 110.

qo'g'irchoq o'yniga bog'liqligi bilan belgilanadi. Spektaklning sifati esa qo'g'irchoq aktyorining mahorati orqali aniqlanadi.

Respublika qo'g'irchoq teatrida qo'yilgan "Issumbosi" spektakli aktyorlar o'yniga boy bo'lgan tomoshabop spektakldir. Bu spektakldagi bosh qahramon Issumbosi obrazini yaratgan O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan aktrisa M. Egamberdiyeva qo'g'irchoq o'yinida juda katta yutuqni qo'lga kiritgan. Uning Issumbosi qo'g'irchoq personaji faqat qo'g'irchoq teatri sahnasida sodir etilishi mumkin bo'lgan hatti-harakatlarni ijro etgan. YA'ni bu personaj qovoqda tug'ilishda voyaga yetgunda yapon "ushu" sport turining butun qirralarini ocha olgan. U shu sportga xos bo'lgan hususiyatlarni ikr-chikirigacha qo'g'irchoq plastikasida, ya'ni qo'l, oyoq, gavda harakatlarida chaqqon va aniq ko'rsata olgan. Tomoshabinlar ko'z oldida qo'g'irchoq emas, balki kichkina odamcha harakat qilayotganga o'xshab ketadi. qo'g'irchoqning harakat plastikasida bolalikdan voyaga yetgan o'spirinning o'sish davri ham bu obrazda o'z aksini topgan issumbosi obrazining bolalarga xos sho'xliklar harakatchanligi, tinib-tinchimasligi, jo'shqinligi uning yoshligini aks ettira olgan bo'lsa, bosiqlik, sevgiga sadoqat, ota-onaga mehr obrazning balog'at yoshiga to'g'ri keladi.

Atrofdagi personajlarni ham o'z ketidan ergashtira olgani bu obrazning eng asosiy yutug'idir. Qolgan obrazlar ham spektakl jarayonida uning hatti-harakatiga ergashishadi.

Shunday qilib, bu spektakl qo'g'irchoq personajlarining rang-barang o'yini bilan muvaffaqiyatli chiqib, Respublika qo'g'irchoq teatri VI an'anaviy festivalda tomoshabinlarning olqishiga sazovor bo'ldi. Shuning uchun spektakl yaratish jarayonida boshqa chiroq, dekoratsiya, musiqa kabilar bilan birga asosiy diqqatni aktyorning o'yniga kerak bo'ladi. Boshqacha aytganda, qo'g'irchoq teatri aktyori shu sohaga xos hususiyatlar bilan birga boshqa (odamiy) teatr hususiyatlariga ham ega bo'lishi zarur. Chunki bu hususiyatlar bir vaqtning o'zida sahnada bir nechta obraz yaratish imkonini beradi.

Yaratilgan obrazlar har xil harakat, rang, har xil personajni ifoda etish, ularni ovoz diapazoniga xos so'z harakatlarini topa olish, qo'g'irchoqni his qilgan holda o'zini u orqali ko'rsata olish xarakteriga ega bo'lishi kerak. "Sehrli kiyik" spektaklida talaba S. Sharipova ikki xildagi qo'g'irchoq turi hamda xarakter jihatidan bir-biriga o'xshamaydigan ikki xil obrazni bitta spektaklda yaratishda muvaffaq bo'ldi. Bu obrazning biri erka, tantiq, o'jar, tannoz Malika Budur (trostli qo'g'irchoq) bo'lsa, ikkinchisi aqlli, dono, fahm-farosatli, bosiq, faqat ezgulikka chorlaydigan Sehrli tovus (niqob) obrazlardir.

Talaba bu obrazlarning xarakterli hususiyatidan kelib chiqqan holda alohida plastik harakat va unga monand ovoz topa oldi. U Budur obrazida to'siq orqasida yashiringan holda qo'g'irchoqning imkoniyatidan kelib chiqqan bo'lsa, Sehrli Tovus obrazini niqob kiygan holda ijro etdi. Bu obrazni talqin qilishda talaba niqobning tashqi qiyofasidan, o'zining tana harakatlarini unga bo'ysundirgan holda harakat qildi. Spektaklda bir vaqtning o'zida bir nechta obraz yaratish ham shu san'atning xarakterli hususiyatlaridan biridir.

Obraz yaratish jarayonida aktyor qo'g'irchoq personajining tashqi ko'rinishi va xarakterli hususiyatlaridan kelib chiqqan holda qo'g'irchoqqa xos ovoz hamda so'z xarakteristikasini topishi kerak bo'ladi. Demak, obraz yaratish

jarayonida qo'g'irchoqning tashqi plastik harakati qanchalik zarur bo'lsa, ovoz hamda so'z xarakteristikasi ham shunchalik ahamiyat kasb etadi. Obraz ustida ishlash jarayonida qo'g'irchoq personajining niqobidan, uning tashqi va ichki holatlaridan kelib chiqqan holda unga ovoz jarangini topish va uni berilgan obrazga moslashtirish va obrazni nutqiy xarakterini yaratishga erishish kerak. Tomosha zali va to'siqning borligini hisobga olgan holda, qo'g'irchoqni tana plastik harakatini va nutqini ifodalashda undagi xarakterli hususiyatlarni topib, so'zni asosiy maqsadga asoslangan holda bayon qilish lozim. Aktyor so'z orqali obrazning ichki mohiyatini tomoshabinga ayta olishga qodir bo'lishi darkor. Spektaklning hayoti undagi obrazlarning to'laqonli chiqishida obrazni yaratuvchi talabaning ishonarli, ta'sirli, maqsadga muvofiq gapira bilish mahoratiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Spektakl yaratish jarayonida talaba sahna dekoratsiyasi, bezaklari, nur, butaforiya, musiqa, shovqin, shirmadagi uch planlik hamda spektaklning boshqa komponentlari bilan tanishadi. Spektakl yaratish jarayonida ijodiy kollektivning roli beqiyosdir. Chunki har bir talaba bu jarayonda aktiv ishtirok etishi va sahna qonun-qoidalariga amal qilishi zarur. Partnyorni his qilish, unga yelka tutish va yordam berish prinsiplariga amal qilish lozim.

Qisqacha qilib aytganda, diplom oldi spektaklini pedagog-rejissyor, rassom, qo'g'irchoq ustasi, aktyorlarning ijodiy birligi, ularni hamfikrligi hamda hamkorligi bilan birgalikda yaratiladi.

Oltinchi bosqichning yakuniy reytingida sahnada yaxlit diplom oldi spektakli ko'rsatiladi.

Spektaklda har bir talaba qo'g'irchoq personaji orqali to'laqonli obraz yaratish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Shu bilan bir qatorda kurs talabalari qo'g'irchoq personajining harakatga moyilligi, etyudning spektakl yaratishdagi o'rni, qo'g'irchoq teatrida obraz yaratishning o'ziga xos hususiyatlari, hamda talaba spektaklda o'zi yaratgan obrazning to'la yozma tahlilini yozishi va shu bosqichda o'tilgan temalar yuzasidan nazariy test sinovlarini topshirishi shart.

QO'G'IRCHOQ TEATRI ETIKASI

ADABIYOTLAR:

1. Y. Kalashnikov "Teatralnaya etika Stanislavskogo". VTO. Moskva. 1978.
2. "O'zbek pedagogikasi antologiyasi". "O'qituvchi". Toshkent. 1995.
3. E. F. Ismailov «Mannon Uyg'ur». Toshkent. 1983.
4. A. Hidoyatov "San'atkor haqida, tarjimai hol, shaxsiy insholar, maqolalar, xotiralar". Toshkent. 1985.

Men O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi Iso Yoqubovning o'zi sahnalashtirgan va o'zi aktyor sifatida o'ynagan Andersen "Ole lukoye" spektaklini tomoshabinga ko'rsatishdan oldin unga tayyorgarlik ko'rganini kuzatganman. U teatrga spektakl tomoshabinga namoyig qilishidan bir soat oldin kelib, sahnada spektakl uchun kerak bo'lgan barcha anjomlarni ko'zdan kechirib chiqdi. So'ng o'zi o'ynatadigan qo'g'irchoq personajini qo'liga olib rolni butun so'zlarini harakatda tekshirib chiqdi.

Qo'g'irchoq teatri san'atining etik aktyorning normalari, ahloqiy talablari quydagilardan iborat bo'lishi kerak:

- aktyor birinchi navbatda teatr san'ati tarixini, qo'lga kiritgan yutuqlarini o'rganishi, an'alariga sodiq qolishi, shu sohani rivojlantirish yo'lida tan olish;
- kkkelajakka ishonch bilan qarab, shu san'atni yanada ravnaq topishi uchun o'z kuch iste'dodini ayamasi;
- o'tgan ijodkorlarini teatr san'atida qilgan ishlarni o'rganishi va tatbiq etishi;
- hayotda yuz berayotgan, san'at sohasidagi islohotlarni amalga oshirishda o'z hissasini qo'shish;
- K. S. Stanislavskiyning aytganidek-"Sen san'atdagi o'zingni emas, balki o'zingdagi san'atni seva bilgin", degan hikmatiga amal qilishi;
- Barcha inmoniy odob-ahloq normalariga talabalar to'la rioya qilishi;
- Ilm-fan, san'at, madaniyat yutuqlaridan xabardor bo'lish, o'rganish va targ'ib qilishi;
- Insonparvarlik va vatanparvarlik g'oyalarini ilgari surishi, o'z e'tiqodiga ega bo'lishi;
- O'z kasbiga sodiq va fidoiy inson bo'lishi;
- San'at mohiyatini aniq tushunishi va ma'suliyatni his qilgan holda ijod qilishi;
- Tajriba to'plashi o'z ustida tinmay ishlashi, malakasini oshirishi, mukammal obrazlar yaratish imkoniga ega bo'lishi lozim;

Bo'lajak ijodkor aktyor ahloqiy talablarga o'qish va ish jarayonida amal qilsa, kelajakda ajoyib inson hamda yaxshi aktyor bo'lib yetishishi mumkin. shunda jamiyatga foydasi tegadigan ilg'or fikrlar kuychisi, mukammal asarlar yaratuvchisi bo'lishi mumkin. jumladan, K. S. Stanislavskiyning fikricha "Hayotda meshchanlarcha yashab, sahnada buyuk insonlarni obrazini yaratish juda qiyin...!"

Aktyorlik mahorati sohasi bo'yicha ustozim Tursunboy Isroilov bergan o'gitlari har doim qulog'im ostida jaranglab turadi. "Inson o'zidagi kamchiliklaridan biri to'la xalos bo'lishi qiyin. U o'z kamchiliklarini asta-sekin bartaraf qilishingiz va yaxshi hislatlarni tarbiyalab borishingiz lozim. Faqat shunda biz yaxshi inson hamda yaxshi ijodkor bo'lib yetishingiz mumkin", deb ta'kidlar edilar.

Ma'ruza: SAHNAVIY TALQIN VA TOMOSHABIN

ADABIYOTLAR:

1. G. V. Kristi «Vospitaniye aktyora shkoli Stanislavskogo». Moskva. «Izdatelstvo» 1978.
2. B. YE. Zaxava "Masterstvo aktyora i rejissyora". "Prosvesheniye". Moskva. 1978.

3. "Putevoditel po muzeyu Gosudarstvennogo ordena trudovogo krasnogo znameniy STK pod rukovodstvom narodnogo artista S. V. Obozova". "Iskusstvo", Moskva. 1982.
4. "Putevoditel po muzeyu Gosudarstvennogo ordena trudovogo krasnogo znameniy STK pod rukovodstvom narodnogo artista S. V. Obozova". "Iskusstvo", Moskva. 1980.

Aktyorni har tomonlama shakllanishida ishlab-chiqarish amaliyoti katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda talabalar o'quv teatrida diplom oldi va diplom spektakllarini keng tomoshabinlarga namoyish qilishadi. Talabalar spektaklni namoyish qilish jarayonida teatr va aktyor ijodida tomoshabinning o'rnini va mohiyati qanday kuchga ega ekanligini anglab olishadi.

Demak, diplom oldi va diplom spektaklini tomoshabinlarga namoyish qilish jarayonida spektaklda talabalar yaratgan har bir obraz talqini tomoshaxonada o'tirgan bolalarni butun fikru hayolini, o'ylarini qamrab olib, o'z davriga olib kirish kuchiga ega bo'lishi kerak. Spektakl bir soat davom etadigan bo'lsa tomoshabin shu bir soat mobaynida aktyorlar bilan birgalikda spektakl zamoniga sayohat qilib, uning vaqti bilan yashashi lozim. Buning uchun talabalar yaratgan har bir obraz talqini tomoshabinlarni qamrab olishi, qo'g'irchoq personaji plastikasidagi hatti-harakatlar tomoshaxonaning oxirgi qatorida o'tirgan tomoshabinigacha yetib borishi, aktyorning har bir aytilgan so'zi uning dil to'ridan joy olishi lozim. YA'ni obraz mohiyatini, uning aniq maqsadini tomoshabiniga yetkaza olish kuchiga ega bo'lishi kerak.

Qo'g'irchoq teatri spektakllarining ko'pchiligi tomoshabin bilan muloqotda o'tadi. Repetitsiya jarayonida talaba bo'sh tomosha zali bilan muloqotda bo'lishiga to'g'ri keladi. Spektakl namoyish qilish paytida tomoshaxonada 200-250 tomoshabin o'tirgan bo'ladi. Albatta har bir tomoshabinni tomosha qilayotgan spektaklga o'z tushunchasi, o'z qarashi hamda qabul qilishi bo'ladi. Shuning uchun muloqot jarayoni ham har xil tus olishi turgan gap. Bu jarayon tajribasiz aktyorga juda ko'p qiyinchiliklar tug'diradi. Chunki u har doim to'siq yoki qo'g'irchoq orqasida yashiringan holda bo'ladi. Uning ko'zlari tomoshabin bilan to'qnasha olmaydi. U faqat qo'g'irchoq personaji orqali tomoshaxonada sodir etilishi mumkin bo'lgan harakatlarni ilg'ab, ular orasida qaysi birining to'g'ri munosabat bildirganini anglab, so'ng aynan shu tomoshabiniga javob qaytaradi. Aktyor tomonidan noto'g'ri anglangan fikr spektakl yo'nalishini boshqa tomonga olib chiqishi mumkin.

Rassom-haykaltarosh eskizlari ustida ishni oxiriga yetkazgandan keyin ish to'liq holda kafedra majlisida tasdiqdan o'tadi. Undan keyin, dekoratsiya va qo'g'irchoq personajlarini tayyor holga keltirish uchun eskizlar qo'g'irchoq yasash ustaxonasiga topshiriladi. Bu ishni amalga oshirish jarayonida birinchi rasso-haykaltarosh, ikkinchi qo'g'irchoq ustasi, uchinchi mexanizator, to'rtinchi yana qo'g'irchoq ustasi, beshinchi tikuvchi, oltinchi butaforlar qatnashishadi.

Demak. Rasso-haykaltarosh qo'g'irchoq personajlarini tashqi xarakteriga xos bosh qismini qolipini yasaydi. Tayyor bo'lgan qoliplarga qo'g'irchoq ustasi ishlov berib, ularni meyoriga yetkazadi. Undan keyin qo'g'irchoqni tayyor holdagi bosh qismlarni mexanizator olib qaysi bir personajning og'zi, mo'ylovi

yoki qoshi harakatga keltirish uchun mo'ljallangan bo'lsa, shunga qarab ularning har biriga mexanizm o'rnatadi. O'rnatilgan mexanizm talabalar qo'liga mos tushib, ishlashi uchun yengil qulay bo'lishi lozim. Mexanizmlar o'rnatilgan qo'g'irchoqning bosh qismi yana qo'g'irchoq ustasiga beriladi. U tikuvchi bilan ishni oxiriga yetkazadi. Qo'g'irchoqni tayyorlash jarayonida kurs talabalari aktiv qatnashadilar. Har bir talaba o'zi o'ynatadigan qo'g'irchoq'ini qanday yasashi, unga o'rnatilgan mexanizmlarni boshqarish jarayonidan xabardor bo'lsa, keyinchalik spektakl ustida ishlashda qo'g'irchoqni boshqarish yengil kechadi. Chunki talaba uning barcha texnik imkoniyatlaridan xabardor bo'ladi.

Spektakl dekoratsiyalari o'quv teatri ustaxonasida duradgor usta tomonidan yasaladi. Qo'g'irchoq teatri sahnasi uchun yasaladigan dekoratsiyalar drama, musiqali drama, opera va balet teatrlarini dekoratsiyalariga o'xshagan katta emas, balki qo'g'irchoq teatrining sahnasiga mo'ljallangan yengil kichik hajmda bo'ladi.

Qo'g'irchoq teatri uchun tayyorlanadigan butaforlar, personaj sifatida bo'lsa, ularning tashqi tuzilishi harakat qilishga moyil bo'lishi lozim.

Misol uchun, Buxoro teatrining "Men o'z uyimni izlayman" (rejissyor G. Aliyeva) spektaklidagi "Chigit" obrazi personaj sifatida spektaklda bosh rolni ijro etadi. Shuning uchun uning harakat qilish qobiliyatini inobatga olgan holda "chigit"ga ko'z, burun, og'iz va qo'llar yasalgan. Teatrning yosh aktrisasi A. Vordasheva ijrosidagi bu obraz Respublika qo'g'irchoq teatrining an'anaviy VI festival qatnashchilarini befarq qoldirmadi. Aktrisa tomonidan to'laqonli ijro etishga yordam berdi. Bu obraz talqini uchun A. Vordasheva "Eng yaxshi ijrochi" degan sovringa sazovor bo'ldi. "Chigit" obrazini to'laqonli chiqishida albatta rassom bilan qo'g'irchoq ustasining mehnati maqtoviga sazovordir. Chunki "chigit" sahnada paydo bo'lganda, u hali harakat qilishga ulgurgani ham yo'q, lekin uning tashqi tuzilishi tomoshabinlarda kulgi uyg'otib, qalbini qandaydir iliq hislar egallaydi. "Chigit" sahnaga kirib kelishi bilan tomoshabinlar uni qarsaklar bilan qarshi oladilar. Demak, qo'g'irchoq teatrida obraz yaratish jarayonida aktyor bilan rassom va qo'g'irchoq ustasi tegma-teng o'zida ma'suliyatni his qilar ekan. Shuning uchun qo'g'irchoq mutaxassislarining shunday iborasi bor: "Aktyor to'siq orqasida qanchalik harakat qilmasin, uning qo'lidagi qo'g'irchoq'i harakatga moyil emas ekan, u sarf qilgan kuchini 60% havoga ketadi". qo'g'irchoq teatrini, o'z kasbiga aylantirish va yetuk mutaxassis bo'lish va shu san'atning butun sirlarini o'rganish uchun kelgan talabalar ham spektakl yaratish jarayonida o'quv ustaxonalarida rassom, qo'g'irchoq ustasi bilan birgalikda ishlab, sohaning butun sir-asrorini o'rganishi lozim.

O'quv ustaxonalarida spektakl yaratish uchun dekoratsiyadan tortib qo'g'irchoq va har xil kerakli anjomlarni yasash va yaratish jarayonida kurs talabalarining aktiv ishtiroki ularning o'zi tanlangan sohaga o'ta ma'suliyat bilan qarashga, qiyinchiliklarga bardosh berishga hamda kasbiga jiddiy yondashib, uni qadrlashga o'rgatadi.

Hech kim, hech qachon o'zi yaratgan narsani o'zi buzishga jur'at etolmaydi. Bu jarayon huddi kitobxonani kitobini avaylab o'qishga o'xshab

ketadi. chunki kitobni qancha avaylab asrasangiz, undan shuncha ko‘p kitobsevarlar bahramand bo‘ladi.

Ustaxonalarda yaratiladigan spektakllarga ham kitob iborasi to‘g‘ri keladi. Chunki yaratilgan qo‘g‘irchoqlarni kurs talabalari bitirib ketgandan keyin kurs talabalari foydalanishi mumkin bo‘ladi. To‘liq spektakl sifatida yoki shu spektakldan kurs ishi uchun olinadigan lavhalarda ham qo‘llash mumkin. ustaxonada avaylab asralgan har bir qo‘g‘irchoq, anjom yoki dekoratsiyalar bu bo‘limning ertangi kuni hisoblanadi.

Shunday qilib, biz qo‘g‘irchoq teatri san‘ati bo‘limida spektakl yaratish jarayonida faqat rejissyor bilan aktyor qatnashmasdan, spektakl taqdirini hal qilishda rassomga ham ko‘p narsa bog‘liqligini angladik. Spektaklga personajlarning rassom-haykaltarosh yetkazib berar ekan, rassom ijodiy jarayonini hal qilishda bevosita o‘z o‘rniga ega. Bu bilan teatr sohasida rejissyor bilan rassom bir xil qadam tashlaydi, degan fikrga kelish mumkin. Shu sababli bu soha vakillari ko‘pincha qo‘g‘irchoq teatrida kim birlamchi, rejissyormi yoki rassommi degan savollarni o‘rtaga tashlab, unga javob izlashadi. Bundan chiqdi Nemirovich Danchenkoning “sahnaga gilamcha tashlab, ikkita aktyorning chiqishidan tomosha boshlanadi”, degan iborasi qo‘g‘irchoq teatriga to‘g‘ri kelmas ekan.

Qo‘g‘irchoq teatri sahnasiga o‘nta gilam yozsangizu, bitta tasviriy san‘at asari qo‘g‘irchoq bo‘lmasa, hech qanday tomosha to‘g‘risida o‘ylashni ham, gapirishni ham keragi yo‘q. Demak, talabalri o‘quv ustaxonalarida qo‘g‘irchoq personajlarini tayyorlash jarayoniga aktiv qatnashishi bilan birga pedagog rejissyor bilan pyesa tahlili jarayonini ham davom ettirishlari kerak.

BAHOLASH MEZONLARI

“QO‘G‘IRCHOQ TEATRI REJISSYORLIGI MAHORATI” FANIDAN TALABALAR BILIMINI

BAHOLASH MEZONI

Fan uchun ajratilgan soat	896 soat	Maksimal ball	100 ball
Ma’ruza	80	Saralash ball	55 ball
Amaliy	680 soat	86-100 ball	“a’lo”
Laboratoriya	-	71-85 ball	“yaxshi”
Seminar	-	55-70 ball	“qoniqarli”
Yakka	136 soat	0-54 ball	“qoniqarsiz”

I SEMESTR

№	Baholash vaqti	Baholash usuli	Ajratilgan ball
Joriy nazorat – 70 ball			

1	26-30 sentabr	Amaliy	17 ball
2	25-31 oktabr	Amaliy	17 ball
3	24-30 noyabr	Amaliy	18 ball
4	20-27 dekabr	Amaliy	18 ball
Oraliq nazorat – 0 ball			
	-	-	-
Yakuniy nazorat – 30 ball			
5	25-31 yanvar	Amaliy	30 ball

II SEMESTR

№	Baholash vaqti	Baholash usuli	Ajratilgan ball
Joriy nazorat – 70 ball			
1	21-28 fevral	Amaliy	17 ball
2	23-30 mart	Amaliy	17 ball
3	23-30 aprel	Amaliy	18 ball
4	24-31 may	Amaliy	18 ball
Oraliq nazorat – 0 ball			
	-	-	-
Yakuniy nazorat – 30 ball			
5	21-28 iyun	Amaliy	30 ball

Qayta topshirish uchun ko'rsatilgan sanadan keyin bir hafta muddat beriladi.

TALABALAR BILIM DARAJASIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

BALL	BAHO	TALABANING BILIM DARAJASI
86-100	A'lo	Xulosa va qaror qabul qilish Ijodiy fikrlay olish Mustaqil mushohada yuritish Amalda qo'llay olish Mohiyatini tushunish Bilish, aytib berish Tassavurga ega bo'lish
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushohada yuritish Amalda qo'llay olish Mohiyatini tushunish Bilish, aytib berish Tassavurga ega bo'lish
55-70	Qoniqarli	Mohiyatini tushunish Bilish, aytib berish Tassavurga ega bo'lish
0-54	Qoniqarsiz	Aniq tassavurga ega emaslik Bilmaslik

BALLAR TAQSIMOTI

№	Baholash turlari	Baholash muddati hafta	Baho uchun ajratilgan ball	Baho	Ballar taqsimoti		
Joriy nazorat amaliy mashg'ulot bo'yicha 70 ball					17	18	30
1	Joriy I	1-4	17	qoniqarli	9,35	9,9	16,5
2	Joriy II	5-9	17	yaxshi	12,7	12,7	21,3
3	Joriy III	10-14	18	a'lo	14,6	15,4	25,8
4	Joriy IV	15-19	18				
Yakuniy nazorat 30 ball							
1	Yakuniy nazorat	20	30				

93
377
0.95

ОЛИЙ ТАЪЛИМ

МЕЪЁРИЙ ХУЖАТААР ТҮПЛАМ